

Lozan Antlaşması

Kemal T U R A N

Türkiye politikasının değil, Türk tarihinin bir merhalesi olan Lozan'ı, her yıl dönümünde sadece millî bir başarıya duyduğumuz gereken saygı borcu ile anmayacağız. Lozan'dan bizi ayıran yılların her artışında onun değerini yoklamak, ve ulaşacağımız neticeleri yeni nesillerin düşünüşüne, duyusuna sunmak, devrime karşı ödevimizdir.

Lozan, politika bakımından Birinci Dünya Harbinin hemen arkasında yapılan ve bugün dahi cihanın saygısı içinde bütün canlılığı ile ayakta duran bir antlaşmadır. Ondandır imzalanmış niceleri paçavraya çevrildi ve bu hal birçok milletleri kana boğdu, milyonları felâkete sefaletle sürükledi. Antlaşmalara saygı, onu imzalayanlara düşen bir iş olduğuna göre Lozan'ın ayakta duruşundaki şeref de bunu imzalayanlara ait olması tabii gibi görünür. Halbuki Lozan sadece yeni Türkiye'nin talihini çizen bir antlaşma olduğuna ve bu talihin iyi korunmasındaki himmet ve gayretin en ağır yükü Türklerle düştüğüne göre şeref en büyük payını da gene onlara ayırmak lâzımgelir. Türk politikası İkinci Dünya Harbinden önceki yıllarda ve bu harp içinde isabetli ve insanî tedbirlerle Lozan'ı korumağa muvaffak oldu. Bugün Avrupa'nın iyi bir sulha kavuşması için ağır emeklere ve zahmetlere katlananlar, Yakın Doğanun

bir nizam unsuru sayılacak olan Lozan antlaşmasını ve onun saygılı varlığını ferahlıkla hatırlıyorlar.

Lozan, kendi müstakil hüviyeti içinde "Milletler Cemiyeti," kadrosuyla bağdaşarak iki dünya harbi arasında bir sulh unsuru oldu. Gene Lozan, İkinci Dünya Harbi sonunda "Birleşmiş Milletler," hareketinin bütün insanî gayeleri nefsinde olarak ve bu hareketle âhenk içinde geniş bir bölgenin sulhunu korumaktadır.

Buraya kadarki sözümlüze Lozan'ın 1947 yazında her türlü tehlikeden uzak olduğunu söylemek istemiyoruz. Lozan'a bağlı Boğazlar rejimi, Türkiye'nin güvenliğini ve toprak bütünlüğünü sarsıcı bir arzu ile masa üzerine çıkarılmak istendi. Türkiye ile onun hak ve şeref dâvasını tutan geniş bir insanlık âlemi bu isteği şiddetle reddetti. Lozan'ın yirmi dördüncü yıldönümünde bu istek ileriye sürenlerce geri alınmış değilse de ona karşı gelmeği kararlaştırmış olanların azımlerinde de ufak bir gevşeme olmamıştır. Böylece 1947 yılı temmuzunda da Lozan eseri üzerinde Türk Milleti ve onunla birlikte büyük bir insanlık âlemi titiz ve dikkatli duruyor.

Lozan'ın politik hüviyeti dışında tarih ve kültür bakımından taşıdığı değer her zaman düşünen insanlığın önemli bir konusu olacaktır. Yüzyıllarca husumete

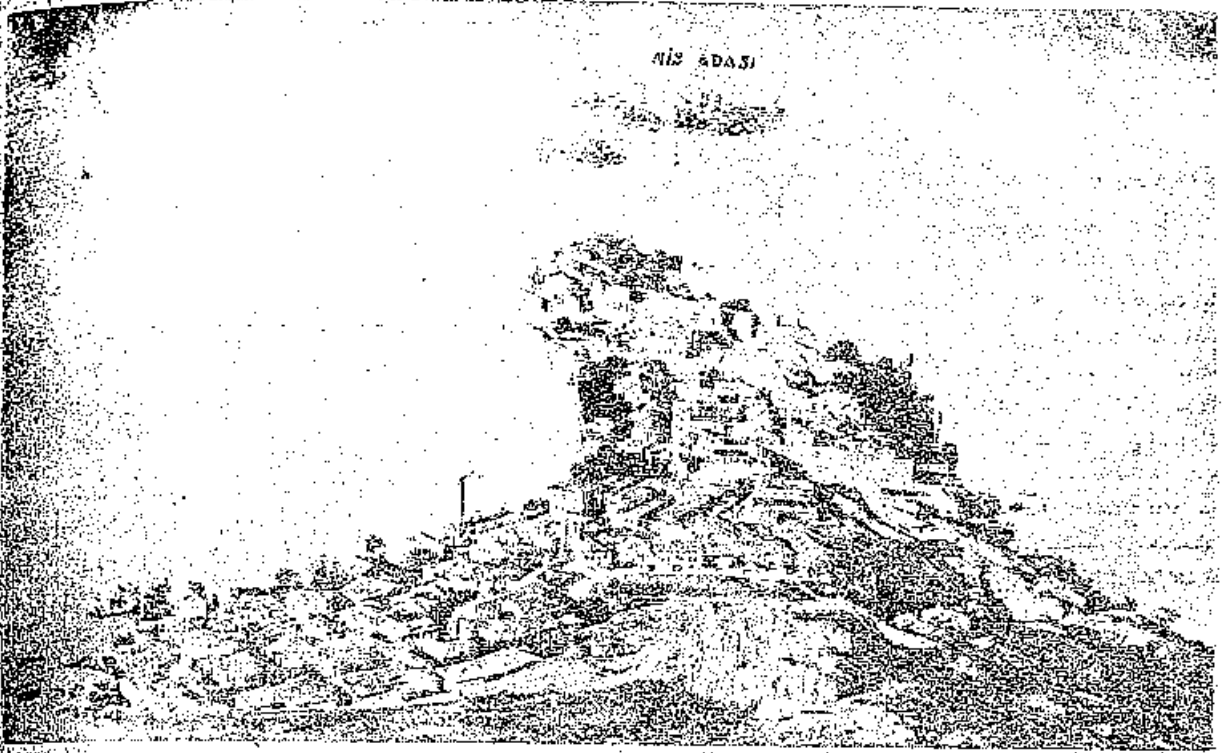

Lozan Antlaşmasının İmzalayan Devletlerin Mîrvalıhları

ve hücumu uğramış bir milletin öz toprakları içinde yaptığı savaşla kazandığı istiklâli kıskançlıkla korunması ve aynı zamanda bütün cihanla dostluk kurarak medeni bir âlemin herkes için faydalı bir unsuru olması Lozan antlaşmasında ifadesini bulmuştur. Türk Milleti, Lozan'da başka milletlerle yalnız politik eşitliği değil, hukukta, maliyede, kısaca idare kültürünün her kolunda kendi millî varlığını korur bir eşitliği de dava edindiğini ifade etmiştir. Türk devrimini büyük olaylar içinde beliren özelliklerini Lozan antlaşmasında da buluruz. Böylece Lozan, Türk Milletinin yalnız siyasi istiklâlinin bir belgesi olmakla kalmaz. Onda Türk Milletinin ileri bir medeniyet âlemine bütün genişliğiyle ve derinliğiyle katılışı vardır. Ve bu katılış asla Lozan'da karşımızda bulunanların diktasıyla olmamıştı. Tam tersine Türk Milleti adına Lozan'da konuşanlar, Millî Mücadelenin ruhunda yaşayan devrimciler hareketini samimi ve azimli olarak cihana ifade ettiler; bu kararımızın milletlerarası sayılacak bir bel-

gede yer alınmasında tereddüt göstermediler. Böylece Millî Mücadelenin fiilen Türk kara tarihinden sökülüp attığı kapitülasyonlar gibi zincirler, Lozan'da bir de antlaşma ile tarihin sayfalarına gömüldü.

Lozan, Millî Mücadelesini zaferle bitirmiş bir memleketin, başka milletlerle barış içinde yaşayarak kendi topraklarını mamur ve kendi insanlarını şen ve bahtlı kılması demektir. Bu sebeple Lozan'adı birçok milletler için özlener ve örnek diyebiliriz. İleri sürülen yakın tarihin ve Yakın Doğunun bir rejimi olmuştur. Onun hâviyetindeki bu asil kavram ile de övüneceğiz. Türk'ü Lozan'a ulaştıran Millî Mücadelenin kahramanlığını şahsında tecelli ettiren Atatürk ile, millî davayı "Garip Cephesinde,, ordular başında olduğu gibi Lozan'da da geniş bir politika âlemi ortasında kabul ettiren İnönü'yü Lozan'ın her yıldönümünde saygılı anacağız. Muhakkak olan, bu yıldönümlerinin rakamı arttıkça Lozan'ın değerinin daha yükseleceği ve böylece ona ve onu yaratanlara duyulan saygının daha derinleşeceğidir.

EĞRİDİR GÖLÜ

A. ÇINAR

A — MEVZUUN TARIFI :

Eğridir gölü 925 rakımında ve 580 kilometre murabba sahaya maliktir. Bu gölün sularını Aksu'ya taşıyan ayağı nakâfi olduğundan ayak sahası bataklıktır. Ayağın iki tarafını tahdit eden vadi 1-2 kilometre arzındadır ve 20 kilometre imtidadındadır. Bataklık saha 30000 dekadır.

Projemizin tanziminden gaye :

1 — Göl seviyesini indirmek bu suretle göl kıyılarında barınan halkın arazisini yağışlı senelerin zararlarından vikaye etmek ve göl kıyılarında yeniden arazi meydana çıkarmak.

2 — Bir yamaç eteğinde tesis edilen ve göle tahdit edilmiş bulunan ve bu sebeple çok sıkışık bir durumda bulunan Eğridir ilçesinin ekim sahasını tezyit etmek,

3 — Ayağın islahı ile ayak sarfiyatının vadiye yayılmasını men ederek bu sarfiyatı vadinin müntehasındaki Ergenli dere tesisiyle

Aksu'ya isale etmek. Ve bu suretle 30000 dekarlık araziyi kurutmak.

4 — Bu ameliye neticesi kuruyacak olan araziyi aynı su ile sulanmak,

5 — Kanalımızın mülaki olacağı Aksu'yun sarfiyatından sulama için istifade edilmekte olup yaz aylarında bu sarfiyatın kâfi gelmediği görülmektedir. Ameliyemiz neticesi Aksu'yun sarfiyatını tezyit etmiş olacağımızdan Aksu vadisindeki arazinin mebzulen sulanmasını temin etmektir.

B — YAPILACAK İŞ :

1 — Gölden kuru dere nihayetine kadar göl sarfiyatını taşıyacak 25 metre mikâplık bir kanal açmak,

2 — Cenbi dereleri (Çay dere, Tepeli deresi, Direskene deresi, Gökdere, Cire deresi) islah etmek,

3 — Açılacak kanala bağlı bir sulama tesisi yapılmaktadır.

C — ISLAHA DAHİL SAHANIN İZAHI:

Sahayı eyice izah edebilmek için göl ve ayak olarak ayrı ayrı mütalâa edelim :

I — Göl hakkında

a — Eğridir gölü 925 rakımında ve 580 kilometre murabbaı sahaya maliktir. Gölün çevresinin mühim bir kısmını dağlar çevirmektedir. Arazi üçüncü devre aittir. Dağların ancak 10 kilometrelik (Akdağ - Dutlar) kısmı çok sarp ve meşe ormanlarıyla mesturdur. Diğer kısımlar küçük ormanlarla ve fundalıkla örtülüdür. Gölle munsap olan 15 kadar derenin mansap kısımlarında düzlükler ve arazi parçaları mevcuttur.

Bu derelerin mansapları müstesna göl kıyıları derin ve dalgalı (dalga irtifai 4 metre) olduğundan sürfe yetişmez.

Gölde seviye tahavvülü 70 santimetredir. Gölün azami derinliği 15 metredir. Suyu kabili şürp olup mikyası ma derecesi kasaba suyundan daha dundur.

b — Gölün tağdiye şekli:

Göl havzai meyahiyesinden gelen sathi sularla ve buna zamimeten de kıyılarından çıkan üç mühim menba ile tağdiye olunmaktadır. (Gelendost, Sazak Burnu, Garipler). Göl kenarında da bir çok menbaların bulunduğu rivayet edilmektedir.

c — Gölün tahliye şekli :

Göl sularını ayağı vasıtasıyla ve aynı zamanda bir çok düdenlerle tahliye etmektedir. Göl kıyılarındaki belli ve mühim düdenler. (Suğla, İlama, Ege burnu)

d — Göl çevresinde hayat :

Göl kıyılarında Eğridir kazası (7000) ve Gelendost (2000) Barla (1300) nahiyeleriyle, Konya bucağı (100) Sorkuncak (500), Mahmatlar (380), Sarı İdris (800), Muhayil (500), Şaraphane (50), Avşar (600), Göceli (300), Kayaç (2000), Göreme (400), Garipler (400), Akkeçili (130), İlama (500), Bedre (500), köyleri vardır .

Şu hale göre göl kenarında yaşayan halk miktarı 20000 kadardır. Halkın ekseriyeti zira-

atle meşgul olup yalnız Eğridir'de halıcılık ve dokumacılık sanati yapılmakta ve hemen ekseriyet halıcılıkla hayatını kazanmaktadır. Eğridir İzmir ve İstanbul'a tirenle Isparta'ya da şose ile bağlanmıştır. Göl civarındaki köyler de Eğridire göl yolu ile bağlıdır. Gölde büyük yelkenli kayıklar işlemekte ve bu yelkenliler halıkın istihsalatını Eğridir istasyonuna nakil etmektedirler. Göl büyük motörlerin işlemesine müsaittir.

İstiklâf harbi senelerinde asker ve yiyecek nakleden bir romorkör işletilmiştir.

Sihhi durum bozuk olup halkın yüzde otuzunu sıtmalıdır.

e — Ziraat ve ticaret maddeleri :

Göl havzasında en çok hububat yetişmekte olup senevi 7000000 kiloğram hububat ihraç olunur. Hububattan buğday, arpa, yulaf, çavdar ve diğer taraftan mercimek, mohut, fasulye istihsal ve ihraç olmaktadır.

f — Gölün faide ve zararları :

Gölden temin edilen faide nakliyat ve balık avıdır. Civar halkın ihraç maddeleri Eğridir istasyona göl tarikiyle nakledilir. Balıkçılıkta mühim olup senevi diğer balıklardan maada 50000 kiloğram konserve yapmaya elverişli balık çıkarılmaktadır. (Konserve fabrikası mevcut değildir.)

Balık cinsleri şunlardır: Sazan, Siroz, Çiçek, Egrez ve Kavunne. Balık yumurtası da çıkarılmaktadır. Gölün üç senelik avcılığı 17000 liraya ihale edilmiştir.

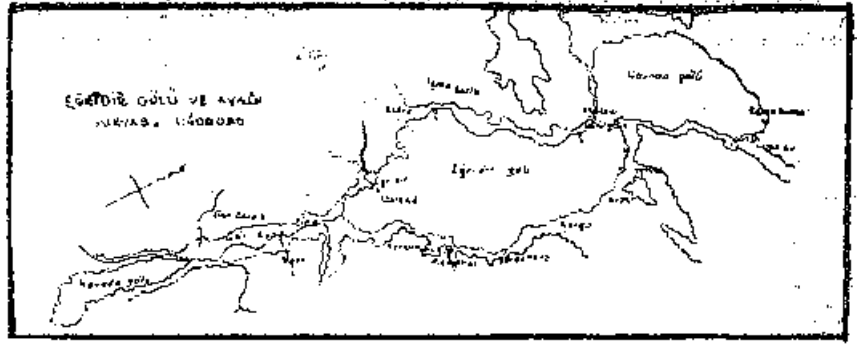
Zararları ise suların fazla yükseldiği senelerde, yukarıda zikri geçen dere mansaplarındaki arazinin bir kısmını işgal etmesi ve aynı zamanda gölün bizatihi mühim miktarda araziyi kaplaması ve bu maddi zararlara zamimeten halkın sıhhatini ihlal etmekte olmasıdır. Civar halkın yüzde otuzunu sıtmalıdır.

g — Islahatın göl havzasında temin edeceği faideler:

1 — Göl seviyesi projemize göre 921.95 rakımına enmektedir. Ve göl seviyesi 921.95 ile 922.15 rakımı arasında tahavvül edecektir. Bu hale göre gölün azami seviyesi 925.33 olduğundan

925.33—922.15 = 3.18 metre
göl seviyesi incek ve bu suretle 60000 dekar

çok münbit bir arazi kazanılmış olacaktır. Bu arazinin dönümü 50 lira yapacağına göre 30 milyon liralık bir menfaat temin edilmiş olacaktır. Zamimeten de yağışlı senelerin zararlarına maruz kalan halen ekilmekte olan arazi de bu zararlardan kurtarılmış olacaktır.

2 — Sıhhi durum da düzeltilcek ve takriben 6000 sıtmanın hayat tahtı emniyete alınmış olacaktır.

3 — Eğridir kasabası yukarıda da arzedildiği gibi dar bir saha dahilinde inşa edilmiş ve kasaba bu sebeple inkişafa mazhar olamamıştır. Arazinin kasaba içinde metre murabbı 20 liraya ve hatta daha fazlaya stalmaktadır. Göl seviyesinin inmesiyle kasaba önünde 60000 metre kare bir saha meydana çıkacağına göre $60000 \times 20 = 1200000$ liralık bir faide de bu suretle temin edilmiş olacaktır. Ayrıca Nis adası namı verilen ve Eğridir'e bir kilometre mesafede göl içinde bulunan 1000 nüfuslu ada mahallesi de Eğridir'e karadan bağlanmış olacaktır.

II — Ayak hakkında :

a — Gölün sularını, Antalya'da denize mülahaki olan, Aksu'nun bir tabiine (Ergenlidere) veren ayağı 25 kilometre imtidadındadır. Ayağın nakâfi ve bir çok yerlerinde tamamen kaybolmuş olması dolayısıyla iki yanında bulunan ve arzi bir ilâ iki kilometre olan bir sahayı bataklık hale getirmektedir. Gölün ayağa verdiği azami sarfiyat 40 metre mikâp ve asgarî sarfiyat ta 10 metre mikâptır. (asgarinin sıfıra düşüğü seneler de varmış).

Ayak, suların fazla olduğu mevsimlerde suların bir kısmını Ergenli dereye kadar isale etmektedir. Diğer kısmını güzergâh boyunca sıralanan düdenlere vermektedir. Asgarî sular da ise sular güzergâh boyunca sıralanan düdenler vasıtasıyla boşaltılıp bakiye kalan kısım da kuru dere namı verilen ayağın son kısmına girmeden Kovada gölüne girmekte ve bu sular da burada mevcut düdenler vasıtasıyla tahliye edilmektedir. Bu vakıa bize düdenlerin boşaltma kabiliyetinin 10 - 12 metre mikâp olduğunu

ihlas etmektedir. Ayağın takip ettiği, 1-2 kilometre genişliğindeki, vadi şimal cenup istikametinde uzanmakta olup sarp yamaçlarla tahdit edilmektedir. Arazi üçüncü devre aittir. Yamaçlar çam, ardıç, meşe ormanlarıyla mesturdur. Bu yamaçlardan yer yer gelen ve yatağa mülaki olan (Çaydere 40m³ azami, Tepeli deresi 10m³ azami, Direskene deresi 20m³ azami, Gökdere 6m³ azami, Cire deresi 4m³ dereleri mevcut olup her derenin bir teressübat mahrutu vardır. Bu teressübat mahrutları müstesna vadinin diğer kısımları bataklıktır.

b — Ayak çevresinde hayat:

Vadi boyunca Müvecre, Kızılçubuk, Cire, Tesbihli, Gökdere, Kırıntı, Serpi, Tepeli, Pınarpazarı, Konya bucağı köyleri olup bu köylerin mecmu nüfusu 7500 dir. Halkın istigali ziraatledir. Hayvancılık ta yapılır. Halkın yüzde otuz sıtmalıdır.

c — Ziraat ve ticaret maddeleri:

Her nevi hububat. Mühim miktarda soğan tohumu, soğan, patates, fasulye, nobut, mısır, akdarı, kumdarı ve her nevi sebze yetiştirilir. İhracat maddeleri şunlardır: Hububat nohut, darı, soğan tohumu, fasulye, etlik havvanat, tereyağı, kereste...

Diğer taraftan göl yakınlarında Pınar pazarı civarında Eğridir kazasına ait 5000 dönüm bağ mevcut olup 250000 kiloğram pekmez yapılır.

d — Bataklığın zararları :

1 — Çok münbit 30000 dönüm araziye bataklık hale getirmesi,

2 — Civar köyler halkının sıhhi durumunu çok fena vaziyete düşürmesidir. Buradaki sıtmanın cinsi tropika olup çok tehlikelidir. Halkın yüzde otuz sıtmalıdır.

e — Islâhatın temin edeceği faideler:

1 — 30000 dekarlık arazi kuruyacaktır. Bu arazinin dekarınının 100 lira edeceği tahmin edildiğine göre 3 milyon liralık maddî bir menfaatin temin edileceği gibi, ilâveten de halen yağışlı senelerin tesiri altında bulunan bataklık hududundaki arazi yağışların tevhit edeceği tehlikeden masun bırakılacaktır.

2 — Eğridir de dahil olmak üzere civar köyler halkının sıhhi durumu düzeltilecek bu suretle 2000 kişinin sıhhati tahî emniyete alınmış olacaktır. Asırlar boyunca bu vadiye bir çok köyler kurulmuş ve hepsi de münkarız olmuştur. Bu inkirazların sebebini bataklıkta aramalıdır. Bu arazi bataklık halde kaldıkça vadedeki köyler daima inkiraza mahkûm buluncaktır. Zamanla büyüyen ve büyümekte devam eden bu bataklık civar köylerin sıhhi durumunu her gün biraz daha çok bozmakta ve Eğridir kazasının da sağlığını ciddi bir şekilde tehdit etmektedir. Son senelerde çok büyüyen bataklık tahribatını genişletmiştir. Islahatımız çok bozulan sıhhi durumu düzelterek ve burada salim insanlar yaşayacak ve çoğalacaktır.

3 — Güzergâhın üç yerinde birer metrelik üç şütle sonunda 40 metrelik bir şüt mevcuttur. Birer metrelik şütlerden: $f. 25000 \times 1/75 = 250$ Beygirlik bir kuvvet elde edilecektir ki birinci şütten, bu şütten 8 kilometre mesafede bulunan Eğridir merkez kazasının tenviri mümkündür. Diğer iki şütten de kereste veya un fabrikası yapmak mümkündür. Sondaki kudret ise $p. 40 \times 25000/75 = 10000$ Beygir olup bundan büyük istifadeler temin etmek ve bu kudreti bir çok şekillerde kullanmak kaabilirdir. Bu kuvveti muharrikelerden elde edilecek faideleri parayla ifade edelim Bir kilovat saat kudretin asgari bir hesaplara bize 0.5 kuruşluk bir faide temin edeceği kabul edilirse (ilk tesisat masrafı büyük olmayacaktır, çünkü kısa mesafede 40 metrelik şüt elde edilmektedir.)

Saatte 50 lira günde 600 lira ki senede takriben 200.000 liralık bir faide temin edecek demektir. Bu daimî gelirin resûlmale tahvilî halinde (gelir resûlmalin % 3 ü kabul edilirse) 7.000.000 liraya tekabül edeceği görüldü.

4 — 25000 dönüm arazinin sulanması temin edilecektir.

f — Tarih boyunca islahat için yapılan te-

sebbüsler: Ayağın islahı için tarih boyunca birçok defalar teşebbüs vaki olmuştur.

1 — İlk teşebbüs 1567 milat yılına tesadüf eder. O seneye ait vesika İstanbul arşivlerinde bulunmuş ve Isparta Halkevi dergisinin 97 - 98 sayısında neşredilmiştir. (Nakkâş Aptülbaki çavuş ile 975 hicret yılının 13 cemaziülevvelinde Eğridir kadısına gönderilmiş bir hüküm var. Bu tarih 1567 milat yılının 16 aralık ayına rastlıyor. Bu vesikanın aşlı şudur: Eğridir kadısına hüküm ki mektup gönderip emri şerif mucibince Eğridir gölünün ayağını akıttıkta bazı araziye haliyeyi basıp âla sulağı olup etraftan bazı sipahi ve gayri dahleylemekle kalınayup teftiş olunmak emrolunursa nice bir dönüm yer olup ösründen maada külli mal hasıl olur deyü bildirmişsin imdi hususu müşâ-rünileyhle mâen göresin).

2 — 100 sene önce şeyh Ali ağa isminde bir zat tarafından ikinci ve mevzii bir teşebbüs yapılmıştır. Bu teşebbüsün gayesi de Kovada gölüne suyun verilmemesi ve cebrolunarak kuru dereye (yatağın imtidadı) verilmesini temin kasdiyle suyun Kovada gölüne girdiği yere bir set yapılmış fakat zamanla bu set münhedim olmuştur. (O zaman Kovada gölünün kurumuş olduğu rivayet edilmektedir.)

3 — Üçüncü teşebbüs 326 senesinin 15 ağustosunda vaki olmuştur. Mahallin eşrafından ve o zamanın mebusu olan Hacı Eşref Ağanın gayretile bu bataklığın kurutulmasına hükümetçe karar verilmiştir. Bu işe 1500 altın tahsisat verilerek Bahriyeli Sami Bey isminde bir zat Eğridir'e gönderilmiştir. 4 ay devam eden ameliyat neticesi Arap düdeninden itibaren 4 kilometre kadar, 5 metre arz ve 2 metre derinliğinde bir kanal açılmıştır. Fakat bu iş fenni bir zihniyetle devam etmeyip rastgele islahata başlanmış ve bu meyanda yatağın sonundan hafriyata başlamak lâzımgelirken hatalı olarak ortadan başlanmış ve yine hatalı olarak ayağın bidayetinde hafriyat yapılmıştır. Bu işin bu şekilde devamından bir faide hasıl olmayacağını anlayan Sami Bey hadısati siyasiyenin de o sıralarda karışması (Balkan Harbi) dolayısıyla işi bırakıp gitmiştir.

4 — Dördüncü teşebbüs te 940 senesi temmuz başlarında vaki olmuştur. O zaman başlıyan etüd, arkadaşların askere çağrılmaları do-

Türklerde Tarih ve Ay Adları

Yazan: M. Şakir Ulküttaşır

Takvim, insanların ekonomi ve istihsal hayatı ile çok yakından ilgilidir. İnsanlar, en iptidai devirlerde bile türlü mevsimlerde tegaddi ettikleri ot köklerine, meyva ve kozalaklara, avlarda avladıkları hayvanlara göre mevsimlere ve aylara birer isim vermişlerdir. Kabilenin totem (kültü), ekonomik hayat ve istihsal tarzlarına bağlı olduğundan dinî tören yapılan bayram, kurban günlerinin de bu bakımdan takvimde yeri önemli olmuştur.

Takvimin menşeiini öğrenmek için, bugün yaşamakta olan iptidai ve göçebe kabilelerin takvimlerini araştırmak kâfidir. Bunlarda, kış aylarının avlandıkları hayvanlara, yaz aylarının da ya bu av hayvanlarını beslemeğe, yahut

lavisiyle ikmal olunamamıştır. Ve nihayet 942 senesi tekrar bir kısım teşkil olunarak etüdler ikmal edilmiştir.

D. — ETUDUMUZUN TARZI İCRASI HAKKINDA :

Etüdü yapılan arazi ve yatak daimi surette su altında bulunduğundan etüd müşkül şartlar altında icra edilmiştir. Gaye hem araziyi bafaklıktan kurtarmak ve nem de araziye sulanmasını temin etmek olduğundan haritamız vadiyi tahdit eden tarafındaki yamaçlara kadar temdit edilmiştir.

E — PROJENİN İHZARI HAKKINDA :

Birbirinden farklı üç zümre inşaat vardır.

- 1 — Esas ayağın islahı;
- 2 — Cenbiderelerin islahı,
- 3 — Sulama tesisatı,

1 — Ayağın islahı:

a. — Rasatlar: Göl üzerinde (1.3.1941) tarihinde tesis edilmiş bir eşelimiz mevcut olup mezkûr eşele göre seviye tahavvülleri (şekil 4) le arz edilmiştir.

tarım hayatına ait sözlerle ifade edildiği görülmür.

Halkın ekonomik hayatıyla yakından ilgili olmuyan ay adları, halk içinde yereleşemez. Meselâ bizim, yüz elli yıl önce kabul ettiğimiz Rumi ay adları, hâlâ Anadolu köylerinde ve hattâ bazı kasabalarda bile tutunamamıştır. Buna mukabil yılbaşısı Muharrem ayı olan İslâm takvimi, yahut halkın mevsim işlerine göre icat ettikleri (Orak ayı), (Kasım), (Hidrellez) ve saireye daynan halk takvimleri daha çok yaşamaktadır.

Türk ulusu, çok eski devirlerden beri türlü takvimlerle temasta bulunmuş ve yine türlü kültür dairelerine mensup kavimleri de kendi imparatorluğu içine almıştır. Binaenaleyh, Akdeniz kültürüyle Uzak Doğu kültürlerinin birbirleriyle yaptıkları alışverişlerde en önemli rolü Türk ulusu oynamıştır. Şu kadar ki, sosyal ve ekonomik hayatta çok önemli yeri olan takvim meselesinde, Türklerin millî takvimi üzerinde diğer kavimlerin kültürel tesiri de tabiiyle olmuştur.

Türklerin eski millî takvimleri hakkında kesin bir fikir elde etmek kaabil değildir. Et-nografik ve lengüivistik araştırmalarla elde edilen materyaller de, bu önemli meseleyi henüz aydınlatılabilmekten çok uzaktır. Bugünkü Altay-Yenisay ve Yakut Türkleri gibi çok iptidai ve Kırgız-Kazaklar gibi göçebe Türk kavimlerinin halk takvimi, Türk ulusunun binlerce yıl önce kullandığı iptidai takvimden birçok bakiyeler taşıdığı muhakkaktır. Buna rağmen Türklerin, büyük imparatorluklar tesis ettikleri eski ve orta çağlarda bile bu takvimin, devletin büyüklüğü ve ekonomik hayatın çeşitliliği ile mütenasip olarak yeni bir şekil aldığına da şüphe yoktur.

Bilindiği gibi, Türklerin ilk temas ettikleri milletler Çinliler ile Hintlilerdir. Çin takvimine göre, sene "Kameri" idi. Fakat yılbaşı gü-

neşin Delv (kova) burcuna geldiği (Ocak ayı) gündün itibar edilir, yıl 12 veya 13 ay sayılırdı. Çinliler bu takvimi Milattan önce 2697 yılından beri kullanmışlardır. Aylar, birinci, ikinci, üçüncü ilh diye sayılmış, fakat özel birer isim almamıştır. Eski Hintlilerin takvimi ise, ilk çağın en mükemmel takvimi idi. Hintliler, takvimlerini güneş yılı üzerinden hesap ederlerdi. Bu takvimde sene, 365 gün, 6 saat, 12 dakika ve 36 saniye idi. Her dört yılda bir gün, bir aya ilâve edilirdi. Sene altı mevsime ayrılmıştı ki, bunlar da ilkbahar, yaz, yağmur, güz, kış ve yarı kış mevsimleri idi. Her mevsim iki ay sayılırdı. Türklerin eski devirlerde en sıkı bir şekilde temas etmiş oldukları kavimlerin takvimleri işte böyle idi.

Türkler, Ortaçağda Araplarla temasa geldiler. Arap dini ile beraber Arap-İslâm kültürünü de kabul ettiler. Ekonomik ve dini zaruret olarak Arap takvimini de kullanmağa başladılar. Bilindiği gibi Câbiliyye Araplarının da takvimine göre sene "Kameri," idi. Fakat her üç yıla bir ay ekliyerek o seneyi on üç ay hesap ederlerdi. Sonra Hazreti Muhammet, seneye on üçüncü ay eklenmesini yasak ve bunun günah olduğunu da ilâve etti. İslâmiyetten sonra, Müslüman Türkler arasında resmî ve dinî takvim, Arapların on iki ay üezrine kurulan takvimini kabul etmek oldu. Bu takvime göre yıl, Şemsî seneden 11 gün az, yani 354 gün olduğuna göre Türklerin ekonomik hayatlarında bunun tesiri az olmuştur. Türkler bu ayları kullanmakla beraber, burçlara daha ziyade önem vermişlerdir. Eski Türk takviminin de "Kameri,"e göre yapıldığı muhakkaktır. Fakat bu ay hesabı üzerine kurulan yılı: "Şemsî,, seneye bağlı tutmak zarureti çok eski zamanlarda bile hissederek bir on üçüncü ay kabul etmekle buna çare bulmuşlardır. Nitekim bugün Altay Türklerinin "on üçüncü kuran ay,, ları da bunun bir delilidir.

Türklerdeki ay adlarına ilk kaynağımız Orhun - Yenisey yazıtlarıdır. Bu yazıtlardan anlaşıldığına göre, VII - VIII. yüzyıllarda Türkler, ayları "birinci, ikinci, üçüncü..." diye adlandırmışlardır. Ayları böylece sayı ile isimlendirmek âdeti de eski Romalılarda vardı. Roma takvimine göre birinci ay Martius adlı bir

Tanrı'nın, ikinci ay — konca açmak anlamına gelen aperrire'den — Aprilis, üçüncü ay da, yine bir Tanrı adıyla, Junius tesmiye edilmiştir. Kalan aylar ise, dördüncü, beşinci, altıncı... diye adlandırılmıştır. Jül Sezar zamanında, Roma senatosu kararıyle beşinci ve altıncı aylar Augustos ve Juli diye adlandırıldı. Latince de januaris, kapı demektir. Şubat ayı bundan önce gelirdi. Bu ay, günah temizleme bayramı anlamına gelen Ferialia bayramına nisbetle Februaris diye adlandırılmıştı. Görülüyor ki, en eski devirlerde Romalılarda da aylar, birinci, ikinci..., yahut dinî bayramlar veya tabiat tezahürlerine göre adlandırılmış, sonradan tarihî kahramanlar adını almıştır. Orta çağlarda Türk kavimlerinde, genel olarak Doğuda Lâtin - Yunan takvimi müessir olmuş; Süryani, İran, Hint ve Çin takvimleri ise millî Türk takvimine az çok tesir yapmıştır.

Uygur Türklerinin takviminde de on iki ay adı vardır. Bu ay adları şunlardır: Aramay, İkinciay, Üçüncüay, Dörtüncüay, Beşinciay, Altıncüay, Yetinciay, Sekizinciay, Tokuzuncüay, Onuncüay, Biryirinciay, Çakşabatay. Fakat bu ayların, bizim bugünkü aylarımızın hangisine karşılık olduğu katiyetle kestirilemez. Butadaki ilk ay adı olan Aram ve on ikinci ayın adı olan Çakşabat sözleri, bazı müsteşriklerin iddiasına göre Manihaistler araçıyla gelen Süryanca kelimelerdir. Fakat bazı müsteşrikler bu sözlerin Süryancada olmadığını ispat etmeğe çalışmışlardır. Çakşabat ayı, Manihaist Türklerde oruç ayı idi. Orhun yazıtlarını bırakan Köktürkler ile Uygurlar'ın her halde tekâmül etmiş bir takvim kullandıkları görülmektedir.

Türk geleneklerini muhafaza eden ve ilk İslâm-Türk eserlerinden Kutadgu Bilg le Divanü Lûgat it-Türk de takvim meselesine temas etmişlerdir. Fakat, bu iki eserin verdiği bilgiler iki türlü kaynaktan gelmiştir. Divanü Lûgat sahibi Kâşgarlı Mahmut göçebe Türk geleneklerine, Yusuf Has Hâcib ise, yerleşmiş ve şehirli Türk geleneklerine istinat etmişlerdir. Kutadgu Bilg'de verilen takvimî bilgiler yıldızlara, burçlara göredir; yani, Şemsî sene takvimidir. Arapların "Hamil, Sevir, Cevzâ, Seretan, Eset, Sünbüle, Mizan, Akrep, Kavs,

Cedi, Delv, Hüt, diye adlandırdıkları on iki burcu aynen alarak Türkçe adlarını vermiştir. Fark sadece buradadır.

Divan: Lûgat'te Türk takvimi hakkında verilen başlıca bilgiler, eserin Pars maddesinde zikredilmiştir. Mahmut, bu hususta şunları yazmaktadır: "Pars: Türklerin on iki yılından biridir. Bu, şöyle olmuştur: Türkler on iki çeşit hayvanın adını alarak on iki yıla ad olarak vermişlerdir. Çocukların yaşlarını, savaş tarihlerini, ve daha başka şeyleri hep bu yılların dönmesiyle hesap ederler. Bunun esası şöyle olmuştur:

Türk hakanlarından birisi kendisinden birkaç yıl önce geçmiş olan bir savaş öğrenmek istemiş, o savaşın yapıldığı yılda yanılmışlar; onun üzerine bu iş için hakan, ulusuyla bir müzavere yapar ve kurultay'da "biz bu tarihte nasıl yanıldıksa bizden sonra gelecek olanlar da yanılacaklardır; öyle ise, biz şimdi göğün on iki burcu ve on iki ay sırasınca her yıla birer ad koyalım. Sağışlarımızı bu yılların geçmesiyle alıyalım; bu aramızda unutulmaz bir hatıra olarak kalsın!", dedi. Ulus, hakanın bu önergesini onayladı.

Bunun üzerine Hakan ava çıkar; yaban hayvanlarını "İlisu"ya doğru sürsünler diye emreder. Bu, büyük bir ırmaktır. Halk, bu hayvanları sıkıştırarak suya doğru sürer. Bu hayvanlardan avlarlar; birtakım hayvanlar suya atılırlar. On ikisi suyu geçer. Her geçen hayvanın adı bir yıla ad olarak takılır. Bu hayvanlardan birincisi Sığgan (sığan) imiş. İlk önce geçen bu hayvan olduğu için seueuin başı bu adla anılmış ve (Sığgan yılı) denilmiş bundan sonra sırasıyla geçen hayvanların adları yıllara verilmiş Ud (sığır) yılı, Pars yılı, Tavışgan (tavşan) yılı, Nek (timsah) yılı, Yılan yılı, Yund (At) yılı, Koy (koyun) yılı, Biğin (maymun) yılı, Takagu (tavuk) yılı, İt (köpek) yılı, Tonguz (domuz) yılı. Sayı domuz yılına varınca dönülerek yine sığan yılından başlar.

Türkler, bu yılların her birinde bir hikmet var sanarak onunla fal tutarlar, uğur sayarlar; söz gelimi: Ud yılı girdiğinde savaş çoğalmış. Çünkü sığırlar birbirleriyle vururlar, tos yaparlar. Takagu yılında yiyecek çok

olur, ancak insanlar arasında karışıklık çıkarılmış; çünkü tavuğun yemi tanedir. Taneyi bulabilmek için göpleri, kırıntıları birbirine karıştırır. Timsah yılı girdiğinde yağmur çok yağar, bolluk olmuştur; çünkü timsah suda yaşar. Domuz yılı girince kar ve soğuk çok olur, kargaşalık çıkarmış. Böylece Türkler her yıl bir şey olacağına inanırlar. Türklerde haftanın yedi gününün adı yoktur; çünkü hafta denilen şey, İslâmlıktan sonra bilinmiştir.

Ayların adlarına gelince: şehirlerde Arapça ad kullanılır. Göçebe olan ve Müslüman bulunmayan Türkler, yılı dört ayrıma bölerek ad verirler. Her üç ayın bir adı vardır. Yılın geçmesi bununla bilinir. Yeni gün (Nevruz) dan sonra ilkbahara (Oğlak ay), sonra (Uluğ Oğlak ay) derler; çünkü bu ikinci parçada oğlak büyür. Bundan sonra seneye (Uluğ Ay) denir; çünkü bu parça yaz ortasıdır. Yeryüzünde nimet bollanır, hayvanlar büyür, süt çoğalır; başkası da böyledir. Az kullandığı için öbür adı söylemiyorum, sen anla!., [1]

Divanı Lûgat'in Türk takvimi hakkında verdiği şu bilgiler değerli olmakla beraber, daha çok folklorik mahiyettedir. Şu kadar ki, on iki hayvanlı Türk takvimi hakkında elde mevcut bulunan kaynaklara göre, kısa da olsa, yıllara ait devri hükümlerden ilk defa bahseden de Kâşgarlı Mahmut'tur.

XII. yüzyılda Ukrayna bozkırlarında ve Kırım yarımadasında yaşayan Kıpçaklar ile Kumanlar'ın ay adları biliniyorsa da bunların bugün bizim bangi aylara uygun geldiğini tayin etmek güçtür. Bu ay adları şunlardır:

"Safar ay, Songı ay, İlk ay, Top ay, Songı yaz ay, Kız ay, Orta kız ay, Songı kız ay, Kış ay, Orta kış ay, Kurban Bayram ay, Azık ay". Bu ay adlarından anlaşılıyor ki, Kumanlar resmen hristiyan sayıldıkları halde Arap - İslâm aylarından "Safar" ve "Kurban Bayram ay" gibi adları almışlar; Kameri sene ile Şemsi seneyi karışık olarak kullanmışlardır. Bugün, bunları nasıl birleştirmiş olduklarını tayin edemiyoruz.

Eski Kırgızlara dair Çin vakanüvislerinin verdikleri bilgiler arasında takvime ait kayıtlar

(1) Divan, Resim Atalay çevirmesi, cilt 1, S. 344 - 348.

ISPARTA'NIN BAYINDIRLIĞI

Ömer GÜLLÜ

Isparta'mızın ağız suyu ve kanalizasyon gibi iki mühim derdi iyi ve civar vilâyetleri imrendirecek bir şekilde halledilmiş olduğundan bu işi başaranları kalben selâmlamağı vicdanî bir borç bilirim.

Çarşımız memleketin para ve iş takatı bakımından imara yeltenmektedir. Halk Pazarını çevreleyen arsalar belediyece tamamen satın ve oldukça imar hareketleri kendisini göstermiştir. Bu imarı kâfi görmüyoruz.

Memleketin imar plânına göre İstasyon-Hükümet - Halkevi yolunun Antalya şosesine birleşen kısmı üzerinde geçen ağustos ayında bir cuma günü vukua gelen yangın, otuz beşe yakın en mamur evleri kül ve kömür etmiş ve şehrin en güzel caddesi üzerine bir harabe gelip oturmuştur. Yangın olalı on aya yaklaştığı halde hâlâ şuurlu ve esaslı bir imar hareketi görülmemiştir. Bu felâketzede insanlara yapılan yardım, Kızılay, Genel Merkezinin ve Sümerbankın ve mahallî hayırseverlerin üç beş lirasından ileri geçememiştir.

Başbakanlığa, Büyük Millet Meclisine,

lar da vardır. VII - VIII. yüzyıllarda Yenisey bölgesinde yaşayan Kırgızlara dair bir Çin vakanüvisi şu bilgileri vermektedir: "Kırgızlar, senenin birinci ayına (Maası ay) diyorlar, Üç ay bir mevsimdir. Seneyi on iki işaretle sayarlar. Meselâ: İn işaretindeki seneyi, Pars yılı olarak isimlendirirler.

Bugünkü Kırgızların "Süreyya Ülker" takvimi, Kazak - Kırgızlarda da kullanılır. Bu da eski bir Türk takvimidir. Bunun bazı bakiyelerine Anadolu'da çobanlar arasında rastlanır. Bu takvim, astronomi bakımından dikkati çeken bir takvimdir. Ülker yıldızının seyrine göre hesaplanmıştır. Bilindiği gibi Ülker, Haziran - Temmuz aylarında kırk gün kadar kaybolur; sonra yine görülmeğ başlar. İşte bu ilk görüldüğü gün, Kamerin kaçınca gününe rastlarsa ona göre Şemsi takvimdeki ay "Üçük ayı", "Beşin ayı", gibi bir ad alır.

Türkler arasında kullanılmış ve kullanılan

Cumhuriyet Halk Partisi genel merkezine, Bayındırlık Bakanlığına yapılan müracaatlar hiç bir fayda vermemiş, yalnız Başbakanlığa yapılan müracaat Tarım Bakanlığına havalesi suretiyle yangın gören köyler gibi ucuz orman verilmesi sağlanmış ise de yakında orman işletmesi olmadıgından ve Eğirdir Orman İşletmesi de mevcudunu evvelden ihaleye çıkarıp satmış olduğundan bu sağlamanın ameli bir kıymeti kalmamıştır.

Ancak Büyük Millet Meclisinden çıkmış bir kanuna göre, Emlâk ve Kredi Bankası yangın görenlere % 5 faizle ve yirmi sene müddetle para vermeğ tasarlamış ve bu işleri organize etmek üzere üç dört kişilik bir banka heyetini mayıs başında Isparta'ya göndermiştir. Bu heyetin inceleme neticesi şu sonucu meydana çıkarmıştır:

Yangın gören mahalde, cephesi 1,2 metreden aşağı olmamak üzere beşer evlik parseller meydana gelecek ve onların yolları açılacak ve her evin krokisi yapılacak ve fennî krokiyer bankaca revizyon yapılacak, ondan sonra iş

makta olan bu ay adları, o veya bu kabilenin yerleştiği bölgenin iklimine göre değişir. Meselâ Güneyde bulunan bir kabilenin "Orak ayı" Kuzeydeki kabilenin Orak ayından önce gelir. Bazan da kabileler bölgelerini değiştirdikleri halde eski zamanda oturdukları yer veya bölgede kullandıkları takvimi devam ettirirler. Meselâ: Yakut Türkleri, Mart ayına Kulum tar (tay yakalar) ayı derler. Yani, kısırak yavrularını bağlayıp, emzirmeden menedip kımız hazırlama ayı demektir. Halbuki, bugünkü Yakut ilinde Mart ayı, kış ayıdır. Bundan da anlaşılıyor ki, Yakutlar, çok eski zamanlarda da ha güneyde, yani Orta Asya iklimi dahilinde bulunmuşlardır.

Hülâsa, Türklerdeki takvim ve ay adlarını yukarıda kısaca anlattık. Gelecek yazımızda da Rumi ve Arap aylarının menşei ile bugünkü Türk takviminin nasıl olması lâzımgeleneği hakkındaki fikirlerimizi kaydedeceğiz.

icabına ve fasıllarla krokideki keşif mucibi ev yaptırarak adama para ikraz edilecektir.

Her ev, banka formülünde yazılı şekilde cephe uzunluğunda değildir, bazıları uzun ve bazıları kısadır. Banka arzusunun yerine getirmek için banka yerlerini belediye tamamen istimlak etmek ve formül dahilinde parsellere ayırıp satmak.

Belediye yol için istimlak ettiği yerlerin ne parasını verebilir ve ne de yolu açabilir? Gerçi geniş bir yol taslağı var. Kışın çamurdan ve yazın tozdan geçilmez.

Banka iktisadi müessese olduğundan güriik yere plâsmanını yatırmak istemez. Fakat telâf ettiği tarz da pek ağır ve bugünün mevzuatıyla imkân dahilinde olmıyan bir şeydir. Sonra bu yol üzerinde yangın görmemiş ve istimlak belediyemizin takati dahilinde olmıyan binalar vardır. Ancak bu binaların da umumî menfaatlere hadim cemiyetlerin istimlakı hakkında yeni bir kanun çıkarsa belki bankanın bu arzusu da yerine gelebilir. Bu imkânlar temin edilmediği takdirde felâketzedelerin kendi başlarının çaresine bakması ve mahallî imkânlardan faydalanması lâzım gelir. Bu imkânlar ne olabilir?

İstasyon caddesindeki boş arsaların binalarla süslenmesi, Halk Pazarı etrafındaki mağaza, dükkân ve köylü yolcu hanının yaptırılması, yangın yerlerinin imarı, bol vesaitli ve geniş kapitalli bir teşekkülün kurulmasına bağlıdır. Yangın görenlerden akli başında olanlar bir yere gelip üç beş bin liralık bir yapı birliği kurmalı, bu birlik taşı bol, ormanı ve çalılığı yakın, otomobil ve kamyon işliyebilecek bir yerde, bir kireç ve bir tuğla, kiremit ocağı kurmalı, inşaat mahalline yakın bir yere bir biçki desteresi oturtmalı, kendilerine hazırlanan malzemeyi getirecek bir müstamel kamyon almalı, bu vesaitle en yakın ormandan — Devletin ucuz bir fiyatla orman vereceğine göre — tomruk getirip bunları ihtiyaca göre biçirtmeli, kendi vasıtaları kâfi gelmezse devletin tahsislerinden faydalanmak suretiyle temin edilmeli, Belediye, Halkevi ve Sümerbank vasıtalarından istifade etmeli, kireci kendisi

yaktırıp tuğla ve kiremidi kendisi ücretle yaptırmalıdır.

Emlâk ve Kredi Bankasının yukarıda sayıp döktüğümüz bugünün mevzuatına göre kabili tatbik olmıyan formülüne göre para vermesi imkânsız olduğundan bu işi başaracakların diğer emlakini terhin suretiyle Emlâk, Ziraat veya İş veya Halk Bankasından kredi temini yerinde olur.

Bayındırlık Bakanlığı yangın görenlerin müracaatına, bu seneki bütçelerinden elli bin lira gibi az bir paraları olduğundan bunu da daha mühim yerlere sarfetmiş olduğundan bahisle bu yardımın mahallen yapılmasını tavsiye etmiştir.

Eğer böyle bir birlik kurulursa belki bankaların ehven fiyatla kredi açması muhtemeldir.

İmar plânında öğretmenler için ayrılan yere, Öğretmenler Yapı Sandığına ev yaptırılması o sandığın statüsü icabı olmakla beraber bu statünün bugünlerde değişmek ve sandığın federatif şekilden konfederatif şekline girmek ihtimali olduğundan bu işin tahakkuku halinde Vilâyet İlkokul öğretmenlerinin yüz elli bin liraya yakın bir sermayesi mevcut olduğundan buna vilâyet dahilinde iş yapan öğretmenlerin kapitali de ithal edilirse kuvvetli bir taazzuv kendini göstermiş olacaktır. Bu teşekkül belki yukarıda yazdığım birliğin faaliyet sahasını da üzerine alırsa Isparta'nızın bayındırlık cephesi kendiliğinden inkişaf manzarası arzedecektir.

Bu işleri başarmak için öntümüzdeki belediye seçimlerinin neticesine ve seçilecek belediye başkanının şahsi kudretine ve bu işlerdeki organize etmek kudretine bağlıdır. Yalnız bir elin şapırtısı olmaz. Bu arkadaşta, başta vilâyetin ve milletvekillerinin ve para kaynaklarının muzahir olması ve iş sahiplerinin ilgili bir başarı duygusuyla bağlı bulunması lâzımdır. Yoksa her atılan adımı geriletmek ve her yapılan işi köşe başlarında fena duygularla ve bozucu ruhla tenkid etmek iş yapmanın fena akisleridir.

İspartalı Sadrazam Halil Hamid Paşa

III

İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI

Sadrazam bu ocağa ehemmiyet vererek mevcudunu iki bine çıkardı. Evvelce verilmekte olan on iki akçe gündeliğın on beşe iblâğ etti. Ocağın ilk mevcudu olan ik yüz elli nefere zabıt ve talim çavuşu olarak tayin eyledi. Sür'at topçukları bekâr olacak ve daima kışlalarında oturacaklar ve talim göreceklerdi. Bunlar için Tophane tarafında yeni kışlalar yaptırıldı. Ocak efradı haftada üç gün Beyoğlu ve Sâdabadda (Kâğıdhane) talim görecekler ve top talimi yapacaklardı. Bu topçu neferlerinin başlarına, diğer askerlerden ayırmak için yeşil püsküllü on iki dilimden (Terk) dikilmiş beyaz çuha başlık giydürildi. Üç sene hizmette bulunan topçuların gündelikleri yirmişer akçe olacaktı. İçlerinden alii, mecruh ve ihtiyarlarına hastahğm nev'ine göre Tophane Ocağı mahlûlünden otuz akçe tekaüdiye verilecekti. Bu hal seferde olursa kırk ve elli akçeye kadar çıkacaktı. Ölen sür'at topçularının yerlerine ocağa mülâzum olarak devam edenler tayin olunacaklardı. Ocağın nizam ve intizamına sadrazam bakacak ve sene de bir defa yoklama yapılacaktı. Topçu ocağına bağlanmış olan sür'at topçuları, az zamanda epey mümarespe peyda ettiler. Halil Hamid Paşa ocak işlerine pek ziyade alâka gösterüb hiçbir şeylerini ihmal etmiyordu. Az zaman içinde ocak efradı arasında bir dakikada sekiz on top atan üstad topçular yetişti. Her top altı neferle idare olunuyorsa da harpte telef olanların yerlerini doldurmak için her topa on topçu tayin olunuyordu (27). Haftada talim yaptıkları günler kendilerine iki kantar barut veriliyordu.

Halil Hamid Paşa sür'at topçularının nizamına dair verilen emirleri ve tatbik edilen usulleri bir araya toplayarak bir nizamname kaleme aldirmişti ki birer sureti Enverî tarihinde ve andan naklen Cevdet tarihinde vardır

(27) Enverî Tarihi, Halis Efendi kitapları, varak. 294-295.

(28). Nizamname on madde üzere yazılmış olup buraya nakledilmedi.

Kırım'ın ilhaki meselesi: Sadrazamın Ruslarla karşı aldığı tedbirler, kendisinin kethüdası ve daha evvel samimi arkadaşı olan Mustafa Efendinin itirazına uğramıştı. Sadrazam kethüdası, Halil Hamid Paşanın icraatını muvafık görmeyüp beyhude yere hazine telef oluyor, düşmanın hareket etmesi mümkün değildir sözleri ile alınmakta olan tertibata aleyhtarlık ettiğinden dolayı azil edilip memuren Erzurum taraflarına gönderilmişti (29).

Osmanlı hükümetinin maksadı Kırım'ın Ruslardan kurtarılması idi. Ruslar ise Kırım'ı tamamen ilhak etmek istiyorlardı. Avusturya, Rusların müttefiki olduğundan iki devletle birden harp etmek lâzımdır. Şimdiki halde bu mümkün değildi. Rusların Kırım'ın ilhakını şark siyasetlerine - muvafık görmiyen İngiltere ile Fransa ise Amerika meselesinden dolayı birbirleri ile uğraşmakta idiler. Şu halde Kırım'ın ilhaki şarkta menfaati olan bu iki devletin itirazını veya filen yardım suretile müdahalelerini mucip olamazdı.

İşte bu sırada Rusya hükümeti düşüncesini fiile getirmeğe kalktı. Kendisinin hanlığa getirdiği Şahin Giray aleyhine el altından baltı tahrir etti. Bir kıyam neticesinde Şahin Giray kaçarak Bahadır Giray halk tarafından Han yapıldı; Fakat Ruslar oynadıkları oyunu tamamlamak için bu defa Şahin Giray'ı iltizam ile asker kuvvetile Kırım'a girüp tekrar Han yaptılar. Kırım'a asker göndermesi Osmanlı hükümetince itiraz mucip oldu ise de aldırış edilmedi. Buna karşı Osmanlı hükümeti alenen harp tedarikine kalkışmayup Özi tarafına biraz asker göndermiş ve Tamam kalesinin ve o havalinin muhafazası da Soğucuk muhafızı Ali Paşa'ya verilmişti; Fakat nihayet birtakım ha-

(28) Enverî Tarihi, Halis Efendi kitapları, S. 304, ve Cevdet tarihi, C. 2, S. 357.

(29) Cevdet Tarihi, C. 2, S. 261; Enverî Tarihi, Atif Efendi kütüphanesi nüshası, S. 251.

haneler neticesinde General Potemkin kumandasile sevk edilen ordu Kırım'ı ilhak ve bir de ilhaka dair beyanname neşreyledi. Bu suretle **Taman** (30) Koban (31) ve Kırım Rusların ellerine geçmiş oldu (1197 Şaban - 1783 Temmuz). İşte Kaynarca muahedesile müstakil olan Kırım dokuz sene sonra Rusların eline geçti. Hiçret etmek istiyen otuz bin kişi vahşiyane katlolundu.

Kırım'ın ilhaki, Türkiye'de pek fena tesir yaptı. Halk hükümete karşı işbirar gösteriyordu. Kırım'ın ilhaki üzerine Rusları ilhak beyannamesine reddiye olarak bir beyanname neşredilmedi. Hattâ bu ilhak dolayısıyla şeyhülislâm konağında aktedilen mecliste harb için müzaker cereyan ederken Rusya'nın beyannamesine reddiye olarak bir beyannamenin neşri hususu görüşülürken Kaptan Gazi Hasan Paşa neşrolunması tarafını tercih ile (gimdiye kadar tehiri münasip değildi) diyerek sadrazamın gaflette bulunduğunu ima etmesi üzerine Halil Hamid Paşa cevaben (garanzımız düşmana ser rişte vermiyerek baharadek ihtilâsı vakit ile tedarikâtı seferiyemizi ikmal eylemek mütaleası olup beyanname neşretmek ise düşmanı cenge davet demek) olacağını söyledi. (Ve bizi hazırlıksız yakalıyarak kendisi hazır bulunan kuvvetlerle memleketimize hücum eder mutaleasile geçen mecliste tehiri (tasvip olunmuştu) sözlerini ilâve eyledi. Sadrazamın bu mutaleası üzerine Kaptan paşa (gerçi öyle münasip görülmüştü lâkin bu suretle devleti aliyye Kırım istilasını hazmetti) demek Ruslarca mümkündür dedi (32). Bu Kırım meselesinin müzakeresi esnasında Halil Hamid Paşa ile Kaptan Gazi Hasan Paşa arasında cereyan eden muhavereden aralarının iyi olmadığı görülmüyor.

Kırım'ın Ruslar tarafından işgali üzerine Halil Hamid Paşanın Fransız sefirinin tesiri altında kalarak bir protestoda olsun bulunmuş

(30) Koban nehri, bir delta teşkil ederek bir ayağı Karadeniz'e, bir ayağı da Azak denizine dökülür. **Taman** bu iki ayağın ortasındaki adanın ismidir.

(31) Karadenizin şarkı şimalinde Koban nehri'nin iki tarafı ile cenuba doğru Kabartay memleketine kadar olan vasi sahralar Koban arazisidir.

(32) Cevdet tarihi, C. 2, S. 277 ve 280.

olmaması pek garip görülmektedir. Filhakika, bir protesto ve bir beyanname neşriyle ilhaki tanımamak, Rusların beyannamelerini reddetmek harbi dava edeceği mülahazası galip gelerek Cezairli Gazi Hasan Paşa müstesna olmak üzere iki defa yapılan müzakerede de mukabil bir beyanname neşri geri bırakılmıştı. Osmanlı hükümeti; Aynalıkavak tenkihnamesini kabul ederken Fransa'nın tavsiyesile hareket ettiği gibi bu defa da Ruslara hoş görünmek isteyen Fransa'nın telkini müessir olmuştu (3). Hamid Paşa Fransızların iki yüzlü siyasetlerinden gafil olarak başladığı ıslahatta kendisine heyetler gönderen Fransa hükümetinin sözleriyle Kırım meselesini yani ilhaki kabul eylemiş ve protestoda bulunmamıştı. İngiltere hükümetini Kırım işinde tavassutta bulunmak istediği halde Osmanlı hükümetinin Fransa'nın da birlikte olmasını muvafık görmesi ve yine Osmanlı hükümetinin Kırım'ın ilhaki münasebetile Ruslara senet vermesinin önüne geçmek isteyen Prusya'nın tavsiyesine ehemmiyet verilmemesi Halil Hamid Paşanın Fransızlara ne kadar fazla meylettğini gösterir.

Halil Hamid Paşa vatanperver ve çok hamiyetli ve teşkilâtçı olduğundan başladığı ıslahatın henüz ilk zamanlarında iken Rusya ile müttefikî Nemçe'un karşısına hazırlıksız çıkmaktan çekinmiş olmasında şüphe yoktur. Kırım'ı istirdat edeyim derken başka yerlerin de elden çıkmasından korkmuş olduğu muhakkaktır. Kendisinden iki sene sonra Koca Yusuf Paşanın Rusya ve Avusturya ile yaptığı muharebede daha ziyade hazırlanmış olan ordunun muvaffak olmaması, Halil Hamid Paşanın ihtiyat etmekte haklı olduğunu gösterir.

Ruslar Osmanlı hükümetinin protestoda bulunmayıp Kırım ilhakını reddetmemelerinden cesaret alarak, ilhakın Osmanlı hükümeti tarafından kabul edildiğine dair bir senet istemişlerdi; Kırım'ın ilhaki halka pek ağır geldiğinden bu ilhaki tasdik bir ayaklanmaya sebep olur diye korkulduğundan Paşakapısı'nda toplanan heyetin müzakeresi pek gizli tutulmuştu (34). 4 Muharrem 1198 - Birinciteşrin 1783 te Şeyhülislâm konağında ileri gelen devlet adam-

(33) Cevdet Tarihi, C. 2, S. 281. ve C. 3, S. 10-16.

(34) Cevdet Tarihi, C. 3, S. 10.

ları ile ulema ve ocak zabıtlarının iştirakleriyle uzun uzadıya müzakere olmuş herkes mütalâasını açıkça söylemiş ve nihayet Rusya elçisine Osmanlı hükümetinin mütalâhaya devamda sâbit olup sulhu bozmayacağından ve Kırım meselesinin Fransa ve İngiltere devletlerinin tavassutu ile bir şekle bağlanacağından bahisle Reisül-küttâb vasıtasıyla cevap verilmiş ise de sefir tavassutu kabul etmeyüp ya evet veya hayır cevap istemiş ve iki üç gün zarfında kendisine katî şeklin bildirilmesinde ısrar etmiştir (35). Evvelki toplantıdan yirmi gün sonra yapılan Paşakapısı müzakeresinde Sadrazam müzakerenin serbest olduğunu beyan ettikten sonra:

(Bu iş devletimizin işidir. Bir türlü vesvese etmeyiniz. Filân şöyle söyledi filân böyle söyledi diye kimseye gücenmek yoktur eğer ben bu mecliste söylenen söz için gücenip de söyleyen kimseye nefsanîyet eyler isem Allahın kılıcına uğrayayım. Hakki ketmedüp söylemeyen muhazeli ilâhiyyeye mazhar olur. Huzuru hakda ne şekil söyleyecek iseniz bu mecliste dahi öylece söyleyiniz. Bunda büyüklük küçüklük olmaz. Sened mi verilecek cenk mi açılacak? bu mecliste kat olunmalıdır) demiş. Eskiden beri yapılan müzakerelerde sadrazamın fikrine muhalif mutalâa söyleyenin en aşağı nefyini mucib olduğu bir çok defa görüldüğünden Halîl Hamid Paşa müzakerede bulunanların öyle bir zihaba kapılmamaları için bu mukaddimeyi söylemeğe lüzum görmüştü. Bunun üzerine sabık İstanbul Müftüsü Ahmed efendi:

(Padîşah ve anı vekili nasıl muvafık görüyorlarsa biz anı kabul ederiz) demesine mukabil sadrazam:

(Efendi! bu söz söz değildir. Bu madde bir kişinin reyî ile yürümez. Cümleye âit bir büyük iştir. Eğer padîşahın ve benim reyimle kesilecek bir iş olsa sizlerin bu meclise davetiniz lâzımgelmezdi) diyerek kadryı susdurmıştu. Bundan sonra mecliste herkes mütalâasını açıkça söylemiş ve devlet henüz hazırlıksız bulunduğundan işin harbsiz bitirilmesinde ittifak edilmişti. Bu sözler üzerine sadrazam:

(Benim muradım sefer olmasın demek yahud muharebeden kaçmak değildir. Bir canım

var din ve devlet uğrunda feda ederim. Lâkin esbab mükemmel değil. Ben şu mesnede geleli bir sene ancak oldu; bendeu evve l gelenler tahsili esbab ve tekâmî tedarikâtı seferiyyeye kat'â mübaşeret etmediler; Sair esbab şöyle dursun ihtiyat için zehâiri seferiyye nâmile bir tane zahire dahi tedarik eylemediler; Cümleiniz bu meclidesiniz, öyle değildir? Benim memur olduğum vakitlerde bir habbe zahire bir mahal le tehye olunmamışdı?) deyince mütalâasını hepsi tasdik ettiler. Sadrazam sözüne devam ederek:

(Memur olduğum gündeuberi boş durmadım; gece gündüz çalışarak hepinizin malûmu olan mertebe esbabı seferiyyeyi tedarik ve tehye edebildim. Hâla Seraskerlerin buldukları mahallerde ve sair ol etrafa sefer olur mülâhazasıyla ordüyü hümayun geçecek yerlere vafir zahire cemoldu ve seraskerler ve Başbuğlar maiyetlerine gönderilmek için Varnaya top ve mühimmat gönderildi. Hâtta bir miktarı seraskerlere ve mevakii sâireye isal olunduğu cümlelerin malûmdur; Sadrazama barid söz söylenmez demeyüp imkân âdisi olan tedarikâtta kusur ettim ise söyleyin; Bana şöyle söylediler deyu nefsanîyet kaydına düşersen Allahü teâla (belâmî versin) demesi üzerine meclis âzaları müttefikan (sizin aslâ kusurunuz olmadı dar vakitte bundan ziyade himmet ve ikdam olamaz) mukabelesinde bulundular. Halîl Hamid Paşa bundan sonra:

(Şimdiki tedarikin düşmanla boy ölçüşmeğe kâfi olmadığını söylemek de vazifemdir. Şöyle yaptım böyle yaptım diyerek iftihar da manâ yoktur. Bakın görün ana göre meclise hitam verin) dedikten sonra defterdar para hakkında Darbhane emini Darbhanede mevcut paraya dair ve Yenişeri ağası Kapıkulu piyadesi hakkında söz söyleyerek, donanmaya dair de mütalâa beyan edildi (36). Ve nihayet muharebeye taraftar olması ümid edilen Kapudanderya Cezayirli Hasan paşa da :

(Ben böyle vakitte cenk münasibdir diyemem maazallah sonu fena olur. Bu babda sulhdan gayrı devleti aliyyeye hayırlı iş yoktur (37) demiş olmasına binaen ittifakla sulhu bozmamağa ve Ruslara sened vererek işgalin ve ilhakın kabul edildiğine karar verildi. Bil-

(35) Cevdet Tarihi, C. 3, S. 26 ve 35.

M Â N İ L E R

II

Yaşar KÖKSAL

Çay boyunca kavaklar
Gelinlerde duvak var
Şu fidan vücudunu
Hangi kollar kucaklar

Karlı Davras dağına
Geldim sevda çağına
Kulun, kölen olayım
Düştim artık ağına

Pencereden bakan kız
Gönülleri yakan kız
Haydi bana ne ise
Bari elden utan kız

Aşık halli bizlerin
Aklımızdır sözlerin
Beni sarhoş eden şey
O lâcivert gözlerin

Yollarına bakarım
Yüreğimi yakarım
Herkesle kucak kucak
Yokmu benim de kârim?

Ağacında birtek nar
Kollarıyla beni sar
Daha da mı bekliyem
Yeter artık nazlı yâr

İsparta'nın halısı
Çıplak dağın çalısı
Genç baştan çıkaran
Mahallenin delisi

Üzüm yüklü asmalar
Yâre aldım basmalar
Beni perişan etti
Mavi gözlü yosmalar

Ceviz dalı bükülmez
Kökü ağaç sökülmez
Seni görürsem eğer
Gözümden yaş dökülmez

Açar çiçek solmaz mı
Boş kovalar dolmaz mı
Bu gece evinizden
Kaçıp gelsen olmaz mı?

Ateş oldum yakamadım
Şimşek oldum çakamadım
Bir küçücük ırmak olup
Diyarından akamadım

Adalarda, adalarda
Bir yâr sevdim oralarda
Biraz çık ta gez güzelim
Ne durursun odalarda

hassa bu son müzakere haktan gizli tutulmuş
ve ancak bir iki ay sonra duyulmuşdu (38).

(36) Cevdet Tarihî, C. 3, S. 37.

(37) Cevdet Tarihî, C. 3, S. 43.

(38) Vak'anâme 1198 (Mâhî Muharrem'in 24 üncü
perşembe günü İdahi Paşakapusu'nda gerek ulemâ ve
gerek ricâl ve gerek ocaklı bir azim meşveret olmuş-
tur ve ol meşverette bulunanlar bu madde iyi olmadı
deyiş söylerlerdi; lâkin maddeyi ifşa etmezlerdi. Bâde
zaman bir iki mahdan sonra maddeci merkûm şuyu bul-
du İki Karım adasının mülcaddem olan (Kaynareca Mu-
hadesiyle) serbestiyet nazfı katkısın deyu vâfir akçe

verüb ve devlet tarafından memhurlu sened isteyüb ve
ol sened tahîr ve âmâde olunup ol meşveret günü ule-
maya ve ricale ve ocaklıya mühürlendüb Moskov kefe-
resine verildiği şuyı bulmuştur.) (S. 22) Eserde (va-
fir akçe verüb) kaydı İhâkın kabûlî dolayısıyla sene-
din mübadelesinde Rus Elçisinin sadrazama ve sene-
leri imzalayan kapdan paşa ile Müftüzade Ahmed'e-
fendi, Reisülküttab ve Beyülkicîye ve tercümana ver-
diği mücevherât, kırk çay ve Râvend gibi müstad he-
diyelerin halk tarafından rüşvet telâkki edilmesidir.
Bu hediyelerin reddi düşünülmüş ise de sefirin bunu
hakaret telâkki edeceğinden korkulmuş, istemiyerek ak-
lanmıştır. (Cevdet Tarihî, C. 3 S. 59).

Bahçemizin kadri

Isparta'da dededen kalma bahçemizin kaderinden bahsedeceğim. Eğer bu kadere birçok Isparta bahçeleri katılmamış olsaydı, bizim bahçenin ailemizden üç nesli yoran hazin macesrasını burada anlatmağa lüzum görmezdim.

Isparta'da Hisarefendi mahallesinde çay boyundaki bahçemizin en iyi zamanlarında dünyaya gelmişim. Onun elli yıl önceki güzelliğini anlatabilecekler hemen hemen kalmadı denebilir. Beş yaşında iken sele uğrayıp kumlar altında kalan bahçemizin eski halini, ömrüm boyunca bana iyi anlatan birisine de nasladım. Söylenen şeylere göre on dönümlük bahçemiz yeşil sedler halinde imiş. Her çeşit meyva bulunmuş içinde havuzlar, çayırıklar varmış, bakımsız bir karış yeri yokmuş. Bütün kasaba halkı, en iyi bahçe olduğunda birlikmiş.

Bahçemizin Isparta'da Hacı Etemoğlu bahçesinininkine benzer bir hikâyesini duydum. Odun yüklü hayvanlar arkasında kasabaya gelen birkaç köylüden biri, Hacı Etemoğlu bahçesinin önünden geçerlerken durup uzun uzun baktıktan sonra:

— Ölmeyecek misin be adam?

Demiş. Köylü bu sözleriyle bahçeye harcanan emeğin ve paranın büyüklüğünü, geçici bir ömür için ne kadar fazla bulduğunu ifade etmek istemiş.

Yeşil asma yapraklarının yüksek bir çatı halinde gölgelendirdiği havuzun başında, suların fısıkiyelerden yükselişini zevkle seyreden Hacı Etemoğlu sokaktan gelen sözü işitince hemen yerinden kalkıyor, köylüye:

— Öleceğim, öleceğim ama sizin gibi ayaklarınızı çarık sıkarak değil,

Diyor. Saf bir hayret duygusu içinde söylediği bir söz üzerine kasaba efendisinin kendi acı talihine savurduğu tokadı, zavallı köylü bütün acılığıyla duydu mu bilmiyoruz. İhtimal onlar, saatlerden beri güneş altında, toz ve top-

rak içinde geçen yolculuğun yorgunluğuyla bu sözü kendileri için kaba bir azarlama saydılar, hızla kasabaya doğru yürüdüler. "Ölmeyecek misin?", sözünün sahibi adam pekâlâ diyebilirdi ki:

— Her Türk köylüsü ayağını çarığın sıkmasından kurtarmağa, birkaç ağacın tatlı gölgesinde bir su başının neşesini tadararak günde birkaç saat rahat yaşamağa layıktır ve haklıdır. Ancak saltanat rejimi, onun dayandığı bütün gerilikler, kötülükler bizi yalnız çarığın değil, daha birçok şeylerin sıkıntısı içinde tutuyor, kusur bizde mi; yoksa siz efendilerde mi?

Dedemden kalan bahçemizi köylüler nasıl görmüştü, bilmiyorum. Fakat sonradan öğrendiklerim arasında beni en çok ilgilendireni orada yaz aylarında her akşam bir başka ağacın gölgesinde devrin aydınlarında birkaçının buluşup rakı içtikleridir. Onlar, en iyi yer olarak bahçemizi seçiyorlardı. Isparta aydınlarının birinci dünya harbine kadar süren bir gelenekleri vardı: akşamları yazın bir bahçede, kışın bir evde buluşup topluca rakı içmek. Çoğu sessiz ve sızsız geçen bu buluşmalar yazın herhangi bir bahçede ise, yakın komşu ve dost evinden halı, kilim, minder getirilir. Herkes bunlar üzerine bağdaş kurar oturur. Elde getirilen yahut önceden gönderilen mezeler, içkiler ortaya konur, gecenin geç saatlerine kadar içilir ve konuşulur. Bu buluşmaların yalnız hava ve hevesle geçtiği söylenemez. Memleket idaresi, eşraf arasındaki geçimsizlikler, çekememezlikler, biraz da edebiyat, bu içkili toplantıların zaman zaman konusu olmuştur. Ağlarca oğlu Hakkı, Isparta gazetesini kuran Mehmet Ali Tütüncü bazı yazılarında bu içkili toplantıların bilgi ve edebiyat bakımından değerini belirtmişlerdir. Yeni yazılan gazeller, yahut Ziya Paşa'nın Namık Kemal'in, herhangi bir edebiyat adamının yeni ele geçen bir eseri bu akşamlar okunurmuş.

İçkili bahçe toplaularının tek mähzuru bazılarını tek başına da kalsa artık içkiden vaz geçemez hale getirmesidir. Kendini geceli gündüzlü içkiye kaptıran aydın, artık yalnız kendi uyanık varlığı için değil, çoğu çocuğu, ve bütün ailesi, dostları için sürekli bir azap konmuş olur. Nihayet bu azaplı yaşayış, erken bir ölümlle, yakınlarının ruhuuda acı ve onulmaz yaralar bırakarak biter.

Bahçemizin 1901 Isparta selinden önceki değerini belirtmek için son olarak babamla kardeşi arasında verilen bir aile kararını da anlatayım: Dedemden kalan evle bahçeyi bölüşmek istediklerinde babam, bir başka yazda anlattığım aile yurdunu küçük kardeşine bırakmağı, bahçeyi almağı tercih etmiştir. Evimiz, o sırada Isparta'da sayısı elliyi geçmiyen büyük ve devrine göre modern bir yapı olduğuna göre, bir büyük kardeşin küçüğüne karşı taşıdığı âlicevaplık duygusunu da hesaba katarak, her halde bahçemiz, evden çok aşağı bir değerde değildi.

1901 Isparta selinde biz Kirşebir'de idik. Bir yıl sonra Isparta'ya geldik, az kalıp İstanbul'a gittik. Bahçemizin altı yaşında gördüğüm selden sonraki halinden bir şey hatırlamıyorum. Ancak on yaşında İstanbul'dan dönerken, bütün yol boyunca annenden, babamdan sık sık sorduğum bahçemizdi. Çünkü bana anlatıldığına göre Isparta'da insanlar dışında tek varlığımız bu bahçe idi. Hele onun, bir çocuğun bir yaz bütün arzularını tatmin edecek değerde bol meyvalı iken şimdi kükürü kalışının acıklı hikâyesi beni büsbütün üzüyor, Isparta'ya varınca hemen bahçemizi görmek arzusunu uyandırıyor.

Geniş bir kum alanında yer yer iri taşların kümelenmişini, yine yer yer bazı gövdeli ağaçların bir düzliğe serpili kaldığını tasavvur ediniz; işte bahçemizin selden sonraki hali. Isparta'da 1901 seli birçok bahçeleri böyle harap etmişti. Yalnız bahçeler mi?.. Çay boyuna düşen birçok evler yıkılmış, bunların enkazı ve içindeki eşya azgın sular önünde kasabanın hayli aşağısına gitmiş, çoğu da kumlar altında kalmıştı. Bahçemiz kazılırken sık sık yamru yumru bakır kablar çıktığını hatırlarım.

Bahçemizin harap halini ilk gördüğümde ne acı duydum bilmiyorum. Fakat pek az sonra

kardeşimle büyük taşlar arasında saklambaç oynamaanın hayli zevkli olduğunu hatırlıyorum. Selin getirdiği taşlar o kadar büyüktü ki sekiz, on yaşında bizleri rahatlıkla arkasında gizliyebiliyordu. Sonra bu taşlar, küme küme sebamağa başlandı. Bir kümedeki sekiz on taş alanlar, bunları kırılarak bir ev yaptırabiliyorlardı. Üsttekiler bir iki yılda tükenince satış sırası kumlar altındaki taşlara geldi. Ancak bu yolla, bahçemiz elliyle üstüyle büyük bir taşlık olmaktan kurtuldu.

1901 selinin kasaba ortasındaki bir bahçeye getirdiği taşları ifade ederken çocukluğum her şeyi büyültme zafından kendimi korumak istiyorum. Fakat sel felâketinde bahçemizin kaderi Isparta'nunkilerle ortak olduğundan ve bu acıklı hali Ün sayfalarına kendi ilçüsünde mal etmek istediğimden, taşlar üzerinde fazla duruyorum. Bahçemiz toprakları kazılırken dört beş delikanlı işçinin ellerinde küllükler bir taş kumaldatmak için ağır zahmetler içinde acip sesler çıkararak döktükleri terler hâlâ gözümün önündedir.

Selin getirdiği taşların kardeşimle bana yaptığı bir hizmeti de hatırlarım: Bahçemizin biraz ilerisindeki dede evimizde bir düğün vardı. Def ve dümbelekle söylenen türkü şu idi:

Evlerinin önnü igde dalları

Igde dalı boynun(u) eğmiş, Hakka yalvarı(r)

O saatte mektepten döneceğimizi tahmin eden yeğenlerimiz bizi bahçemizde aradılar. Kardeşimle ben taşlar arasına saklandık, Görünmedik. Günlük kıyafetimizle amcamızın evi de olsa bir düğün yerine gitmek istemedik. Halbuki çok acıkmıştık. Doğduğumuz evin odalarında, sofalarında şimdi büyük bakır siniler etrafında birçok giyimli insanların en iyi şeyleri yemekte olduklarını biliyorduk. Yeğenlerimiz epeyce uzaklaştıktan sonra bir ayva ağacının üstüne atladık. Pembe çiçeklerinden bir iki yemeğe başladık. Bu gül renginde narın yaprakların acı bir tadı vardı. Fakat onları yedikçe açlığımızın hafiflediğini duyuyorduk. Ne kadar yedik, şimdi hatırlamıyorum. Fakat yıllardanberi ilkbaharın sonlarında ayva ağaçlarının çiçek açışını takip ederim. Ayva çiçeğinin pembe gülden farkı, katmerli olmayışı, ya-

ni tek kat kalıdır. Bir gocuğun yanağı kadar güzel olan bu pembe yaprakları şüphesiz şimdi dışlarımız arasında ezmeğe kıyamayız. Ancak hayatta, bilmeksizin yalnız dışlarımız arasında değil, ihmalle, hattâ anlayamamakla kim bilir ne değerleri heba ediyoruz. Böylece pembe ayva çiçekleri, bana çocukluğumun insafsızlığından ziyade hayatın küçük yaşta da insanları nasıl duygulandırdığını ifade eder. Birçok yemeklerin tadından uzak kâmp acı ayva çiçeğini tercih edişimizin firaklı tanafını her zaman unutmamak isterim. Bu hareketimizin mânalı tarafından hâlâ her mevsim zevk aldığımı itiraf etmeliyim.

★

Bahçemiz yılların emeğiyle taşlardan, kumlardan temizlenip biraz yeşermeye başlamıştı. 1901 selinden on yıl sonra ve ondan daha zalim ve göze görünmez bir tahribin bizi tehdit ettiğini sonradan öğrendim. Bu seferki tahrip bizi bahçemizden büsbütün mahrum ediyordu. Onu, başka insanların malı olarak uzaktan seyretmeğe zorlanmıştık. Kız kardeşimin düğün eşyasını ödünç aldığımız akrabadan bir tüccar bu alacağının teminatı olarak ve borcumuzun asla tedarik edilip ödenemeyeceğini sandığı bir zamanda bahçemizin kendisine ferağını istemişti. Bize açık tutulan bütün hukukî yollar kısa bir zaman sonra kapanacak, bahçe onun malı olacaktı. Ben on beş yaşında Isparta dışında tahsilde idim. İşin başında da olsam her halde yapacağım bir şey yoktu. Fakat annem kahramanca uğraşüyor. Bahçemizi görünmez selin bu sefer hiç onulmıyacak olan tahribinden koruyor. Onun birkaç yıl, ağır borcun kapanması için bir dikiş makinesi üstünde geceli gündüzlü katlandığı zahmetleri hatırladıkça içim sızlar. Fakat o, bnu her kahraman gibi sessizce basardı, bize bir gün olsun ne alacaklığının insafsızlığı ile kıvrandırdığı günleri ne de ona karşı kazandırdığı zaferin destanını anlatı. Türk kadınlarının birçoğu bu çeşit aile içi kahramanlıklar başarmışlardır. Ün sayfalarına annemin bu hareketini emanet edişimiz onun gibi birçok Türk kadınlarına borçlu olduğumuz minneti hatırlamak içindir.

★

Çokluk sorarlar:

— Isparta'da gül bahçeniz var değil mi?

Cevap verirken içimi tatlı bir heyecan doldurur:

— Evet, var!

— Gül bahçeleri nasıl olur?

— Büyük şehirlerde gördüğümüz gibi suni çimenler, beton yollar, havuzlar arasında değil. Gül bahçeleri yazın geniş bir yeşilliktir. Ancak bir ay kadar bu yeşillikte benek halinde bni pembe gül bulunur. Her sabah erken, kadın, erkek; çoluk, çocuk gülleri koparırlar, ilkin sepetlere, sonra çuvalalara doldurup yağ çıkarılan yere götürürler. Orada gül, Falih Rifıkı Atay'ın dediği gibi bir metadır. Artık o, ne koklanır, ne de göğse takılır ve saksıya yerleştirilir. Yağ çıkarılacak güllerin kaderi kayıryan bir suya atılmaktır. Bu suyun üstünden damla damla yağ alınır, ticaret malı olarak dış pazarlara satılır, kalanı soğutulur, gül suyu olarak kullanılır.

— Gül bahçesi sahipleri kazançlı mıdır?

— Sanıldığı kadar değil.

— Meselâ sizin bahçeniz?

— Kazançlı olduğumuzu hissettiğim bir yıl hatırlamıyorum.

— Ümidinizi kesmişsiniz?

— Asla!..

— Demek bu kanaatle bahçenize emek veriyorsunuz,

— Hayır, daha çok başka duygularla. Gül bahçemizi az verimliliğine rağmen iyi bir değerle satabiliriz. Fakat ağır bir sel felâketinden kurtulması için ailemizce yıllarca emek harcanan ve bakımlı zamanların yadı dedelerimizizü, babalarımızın iyi günlerine bağlı olan bahçemizi hangi değerle satabiliriz. İnsafsız bir tâcirin hırısından bir kadının yıllarca süren emeğiyle kurtarılmış olan toprakların, ağaçların, yeşilliklerin bedeli bu emeği görüp bilenler için bir rakamla ifade edilebilir mi? Böylece bahçemiz, ailemizin bir kolu ve aziz vatanın bir parçası halinde, aile ve vatan sevgisinin bütün derinlikleriyle iç varlığımıza bağlıdır. Belki ben bu bağlılığı Ün sayfalarına nakledebiliyorum. Yoksa aziz Türk yurdunda bahçesine, bağına, evine bu duygularla bağlı milyonlarca aile vardır.

Isparta, Barla - Eğirdir ve Bazı Köyleri

III

Naci KUM

"Sultanım, bizim diyarımız şimdiki halde halîdür, eğer mümkün ise bizimle Rum'a teşrif buyurub ol diyarı ihya idesiz?, dedikte Şeyhülislam buyurmuşlar ki: "Ya Hamid oğlu sabreyle bu gece istihare edüb inşallah sana cevap vireyim,, Deyüb istihare edüb alessabah: "Ya Hamid oğlu muradın hasıl oldu bize Vilâyeti Hamid'de Mahrucai Eğirdir haricinde Yazla nam mahalde bir mekân verildi, amma sizler varub bizim için bir mesken tedarikinde olun biz dahi vilâyetimize varub ehil ve iyalâmizi kaldırub müteveccih olalım,, deyüb cevap verdi. Hamidoğlu dahi Eğirdir'e gelüb, halâ şimdiki durum büyük zavıyeyi ve bağ ve bahçeler ve savaaalar bina ve müheyya edüb Şeyhülislam dahi vilâyeti olan SEMERKAND'a varub bu hâli ehline ve iyaline beyan idüb: "Bizim tura-bımız diyarı Hamid de Eğirdir nam şehir kur-bunda Yazla demekle mâruf bir mekândan alın-mıştır,, deye buyurdu ve bâdehu Şeyhülislam on altı oğlu ve bir kızı ve dört hatunu ve otuz miktardaki dervîşi ile Semerkant'ten kalkub hicret sünnetini yerine getirüb RUM'a müteveccih ol-ur ve yolu HOY'a ngrar, PİRİ HALİFFE SUL-TAN dahi Bezistanda Şeb emred yiğit imiş, mukaddema gördüğü mâna üzerine: "Gafil ol-ma, Rum'a bile gidesin,, deyüb emretmişler idi. Pir Mehmed bin Kutbüddin bin Şeyh Ali Ter-mizi dahi muntazır iken, Şeyhülislam Bezistan kapusundan içeri girüb, dükkâni önüne uğra-yub buyurdular: "Oğlum Pir Mehmed emre imtisal edersen bizi falan yerde bul,, deyüb geçüb gider ve nihayet RUM'a müteveccihen hareket ederler...

İmanlı kimselerden menkuldur ki ol asrın KUTB'ül AKTAB'ı ENGÜRÜ'de HACI BAY- RAM VELİ (ölmü 833 H.) idi. Tacı eskimişdi, müridleri değiştirmesini niyaz ederlerse de o, "Dervişler, sabredin, takyeci geldikte yenile-sün,, buyurdu. Hazreti şeyh HOY'dan altıncı ayda ENGÜRÜ'ye gelirler, Hacı Bayram'a bü-yük bir tac-takye_ geydirir. Hacı Bayram,

Şeyhislama derki: "Hoş Şeyhislam sen ki altı aylık müridine Rum'un seksen yaşında kocasına tac geydirdirsin,, buyurmuşlar. (Bu genç mü-rüd Takye dikicisi ve şabemred olan PİRİ HAL-LİFFE'dir).

Badehu Hacı Bayram'a veda ile Engürü'den çıkup Hamid diyarında Eğirdir'e ve Yazla'ya gelmek üzere mezkûr kasabaya muhit olan gö-lün öte tarafına gelüb, Afşar tarafı demekle meşhurdur, ol taraftan tâyin olunau, Yazla mekânını göstererek: "Bizim topdağımız şol makamdan alınmış,, deyüb buyurdular; ve er-tesi gün makamı mezbure gelüb Hamidoğlun ist-ikbal edüb azim reayetler ve ziyafetler ve muhabbetlerden sonra Yazla'da karar kıldılar. Badehu Şeyh Mehmed Sultan Kuddise sırrehu, Şeyhislam BERDA'ın kızından hasıl olmuş-dur. Müşarün İleyh, PİR MEHMED HOY'ye kızını vermiştir.

Şeyhislam, hicretinden evvel Buhara'da iken, Bursa'da medfun olan EMİR SULTAN ile sağdıç imişler. Yazla'ya geldikten sonra Emir Sultan'ı ziyaret için Bursa'ya gitmiştir. Ni-hayet Şeyislam, oğulları ile birlikte İhikmetin vefat etti cümlesi bir günde teslim oldılar; Pes damadı PİR MEHMED HOY'ı, kayın atasının yerine halife olmuştur. Ekseriya kandisine Pİ-Rİ HALİFFE denilmektedir. Şeyh Pir Mehmed Hoyî sahihünnesebdir. İsmi şerifleri: Pir Mehmed Hoyî ve beynennas PİRİ HALİFFE de-mekle meşhurdur. İsmi zahirde çok mahirdi, müellefatının sonu yoktur ve her yerde telifi vardır. Halâ merkadi olan Yazla'da kütübü mevkufeleri içinde mevcuttur, ve evlatlarının tasarrufundadır. Tasavvufa dair "Zübdetittah-kik,, nam bir telifi vardır.

Piri Halifenin ALİ FAKI adlı dervîşi İs-tanbul'a gönderiliyor, Ayasofya'da namazdan sonra. Ak Şemseddin orada vâzedip kürsüden inince onunla mülâkat ediyor. Menakıba göre, Şeyh Mehmed Halife, Edirne'de Fatih Sultan Mehmed ile de mülâki olmuştur. Fatih'in ih-

sanını kabul etmeyüp, Padişahın isteği üzerine "bir mufassal nasihatname,, yazup göndermiştir. Buna mükâfat etmek isteyen Fatih'e : "eğer lütfederse hazreti Şeyhi Kebir kayın atamız ve şeyhimiz Şeyhilislam Berdai'ye Hamid-oğlu Hızır bey merhum bir miktar mezar ve emlak temlik ve anlar dahi evlada vakfetmişler idi, ol temlikin vakfı sahih olması için bir menşur-i Hümayun ihsan buyurular,, dedikte 888 tarihiyle müverrah menşur-i hümayunu gönderdiler; bunun üzerine Şeyh Mehmed Halife Edirne'den vedâ ve avdet etti..

★

Bundan sonra, "Şeyh Mehmed İbni Şeyh Pir Mehmed İbni Şeyh Mehmed Kutbüddin İbni Şeyh Ali Termüzi, menakibi :

"Bu menakibi tafsilen yazmıyorum; ancak şöyle başlıkları almakla yetineceğim:

"Bu hikâyet dahi Barla nam kasaba sükkânından Hacı İvez nam kimesneden mervidir.,

"Bu hikâyet Gevges halkından mervidir.,

"Bu hikâyet dahi Uluborlu nam kasabadan Emir Halifeden mervidir.,

"Bu hikâyet Uluborlu halkından Mehmed Dede nam bir dervişten rivayet edilmiştir.,

"Bu rivayet dahi Uluborlu'dan, Sultan Şeyh'in sadık muhiblerinden Hacı Sinan nam kimsedendir.,

"Bu hikâyet dahi Uluborlu kazasına tabi Yassı Viran nam karyeden Bedevi Dede hikâyet eder, şöyle ki : (Ya Bedevi dede, sizin suyunuz AĞRUS suyuyla bir yerden çıkub nısfı size ve nısfı AĞRUSA -Atabeye- akan imiş. Bir zelzele olub sizden tarafa gayet büyük bir taş düşüb seddeylemiş, bi fazilâllah ol taş kaldırdım, ki suyunuz bollaşsa...),

"Bu rivayet Eğirdir'den Hanefi Dede'dendir.,

"Haza menakibi Seyyid Burhaneddin. Rivayetlerini Gönanlı Hacı Halife oğlu Derviş Mehmed, Isparta'dan Osman Dede, Uluborlu'dan Şeyh Burhan efendinin damadı Ali Çelebi den ve sabık Şeyhilislam ve Müftü enam YAHYA ef. merhumdan bu abdi fakire bizzat rivayet edilmiştir.,

Menakıbnamenin hatimesinde :

"Bu fakiri keşirüttaksir validen Nefsa hatun binti Seyid Mahmud Efendi bin Şeyh Burhan efendiden bizzat kavli sarih ve nakli sahih üzere mezbur hatun dahi babasının övey validesi Emine hatundan istimâ ettüğüdür. Mezbur Emine hatun Hazreti Şeyh Burhaneddin efendinin menkûhası ve gayet makbulesi imiş.

Temmetilmenakıb alâ yedi abdezzayif ennahif esseyid Hafız Halil İsbartavi elmaruf bi YUNUS ZADE fi sene hamse ve işrin ve mi-teteyn ve elf (1225).

Vakfı şerif ile vakıftır sene 1299. 20. Rebi-İlahir.

★

Ispartada elde edilen çok değerli yazma iki kitap.

Eski dostlarımdan, rahmetli, Orman memuru emekçilerinden ve Tekke mahallesinden Postacı oğlu OSMAN NURU'nun evine yaptığım ziyarette onun metrukâtından birkaç kitabı ihtiyar kayın anası bana hediye etti. Bunlar arasında Merhum Osman Nuri'nin kendi el yazısıyla istinsah etmiş olduğu 'Muhiddini Arabî'nin LÜBBÜ-L-LÜB, tercemesi; Nimetullah bin Veh-el-Hüseynî'nin Mevalna Cami'den mülhem İEVAMI-EL-KULUB tercemesi; Şeyh Hacı Mehmed Saidî'nin KEMALNAME-i AL-i ABA'sı; Ferište Zadenin Fazlı Yazdan'dan tercemesi olan AŞK NİAME-i İLÂHÎ'si; Ispartalı merhum AŞIK DİZARÎ'nin elyazma şiir mecmuası ile Osman Nuri'nin kayın babası merhum KUÇUK HOCA'nın metrukâtından aşağıda değerlerini anatacağım iki yazma kitap,, vardır :

Kitabın adı : Kitab-ı Şemsiyye ve Ruzname,

Müellifi : Salâhaddin - YUSUF,

Tarihi : 20. ramazan 909 H. recep. 841,

Yazısı : Ehreli ince kâğıd üzerine ince ne-sih.

Şemsiyye ve Ruzname ikisi bir cilt halinde ve mevzuları : takvimi'dir. Bu mevzuda daha sonraları yazılmış olan (Melhame) kitabında olduğu gibi bunlarda ayların, günlerin türlü hükümleri, uğurlar v. s... den çok enteresan mevzuları ihtiva etmektedir. Bu kitap, Ankara'da Etnoğrafya Müzesi kitaplığına verilmiştir.

Diğer yazma ve nefis mecmua :

Bu mecmua muhteviyatı çok zengindir. 192 sahifedir. Mecmua muhteviyatı aktlarındaki tarihler : 1251, 1259, 1260, 1267 ve müstensih (KATBI) mahlası bir zattır.

Muhteviyatında başlıca şu önemli bahisler vardır :

— Terceme-i Hadis-i Erbain-i HAKANI, tarih : 1007,

— Pendname-i İBRAHİM HAKIKI (Mârifetname sahibinin)

— İmam Süheylî Abdurrahman'ın Aynel-Hayat tercemesi,

— Terceme-i Risale-i HALİFİYYE ve Nakşibendî tarikine ait türlü bahisler.

— Kaside-i Hocagân, ARİFİ'nin gazellerinden tercemeler,

— Kissa-i KEHFİYYE : 18 sayfa tutan bu mesneviler, Tarsus'taki (Eshabı Kehf'in kıssalarını hikâye eden çok orijinal bir mevzudur. (Adana Halkevi'nin Çukurova dergisinde bu bahis neşredilmiştir). Bu kehfîye kıssasının sonundaki bağlantıda : "Bu kıssa-i acibe ve garibe (Bozkırlı Memiş Efendi adıyla meşhur Sultanı evliya ve muhyittarika Şeyh Mehmed Emin ef. halifelerinden LAFZAVİ mahlasıyla anılan Nakşibendî NURİ tarafından inşad edilmiştir; bu risaleyi beyaza geçen de İSPARTALI HÜSEYİN ŞÜKRİ'dir; Allah onu, atasını, anasını ve cümle müminleri yarlıgaya. Muharrem ayı 1264., kayıtları vardır.

— Manzum Yıldızname.

— İbrahim Hakkı, Kuddusi, Zeynelabidin'in bazı nazımları,

— Âlem-i lâhut ve Ceberut'u tasvir eden iki minyatür levha. Çok enteresandır.

— Mahmud Yemeni'nin NÜSHA-I ZİBA adlı manzum risalesi,

— Hüseyin bin Ahmed'in 1259 da yazdığı Arapça-Türkçe mütemmâ kasidesi .

— Manzum rüya tabirnamesi, İbrahim Hakkı'dan 1251 H.

14 — sahife tutan GURRE-NAME, yani takvim cetvelleri, bu evkat cetvelleri gayet nefis bir şekilde tanzim ve tertib edilmiştir. Tarihi 1259 dur.

Bu mecmua da Ankara Etnoğrafya Müzesi kütaphına verilmiştir. Bu eserler, millî kültürümüz için tetkike değer kıymetli malzemeleri taşımaktadır. Bununla beraber İspartalı kâtipler elinden çıkmışlardır.

Ş. VII. LAGOS KÖYÜ :

Lagos köyü Yukarı ve Aşağı diye iki mahalledir. Bu köyde XI. hicret asrında Mehmed Paşa tarafından tamir edilen Arslan Baba tekke ve zaviyesi ile 1026 H. yılında burada ölen Şeyh İsmail efendi türbesi vardır. Arslan Baba aşağı ve İsmail efendi türbeleri Yukarı mahallededir. Bu zatın aslı Yalvac'ın Mısırlı köyünden imiş; Bursa'daki Emir Sultan halifelerinden imiş. Lagos'a gelmesi, zamanı pasanın bunu rüyasında görmesi ve sonra görüşüb takdir ederek Lagos'ta hocalık yapmasını istemiş ve burada 1026 tarihinde ölmüştür. Mezarının başucundaki bir levhada :

Mefharü-l. Meşayihin kutb-ı ârifin

Mürşid-is salikin eşşeyh

İsmail efendi hazretleri aleyh-i rahune

Rabbü-l. Celil işbu sitte ve isrin ve elf Senesinde vaki olan mahi cemaz-il-

Evvelinin yirminci hamis günü vakt-i

Salât-i asr'da ruh-u pür fütuhları .

Âşiyane-i bedenden pervaz edüb.

Ruhunu telimedüb hem kıldı nefsini feda

Hem dahi lâyük olanı eyledi cümle eda

Etdi rihlet baki dünyaya seadetkânına

Eivedâ hem ayrı düşdüm ah bu Şeyhimden cüda 1027

Türbenin duvar sıvaları üzerine birçok ziyaretçilerin yazdıkları beyitler arasında şu kayıt mühimdir :

"Ey tayir-i eflâk tü kafes-i ten sikeste

Ey mürğ-i can tü ez külhan be gülşen refte

Ketebehü-l-fakir Ömer Efendi

Seyyah-i Âlem 1101.,

Bu köyedeki türbe ve zaviyeler çevresinde teşekkül etmiş olan Bektâşi-Alevi ocağı ve buraya tâbi olan diğer mahaller hakkında ayrı bir makalede izahlar vereceğim.

Peştamal Kuşatma Töreni

II

Nuri KATIRCI OĞLU

Mahalle aralarından seymen halinde (4) süzülüp giden bu kabile gülerek, eğlenerek, zarif şakalar yaparak tatlı muhabbetlerle mesire yerine yaklaşırlarken kafileden önce mesire yerine gitmiş olan destur alacak kalfalar tarafından karşılanırlar. Karşıcıların saygı ile tâzimleri, karşılananların muhabbet ve iltifatlarıyla çok samimi zevk ve âhenk içinde mesirenin inilecek yerine gelinir. Bindikleri hayvanların başları destur alacak usta namzetleri tarafından tutulup, üstünde ustalar kalfaların omuzlarına tutunarak hayvan sırtından indirilir. Bu iniş merasiminin ardınca yaya yürüyenler de gelirler.

Ak sakallı, kara sakallı, güler yüzlü, tatlı sözlü, genç, ihtiyar ustalar kimi bağdaş kurarak, kimi diz gökerek yere serili halılar, seccadeler üstüne otururlar, çubuklarını yakar, cıgalarını tellelendirir, kahvelerini köpürterek sohbe başlarlar.

Çok gün görmüş, böyle birçok törenlerde bulunmuş ustalardan bazıları bu mesire yerinde geçmiş çağlara dair hâtıralarını, (peştamal kuşatma) törenlerini, yaz sohbetlerini, ziyafetlerini canlı bir tarih gibi gözleriyle gördüklerini, kulağıyla işittiklerini hikâye ederler.

Bu törenin ciddi ve ağırbaşlı âdetlerinden biri de: hepsinin saygı ile dinleme usulüdür.

Esnafın en yaşlısı olan pir usta şöyle bir hâtıra anlatıyor: Rahmetli büyük üstat Mimar Sinan'ın Isparta çarşısı içinde yaptığı bedestenin (5) şimdiye kadar neler görüp geçirdiğini, elân da bu otuz iki esnafın göz nuru ve el emeği olan mallarla ayda kaç kere dolup boşaldığını; bir yandan İzmir'e, Adelle'ye (Antalya'ya),

bir yandan Konya, Afyon ve Bursaya yollanmakta olan bu malları katırcı kervanlarının gece, gündüz nasıl taşıdıklarını, alın teriyle kazanılan bu servetin şehre nasıl aktığını keyifli keyifli anlatarak tatlı tatlı dinletirlerdi.

Göz ve gönül açıcı yârenlikler arasında yaklaşan ikinci namazı cemaatle kıldıktan sonra esnaf şeyhi: peştamal kuşatılacak ustaların birincisinden başlayarak ustalığa müstahak olan yiğitlerin kimler olduğunu ustalarından sorar, cevap vermek üzere ayağa kalkan usta destur alacak kalfanın adını, zanaatını söyler. Bu sırada oymağın çavuşu, ustalık peştamalı kuşanacak olan kalfayı heyetin önüne getirip takdim eder. Çavuş aynı zamanda elinde tuttuğu kalfanın elişi olan (yemeni, çizme, mest, kundura ve sair — her ne ise —) bu yapıyı yiğitbaşının önüne bırakır. Bütün ustabaşılar bu yapıyı birer birer gözden geçirirler. Yapan kalfanın işçilikteki mahareti usta olmağa lâyık görüldüğü takdirde, en kıdemli ustabaşı, peştamal kuşatacak olan ustaya göziyle verdiği işaret üzerine: kalfanın ustası, heyete hitaben:

(Marifet ehli aziz ustalarımızı!

... yıldır çalıştırıp yetiştirdiğim kalfa zanaatında maharet sahibi iyi bir işçi usta olmuştur. Dükkân açıp, tezgâh kurup başlı başına ustalık yapacak hale gelmiştir. Heyetinizden ustalık desturu istiyorum) dedikten sonra loncanın kıdemli ustabaşısı kalfaya: zanaatının işçiliğindeki incelikleri birer birer sorup, heyeti tatmin eden kanaat verici cevaplar aldıktan sonra ustalık desturu verilmeğe lâyık olduğunu heyete arzeder. Heyet: hayhay, maşallah maşallah nidalı takdirleriyle ustalığı kabul ve tasdik eder.

Esnaf şeyhi: ustalık peştamalı kuşatılmasını ustasına emreder. Usta: yiğitbaşılardan önünde ayakta duran oymak çavuşunun el-

(4) Seymen — Güveyinin arkadaşları tarafından tertip edilen atlı gelin alayı.

(5) Bugüne kadar sağlam kalan bu bedesten çarşısı içindedir.

leri üstünde tuttuğu boğça peştamalı alıp kal-faya hitaben: Ustaluk senin hakkındır. Allah mübarek etsin duasıyla besmele gekip peştama-nın kalfanın beline bağlar. Kalfa içten gelen se-vinçle ustasının iki eline sarılarak: Allah da senden razı olsun ustacığım diyerek öptükten sonra, peştamal kuşanmak şerefine verdiği bahtiyarlıkla göğsü kabaran usta, heyete te şekkür ederek, boyun kırıp kalbi üstüne tuttu-ğu sağ eliyle heyeti selâmladıktan sonra: göz-leri çeken pırıltılı peştamalıının iki yana savru-lan dalgalarıyla keyifli keyifli yürüyüp önce esnaf şeyhinden başlayarak (Allah mübarek etsin) duasıyla karşılıyan bütün ustaların elle-rini öpüp en kıdemli ustanın alt tarafına otu-rur.

Bu törende destur alacak kalfalara bu ter-tip üzere peştamal kuşatılıp merasim bittikten sonra bu yeni ustalar heyetin ortalık yerine gelerek sıra ile ayakta dururlar. Esnaf şeyhi bunlara şu dokuz öğüdü verir:

Ulu Tanrı ustalıklarınızı hayırlı, kazancı-nızı bereketli etsin. İşinizde kolaylıklar, sinerli başarılar versin. (Hep bir ağızdan âmin sesleri yükselir). Sizlere dokuz öğüdüm var. Bunları can kulağıyla dinleyip benimseyin.

1 — Üstünüze güneş doğmadan kalkın. Namazınızı terketmeyin.

2 — Dükkânınızı besmele ile açın, işinize besmele ile başlayın.

3 — Allah'a iman edin, kul hakkına hür-met.

4 — Yalan söylemekten, haram yemekten sakının.

5 — Sağ söz, sağ akçe, sağ iş eri olun.

6 — Hesabınızı, kitabınızı dürüst tutun, borcunuzu vaktinde eda edin.

7 — Esnafın arasında kardeşlik gayreti güdün, kimseyi incitmeyin.

8 — Yokanlara, düşkünlere yardım edin.

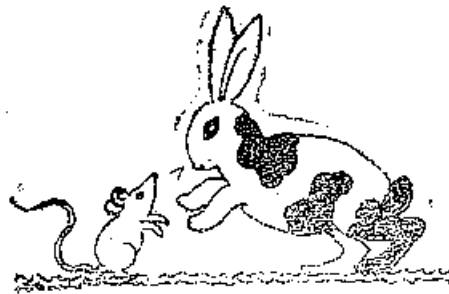
9 — Büyüklerinizi ata, çıraklarınızı oğul bilin, pirlerimizi hayır duadan unutmayın.

İşte esnafın derneğimizin bu dokuz öğü-dünü aşkla meşkededen büyük insanlar bu temiz imanla büyük ustalıklara yükseldiler. Sizler de bugün onların katarına katılmış bahtiyarlar-sınız.

Bu suretle öğüt bittikten sonra esnaf şey-hi ellerini açıp duaya başlar. Bu dua destur al-ma töreni duasında bulunmak, esnafın çok arzu edilen hayırlı ve sevaplı bir mazhariyet telâkki edildiğinden bütün cemaat ayağa kal-kar. Elleri Allaha' açılmış, boyunları sağa yat-mış olduğu halde duanın her cümlesi bittikçe candan, gönülden gelen âmin sadalarıyla coş-mak, zanaatlerine ve pirlerine karşı pek derin hürmet ve ibadet sayıldığından her âmin deyiş gönülleri yıkayan ilâhî bir rahmet suyu halin-de tesirler yapar. Dua sona ererken: biz zana-atkârlar zanaatımız sayesinde kimsenin min-neti altında kalmıyan bahtiyar insanlarız. Ulu Tanrı peygamberimizin ruhunu şâdetsin, Bütün pirlerimizden hoşnut ve razı olsun. Diye yükse-len keskin sadalı bu dilek, gönülleri bir kat da-ha coşturup gözleri yaşartır. Bu sevinçli göz yaşları içinde dünyadan geçen bütün insanla-rın ruhlarına fatihalar okunup bağışlanarak dua sona erer. Bundan sonra: mükellef sofralar kurulup zevkler, neşeler, şakalar içinde ye-mekler neyildikten sonra sigaralar tellendirilip kahveler içilirken gün kavuşmağa, akşamın karanlığı etrafa çökmeğe başlar.

Bir kere daha aptestler tazelenip akşam namazı kılındıktan sonra yayalar önden binek-ler arkalarından atlarına, eşeklerine atalyp ay aydınlığında mesire yerini terkederler.

Peştamal kuşanıp destur alan bu yeni us-talar bugünden itibaren dükkânının ustası, sa-natının desturlu bir adamı, esnafın da hatırlı bir rüknü olur.

Isparta'da Ramazanlar

II

Ağlarcah HAKKI

İkindiden sonra toplanırlar. Yolda takılanlar da olur. Sabırsızlık edenler birbirine sorar: "Canun nereye?" İsmail Efendi bis fisle cevap verir: Bir kaz yolacağız, dedikya: Çok söz yok. Yol uzarı yol uzadıkça gidilen yerde, yolunan kaz'da yavaş yavaş anlaşılır. İsmail Efendi "Vah, sersem kaz!," diye kendi elleriyle şakaklarına vururken, sokak başında iftar topu gürler. Yaran bir kelime bile söylemeğe üşenrek sofraya üşüşüp iftarlıklara saldırırlar.

Müezzin rahmetli Ayva Hasan gibi, gıdası latife, nekreler vardır ki kendilerine yapılan şeylere karşı tahammüllerine akıllar şaşar. Ramazan olmuştur ki iftar bir yerde, sahur bir yerde, uyku bir yerde Hasan Efendi'ye bir ay evine ayak bastırmamışlardır. Ramazan olmuştur ki dağa adam kaldırır gibi sert muamelelerle Hasan Efendi'yi sofradan sofraya kaldırıp bir iftarı üç mahallede tamamlamışlardır. Yine ramazan olmuştur ki bir zeytincikle iftar açtırıp Hasan Efendi'yi sofraya başından almışlar, ellerini bağlayıp yemek yenirken karşıdan seyrettirmişler, sonrada daha mükellef bir sofraya ile hatırıma yapmışlardır.

Sofraları fukaraya açık inam sahipleri de eksik değildir. Bunlara (Hanedan) ve (Oda sahibi) derler. Hanede misafir alınan kısım (oda) dir. Böyle misafir alıp yemeklemek veya sadece kahve ve şerbet çıkarmak ((Oda açmak) dir. Oda açanlar, teravih için ücretli ve ikramlı ayrıca imam da tutarlar. Komşular, uzak yakın misafirleri iftardan sonra veya evvel odada toplanırlar. Yassı ezanı ve salat ve selâmi odanın yakınında münasip bir yerde okunur. Namaza başlanır. Evdeki, komşulukdaki çocuklar müezzinlik yaparlar. Teravih çokluk dörder veya sekizer rekâtle ve süratle eda edilir.

Teraviden sonra da sahurulara kadar münacat gibi, naat gibi, tesbih ve temcit gibi dini nağmeler, ezgiler okunur. İş konuşulur. Laf atarlar, odalarda böyle olduğu gibi minarelerde de tehliller, temcitler okunup semâlar çın çın öttürülür.

Isparta'da iftar için hükümet konağı önünden, kışlanın talimane meydanından, iki havayı

fişenkle, bir top atarlar. Fişenlerin havadaki kırmızı yılankavi ateşi, etrafındaki açık köylerin çoğundan görülür. Topun sadası üç dört saatlik açık veya dağ ardı köylere kadar gider. Sahur vakti, imsakden bir buçuk saat önce böyle iki fişek ve bir topla haber verilir. Halk buna (ilk topu) der. İmsakı ilân eden (son top) yalnız bir topdur.

İftar yemekleri mükellefçedir. Sözde hafif iftar sinisiyle oruç açılır. Bunda mevsime göre çiy ve pişmiş yemişler, yerli kompostolar, reçeller, peynir, zeytin, salata, kupa kupa şerbet, yumurta mihlaması bulunur. İftardan sonra kalkan kahve ve cigara keyfine girilir. Cemaatle namaz kıldandıktan sonra tekrar sofraya oturulur. Yemek işini (Mükellefçe) deyip kısa kesmek evladır. Çünkü uzundur. Bununla beraber kısa olduğu da olur. Yaz mevsimleri bağlarda, bostanlarda iftar yapıldığı eksik değildir.

Gece birleşmeleri ömürdür. İftardan sonra çok kimseler evinde veya misafir bulunduğu yerlerde kalamıyarak bir odaya, bir ahbap evine canatar. Buralarda öyle yakası açılmadık öyle çiçeği burnunda şakalar, şamatalar olurki bir tanesi, bir âleme bir yıl sermaye olsa yeridir. Meselâ : bir salonda "kahve mi? şurup mu evvel?," diye hiç yokdan bir düzensizlik çıkar. (Kahveden evvel şerbet içilmez.. Yok, herkesin harareti var, şurup evvel içilmeli.. (Kimi mala, kimi miha.. Söz, say kıyamet.. Nihayet karar verilir : kahve evvel, şerbet sonra. (Kahve içilir. Lâkin şurup neye gelmiyor? (Bu kadar söze şerbet olan şurup ne olsa gerek? Çok geçmez o da gelir. Kimi bardağı birden diker, kimi bir solukda yarıya bulur. Kimi de sade dudakını dokundurup geçer. Bazılarıysa el bile sürmez. Acaba ne şurubun? idi ne viden? Şeker mi? Bal mı? (Kimseler anlamaz. Meğerse bu, tathiyat sızısı anlayıcıları, anlamayanları seçmek için sade sudan bir imtihan tertibi imiş. "Abi, abi," diye meseleyi hallettikleri sırada mükellef haridaliye de söker. Arkasınca Kıramık . (Anberpars) şurubu, üzüm turşusu suyu. (Abi) den içmiş olanlar tekrar içer, içmemiş olanlar tekrar içer. (Bakılsa sudan bir eğlence. Lakin sami-

mi, camini olduğu için hatırası yıllarca ruhları okşar.

Bir gece Etereli zâdelerin odasında bululuyordu. Ramazan bahara düşmüş lakin meydan halâ kışı. Ortada Hevenk üzümü, kuru üzüm, ceviziçi, iğde, kuru kaysı gibi kış döküntüleri. Hakkı Efendi birine der ki "kışdan bir kavun kalmış. Lakin cemaate birer dilim düşmeyecek,, Dinliyen tereddütsüz, kesdirme cevap verir : "Kolayı var. Kavunu kes? Parçala. Bir de yumuşak soyundan helvacı kabağı kurbanet. Kavun gibi dil. Büyük tepsiye güzelce istif yap. Ne olacak bulanlar kavunu bulur, bilmeyenler kabağı yuvarlar,, Münasip işe ne demir? Alâ bir eğlence, tepsi gelir. Ahhh! Mart içinde misk kokulu kavun. Eller uzanır, tadı az, yok, tatsız, tatsız da sözümiya? Tatsız sensin. Tatlıyı tadı için, tatsızı Allah için, demişler, derken tepsi yarıyı bulur. Yaranın tnuzü büberi Mehtar Zade Mehmet Efendi bağırır : "Vallahı yutamıyacağım,, gürültü yükselir, haltediyorsum, Mehmet deyüp çıkışırlar. Lâkin olamıyacak. Nasıl olamayacak? Rasih yardım et ! Pat küt Ahmet Efendi su yetiştir; Şükrü Efendi birkaç yumruk yollamış eder. Mehmede ağzındaki parçayı güç kolay yuttururlar. Karoğlan sofraya başından kaçmak ister. Lakin bırakırlar mı? "Acayip, baharda kavun bulursun. da onda bir de tat mı ararsın?,, "Acayip, sen hangi nazlı bostanın çiçeği imişsin?,, gibi bin saraka ile omuzuna yeniden yumruklar iner. Kavunu bulmayanlar sessizce kabağı yutkuna yutkuna yutarlar. Kavunun esrarını bazıları orada, bazıları ertesi akşam anlamışlar. Bazıları ise halâ ve hâlâ anlamamıştır. (Bu vakta benim hatırıma geldikçe ağzımı bıçaklar açmadığı zamanlarda bile ihtiyarsız gülerim.

İlk topunda davulcu çıkar. Her mahallenin davulcusu başkadır. Davulcunun yanında fenercisi, torbacısı, yamağı bulunur. Önce davulunu vurarak mahallenin sokaklarını siler geçer. İkinci defa her evin kapısında başka başka durup türküsünü söyleyerek bahşişini veya sahur yemeğinden payını, kâtmerini alır. Davulcu türküleri İstanbul'unki gibi yavandır.

Sahur yemekleri çokluk hamur işleridir. Bahusus oklava ile açılan, saçda pişirilen hamur işleridir. Börek nevileri, İspanak böreği, kıymalı peynirli sini ve saç börekleri, (Kâtmer) denen tahinli, sadeyağlı, susam yağlı, haşhaş yağlı kalmı yufka hamur işleri. Göçebelikten

kalmaya benzeyen bu adet unutulmamıştır. Et, sebze, pilâv çıkaranlar olsa da halkın yüzde altmışı bunlarla sahur yer. Davulcuya para vermeyenler bunlardan ikrameder. Bunun için türküsünde kâtmerin ismi çok geçer. Davulcu topladığını yiyemeyeceği için kurutur veya satar derler.

Sahur yemeklerini yoluna koymak kadınların işidir. Kadın akşamdan hazırladığı hamuru açar. (Senit) denen yassı tahtaya yayar, tahini veya yağını ceviziçi emiştirir. Saç önünde pişirip gevretir. Sonra da hazır hoşaf yoksa, çömlleklerdeki kızılçık, erik, vişne, reçellerinden hoşaf ezer, soğutur. Sofrasını tertip edip evinin erkeğine (Buyurun) der.

Davulcu Kadirden sonraki geceler ramazanı okşar. "Bizden şikâyet etme ramazan,, gibi sözlerle selâmlar, uğurlar. O sıralarda camilerde de teraviden sonra imam minbere çıkıp tehliller okuyup (Elveda) lar çeker. Bu gecelerde minareler tehlillerle dile gelip bülbüller gibi şakır.

Bâyrâm haftası, ramazanın en nazlı günlerini toplayan haftadır. Kadirden önceki ve sonraki günlerde gece gündüz herkes halince telâş içindedir : bir taraftan halî vakti olanlar muhtâç olanları arar, bir taraftan bunlar onları bulur. Babalar, analar çocuklarını (Bayramlık) ları kaygısına düşer. Kadımlar (Nokul) ve (Yuvarlak) dedikleri yumuşacık veya gevrek, üstü altı susamlı, içi kâtmerli yağlı, karanfilli, kokulu (Susamat) çöreklerinin ince üzüntüleriyle terler, pişer. Yavuklular : gidecek gelecek bayram hediyeleminin hayaliyle hülûyalara dalar.

Ben burada o güzel şeyleri anıp sayıklar-ken, aceba zavallı vatancığım, o yıkılıp harap olan cennetçik (2) ne halde oluyor? Orada yine odalar açık mı? Sofralar dolu mu? Hemşehriciklerim oruç mu? yoksa aç mı? Ya iftar? Ya sahur? Ya cami Ya minare? Ya bayram? Geçen sene bir şeyler yoktu. Köylerin rengi bile uçuk ve yeşil yapraklar bile soluktu. Bana kuşlar, kuşlar haber veriyor ki bu sene haller daha fena..... Yarabbi, mübarek günler hürmetine sen yetiş bize.

(1) Hakkı bunu yirmi yıldır bulunduğu İstanbul'da yazıyordu.

(2) Bu yazı yazıldığı zaman İkinci Cihan Harbi devam ediyordu ve o sıralarda İsparta'da müthiş yer sarsıntısı olmuştu,

TÜRKÜLER - YAKIMLAR

II

Nuri KATIRCIOĞLU

(YEMEN) Türküleri

"Eski zamanlarda Yemen bizde iken bitip tükenmek bilmiyen aşiret isyanlarını bastırmak için Anadolu'dan binlerce bahayigitler Arabistan'ın kızgın çöllerine gönderilirdi., Bunların yarısı yollarda yarısı çöllerde ölüdü (1).

Sultan Aziz'i tahtından indirenler içinde Ispartalı Hüseyin Avni paşa'da bulunduğundan Isparta'nın bütün kur'a ve Redif askerlerini Yemen'e gönderirlerdi. Bu acı sebeplerden ötürü Ispartaklıların da Yemen üstüne söylenmiş birçok Türkü - Yakımları manileri ve destanları vardır. Bunların ezgileri de hazindir.

Kışlanın önünde sıra söğütler
Oturmuş binbaşı asker öğütler
Yemen'e gidiyor baba yiğitler
Ağlaman analar yine geliriz
Din - millet yoluna kurban oluruz

Kışlanın kapısı denür değil mi
İçinde oturan Emir değil mi
Yemen'e giden gelir değil mi
Ağlaman analar yine geliriz
Din - millet yoluna kurban oluruz

Kışlanın içinde bir dolu testi
Askerin üstüne fermanlar esti
Analar babalar nımdun kesti
Ağlaman analar yine geliriz
Din - millet yoluna kurban oluruz.

(1): Şu dağların ardında redif sesi var
Sorun çantasında acep nesi var
Bir gift yemenisiyle bir de fesi var
Yolu Yemen'dir Çölü Cehennemdir
Giden gelmiyor acep nedendir

BU DA BİR YEMEN TÜRKÜSÜ

Yoldan geçen bayanlar
Çiçek açmış payamlar
Nikâhımı kıymıyor
Ayan ile imamlar
Keklik ettin uçurdun beni
Yad ellere düşürdün beni

Tabancam karadağlı
Kıratım damda bağı
Asker oldum gidiyorum
Nişanlım burda kaldı
Keklik ettin uçurdun beni
Yad ellere düşürdün beni

Isparta'dan çıktım yolum Yemen'e
Sardım çantamı sineme
Selâmeylen uçan kuşlar
Sevgili yurda nazlı Senem'e (2)
Keklik ettin uçurdun beni
Yad ellere düşürdün beni.

(EĞİL DAĞLAR EĞİL)

Eğil dağlar eğil üstünden aşam
Yeni takım çıkmış varam alışam
Ölmeden bir daha yarime kavuşam

Aldılar yarimi elimden dayansun aman
Buna çifte yürek ister dayansın Allah

İskeleden bindim vapurun kıçına
Aldı götürdü bizi Yemen içine
Mevlâm fırsat vermesin âsi piçine

Aldılar yarimi elimden dayansun aman
Buna çifte yürek ister dayansın Allah

(2) Senem: Nişanlısının adı

Feracem divarda asılı kaldı
Çehizim sandıkta basılı kaldı
Nişanım gurbette taşılı kaldı

Aldılar yarimi elimden dayansun aman
Buna çifte yürek ister dayansun Allah.

(GONCA GÜLÜN HARMANI
TÜRKÜSÜ)

Güzellerde üç şive var sevilir
Biri işve biri cilve naz da var
İşve bana cilve sana naz yarar
Kavuştak

Ah yeni duydum Ermeni'sin Ermeni
Gonca gülün harmanısın harmanı
Her dertlerin dermanısın dermanı

Bahçelerde üç meyve var yenilir
Biri elma biri ayva nar da var
Elma bana ayva sana nar yarar

Kavuştak

Çiçeklerde üç çiçek var koklanır
Biri sümbül biri leylâk gül de var
Sümbül bana leylâk sana gül yarar

Kavuştak

İçgilerde üç içgi var içilir
Biri konyak biri şarap düz de var
Konyak bana şarap sana düz yarar

Kavuştak

Çalgılarda üç çalgı var çalınır
Biri keman biri santur saz da var
Keman bana santur sana saz yarar

Ah yeni duydum Ermeni'sin Ermeni
Gonca gülün harmanısın harmanı
Her dertlerin dermanısın dermanı.

(NAR AĞACI) TÜRKÜSÜ

Nar ağacı narsız olmaz aman
Gül ağacı gülsüz olmaz
Benim gönlüm yarsız olmaz aman
Ver elini dağlara gel
Vay vay turnam
Bu yerlerde ben durmam.

(CIVANIM KIZLAR)

Kar mı yağmış şu yaylanın dağına
Güneş mi vurmuş evlerinin damına
Bende düştüm sevdasının ağına
Açıldı güller gelindi yazlar
Baharın on beşinde civanım kızlar

Çabuğum yok yol üstüne uzatsan
Bakanım yok yar yolunu gözetsem
Menendin yok seni kimlere benzetsem
Kaçma sevdiğin gün böyle kalmaz
Yanan derunumun ateşi sönmez

Hanay evleri sildim süpürdüm
Döşettim odaları gelin getirdim
Yarı görünce aklımı yitirdim
Karanlık evlerin çarası kızlar
Allah muradını veresi kızlar.

(KÖLEN OLAYIM) TÜRKÜSÜ

Evlerinin önü Mersin aman
Sular içsem kadının tersin tersin
Mevlâm seni bana versin
Çek hançerini vur beni öleyim
Kapınızda bidenem köle benolayım

Evlerinin önü susam
Su bulsamda çevremi yusam
Soyunsam da koynuna girsem

Kavuştak

Evlerinin öntü yonca aman
Yonca biter gül boyunca
Anası kızından gonca
Kavuştak

Evlerinin öntü nane
Ben kül oldum yare yane
Gavur isen gel imana
Kavuştak

Evlerinin öntü handır
Yandı derunum külhandır
Görmiyeli hayli zamandır
Kavuştak

(OSMAN EFE) TÜRKÜSÜ

Isparta — Yalvaç ilcesine bağlı Köstük köyünden (Molla Veli oğlu Osman) efe bir yiğitlik macerası yüzünden dağa çıkıp eşkiya olmuştur. Pek az süren eşkiyalığı esnasında koca Konya ilini şaşırtnmış yormuş ve terletmişti. Yakalanıp Konya hapishanesinde öldükten sonra halk tarafından düzülüp yakılan uzun bir türküsü vardır. Bu türkünün tamamı arkadaşımız Naci Kum tarafından ÜN'de yayımlanmıştır. Bu türküden halâ söylenmekte olan şu parçaları ahyoruz :

Gece gündüz benim kararım
Yoktur din kardeşime zararım
Elinde maatın düşman ararım
Düştüm bir ateşe yanar giderim
Kızıl ırnak gibi çağlar giderim

Konya dağları dikendir diken
Kör olsun bizi bu yola döken
Kaymakam beydir boynumu büken
Düştüm sel öntüne akar giderim
Kızıl ırnak gibi çağlar giderim

Osman'ın bindiği yaldızlı eğer
Her gelen kurşunlar Osman'a değeri
Osman'ın anası boynunu eğer
Süpürün damları Osman geliyor
Kır atına binmiş aslan geliyor

Konya damlarına attım postumu
Bilemedim düşmanımı dostumu
Söyleyin anam bana küsdü mü
Okundu fermanım üç günüm kaldı
Nişanların koynunda müşküllüm kaldı

Konya damlarını yardım da çıktım
Yiğitlik fermanımı aldan da çıktım
Kefenim boynuma sardın da çıktım
Kefenin boynumda der Osman Efe
Kaçamak yollarımı bul Osman Efe.

(DEVECİ) TÜRKÜSÜ

Çek deveci develerin Çorum'a aman
Yük vurmuşlar alt-aylıcak deruna aman
Fırman olmaz böyle zoruna soruna aman
Devecisi densiz ben olamam sensiz
Gerdan bensiz dinsiz imansız

Çek deveci develerin engine aman
Şimdi ruğbet güzel ile zengine aman
Düşemedim dengi de dengine aman
Yanar ağlarım yare bağlarım
Kınaman beni ah eder ağlarım

Çek deveci develerin ırnaktan aman
Renk ahrlar al yanaktan ırnaktan aman
Gümüş yüzük kaydı gitti parnaktan aman
Ayazmananın solunda yarımın kolunda
Buna canlar dayanmaz aşkın yolunda aman.

Çek deveci develerin yokuşa aman
Gönül ister seninle kokuşa aman
Kar memeler birbirine tokuşa aman
Sordum baktım nereli
Dedi Serindereli

Çek deveci develerin sulansın aman
Akan çaylar birbirine ulansın aman
Ulansın da derin sular bulansın aman
Akınca öğle yünesim geldi
Dalınca böyle göresim geldi

(BAĞA GİRDİM)

Bağa girdim üzümüne
Çubuk değdi gözümüne
Uyma dedim uydum
Eller sözüne

Bağa girdim budanmış
Güle bülbül dadanmış
Yarı benim sanırdım
Yar ellere dadanmış

Bağa girdim nar için
Gül kopardım yar için
Analar kız doğurmuş
Yiğitlere vermek için.

(Nârtanesine)

Isparta yoluna telim çokıldı
Cebim arkadaşım dili tutuldu
Analar babalar yola döküldü
Yandım Allah yandım nartânesine
Ananın babanın birtanesine

Isparta'dan çıktım başım selâmet
Yalvac'a gelince koptu kıyamet
Benim sevdieğim Allah'a emanet
Al fesim üstünde kandilli yazma
Ana ben gidiyorum ağlayıp gezme

Kuyunun sereni çamdandır dayanmaz
Gelinin tazesi nykudan uyanmaz
Böyle zevke canlar dayanmaz
Yandım Allah yandım candan bakana
Canım kurban olsun sarılıp yatana

Saraylar yaptırıp altın eşikli
Sofralar düzdürdüm gümitiş kasıklı
Benim sevdieğim yanı beşikli
Yandım Allah yandım bu nasıl yazı
Gurbet elde geçirdim baharı yazı.

(BARUTÇUOĞLU) TÜRKÜSÜ

Barutçuoğlu atar atar vuramaz
Arkadaşlar dumanından duramaz
Efem duramaz
Anam der ki bu kız bize yaramaz
Efem yaramaz
Tut kolundan baş gidelim dağlara
Efem dağlara
Birgün gelir engin dereler

• dümdüz olur

Efem dümdüz olur
Kara günler gündüz olur Efem
gündüz olur
Bir güzel sevdiğini almazsa
Ölür gider yitireğine derd olur
Efem derd olur
Tut kolundan baş gidelim dağlara
Efem dağlara.

CEZAYIRLI'nin TÜRKÜSÜ

Cezayir hoşgunluğundan muhacir olup Is-
parta'ya gelen (Acem Şâli) adlı bir Kıza ya-
kılmış türkü :

Cezayir'in gemileri yağlanır
Yağlanır da babalara (3) bağlanır
Cezayir'de koç yiğitler eğlenir
Ah Tunus Tarabulus Cezayir

Cezayir'den toplar tüfekler atıldı
Şiddetinden aylar günler tutuldu
Cezayir'de niçe koyyigitler satıldı
Ah Tunus Tarabulus Cezayir

Cezayir'den çıktım derya yüzüne
Mâil oldum bir Urum'un kızına
Yemesem içmesem bakısam yüzüne
Ah Tunus Tarabulus Cezayir.

(İZMİR) TÜRKÜSÜ

Şu İzmir'in Kordon boyu, boyuna
Soyun da gir şu yalmanın koyuna (1)
Melek mi girmiş a kız senin soyuna
Uyan avcu avun geldi vur beni
Efendimsin terkodemem ben seni

Şu İzmir'in Kordon boyu iskele
Nazlı yarım ben gidiyorum askere
Baba sultan gönderir bize tezkere
Uyan avcu avun geldi vur beni
Efendimsin terkodemem ben seni

Şu İzmir'in Kordon boyu meteris
Meteristen telli kurşun atarız
Üç kardeşiz bir orduya yeteriz
Uyan avcu avun geldi vur beni
Efendimsin terkodemem ben seni.

(3) Baba: demir veya ağaç direk

(4) Koy: yüzmek için elverişli mini mini körfez.

HALKEVİ EVLERİ ÇALIŞMALARI

Halkevi Spor şubesi tarafından tertiplenen, Gölcük gezisine 20 kişi iştirak ettik. 27 VII 1947 pazar günü spor şubesi tarafından hazırlanan program gereğince toplanma yeri olarak seçilen Halkevinde saat 4 de toplandık. Hazırlanan yol krokisi ve mola yerleri birkerre daha gözden geçirilerek hareket saati olarak habnl edilen saat 4,20 de yola çıktık. Arkamızda çantalarımız, ellerimizde dağ bastonları olduğu halde neşeli gurubumuz, kumluk yoldan Dere mahallesine gidiyorduk. Bir saatlik bir yürüyüşten sonra Gölcük suyunun İsparta'ya akıtılması için açılan yeni tünelin ağzına geldiğimiz zaman 10 dakikalık bir mola vererek bütün arkadaşlar tüneli geçtik ve saat 5,30 da tekrar yolumuza devam etmeye başladık. Bundan sonraki yolumuz kumluk, yokuş ve biraz da dar olduğu için birerle kol halinde yürüyorduk bu çıkış yarım saat kadar sürdü, öncümüz, nirengi noktasına geldiği zaman kafileyeye "Göl göründü!" diye bağırıyordu. Nirengi noktasında toplanan kafile, Davras'ın arkasından yükselen güneşin Göl üzerine dökülen ilk ışıklarına seyrediyordu. Hepimiz sabahın bu serin sessizliği içinde, tabiatın bütün güzellikleriyle bezenmiş, etrafı irili ufaklı küçük tepeliklerle çerçeveselenen bu küçük Göle doğru Dağbaşı dumanı almış marşını söyleyerek ilerliyorduk. Konak yerine vardığımız vakit, ilk iş, çadırımızı ve oracıkta yaptığımız bayrak direğine hep bir ağızdan İstiklal marşını söyleyerek bayrağımızı çekmek oldu. Etrafımızı çerçeveselleyen tepelikler, küçük ve sevinli göl yeni gelen sabah misafirlerinin çektiği şanlı Türk Bayrağını selâmladılar.

Çadırımıza yerleşmek için hazırlanırken bir kısım arkadaşlar da mayolarını giymeğe çalışıyor, mayosunu giyen kendini gölün kucağına atıyordu. O gün, onun durgun ve temiz sularında vaktimizin nasıl geçtiğini bilemedik. Koştuk, oynadık ve öyle neselendik ki bu bu sevinli gölün canımıza can, ömrümüze derman kattığına inandık.

Halkevi spor şubesi tarafından 10 VII 1947 tarihinde iki katagori üzerinden tertiplenen İsparta ping - pong birinciliğine 17 oyuncu katılmış ve 22 gün süren karşılaşmadan sonra 1947-1948 İsparta şampiyonu çıkarılmıştır. Birinciliği İbrahim Kınık,

ikinciliği Vedat Çallı

Üçüncülüğü Fatih Onat birinci katagoride derece almışlardır. İkinci katagoride,

Birinci Erdoğan Haznedaroğlu

İkinci Yılmaz Oral derece almışlardır. Derece alan oyunculara Halkevi Yönetim Kurulu tarafından birer madalya ile aldıkları derece üzerinden birerde diploma verilmiştir.

Antalya İsparta Tenis Karşılaşması

22 VI 1947 pazar günü İsparta, Antalya tenisçileri arasında İsparta Halkevi tenis kortunda yapılmıştır. Müsabakalarda İsparta milletvekili Kemal Turan ve Kâzım Aydar, Vali Nuri Atay, Garnizon komutanı ile dağ talimgâh komutanı, İsparta Halk Partisi Başkanı, Antalya ve İsparta Halkevi başkanları, kalabalık ve güzide bir seyirci kütlesi hazır bulunmuştur. İsparta Halkevi tenisçileri hepsi genç elemanlardan tesekkül ediyordu. İlk karşılaşma Melih Işıkla yapıldı. Melih Işık rakibini 3.6 2.6 da yendi. İkinci maç İsparta'nın en küçük tenisçisi Ercan Ayan ile başladı. Ercan tecrübeli rakibinin karşısında çok teknik bir oyun çıkararak oynadı. 6.0 6.0 gibi büyük bir farkla kazandı. Üçüncü maç karma takımlar arasında oldu. İsparta'nın kararması yüzünden üçüncü set yapılmıyarak maç hakem Naci Algi tarafından yarıda bırakıldı.

Dil-Edebiyat şubesi

24 Temmuz Perşembe günü Lozan Anlaşmasının 24 üncü dönüm yılı kutlandı.

Güzel sanatlar şubesi

Randonun Ave B. kursları devam etmekte

dir. Mandolin, keman ve piyano dersleri özel programına göre devam etmektedir.

Temsil şubesi

Gülcü Halk Odası bu ay içinde evimiz temsil şubesi üyelerinin yardımıyla (Kanun Adamı) piyesi ile (Züğürtler) komedisini oynamışlardır.

Spor şubesi

Ping-pong, tenis, voleybol müsabakaları özel programa göre devam etmektedir. 20 kişilik bir kafile Halkevi Spor Şubesi Başkanı Naci Algı'nın başkanlığında su sporları yapmak için 27 VII 1947 pazar günü Gölcük'e gitmişlerdir.

Kitaplık-Yayın Şubesi

Ankara Halkevinde açılacak (Her Dantel ve örgüler) sergisine 13 parça eşya ile; Ankara'da Yüksek Tahsil Talebe Birliği tarafından açılacak Türkiye Ülerini tanıtmaya resim sergisine Isparta'ya ait 30 fotoğrafla iştirak etmiştir.

Sosyal Yardım Şubesi

Fakir hastaların muayyenesi haftada iki gün yapılmakta, bir çok fakirlerin ilaçları evimiz tarafından tedarik edilmektedir.

★

Lozan Andlaşmasının Yıldönümü:

Lozan Konferansının 24 üncü yıldönümü münasebetiyle 24 Temmuz Perşembe günü Halk evinde bir toplantı yapılmış bu toplantıda bizim için zaferlerin zaferi ile dolu olan bu mesut günü kazananların büyük adları saygı ile sevgi ile anılmıştır.

Ortaokul Tarih öğretmeni, arkadaşımız Asım Atasoy konferansın büyük sahnaya ve neticelerini pek güzel canlandırarak surette hazırladığı nutkunu mükemmel bir belâğatle okumuş ve pek çok alkışlanmıştır.

EĞİRDİR'DE:

Lozan Andlaşmasının yirmi dördüncü yıldönümünü 24 Temmuz perşembe günü akşamı Halkevinde kutlanmıştır. Törende Kaymakam vekili, Belediye Başkanı, memurlar, talimğah subayları ve seçkin bir halk kütlesi hazır bulunmuştur.

Törene gençlerin hep bir ağızdan söyledikleri İstiklâl marşıyla başlanmıştır. Bundan sonra Siyasal bilgiler Okulu öğrencilerinden Emin DüNDAR, heyecanlı bir dille, Lozan'ın Türk Milleti için ifade ettiği büyük manayı belirtmiş, milletimizi bu güne kadar kavuşturanları minnet, şükran ve bağlılık hisleriyle anmıştır.

Hasan Erdağın tarafından da "Lozan Destanı" adlı manzume okunmuştur.

Bunu müteakip Eğridir'li gençler "Kanun Adamı" adlı piyesi oynamışlardır. Piyeste rol alan ve teker teker başarı gösterenlerin isimleri şunlardır: Talip Yazgan, Emin DüNDAR, Ali Doğan, Rıza Kaylan, Nuri Mutlu, Halit Talay, Mustafa Çatal, ve Mustafa Yğit.

Tören, temsilden sonra oynanan milli oyunlar ve söylenen milli havalarla 11,45 de sona ermiştir.

Isparta Ağzının Fonetik Özellikleri

Salâhattin E Z E N

III

Mağara : mara

Sağlam : salam

"H,, Fonemi :

1 — Bu fonem bazan düşer :

Mahkeme : makeme

Bahsetmek : hasetmek

Abdullah : Abdulla

2 — Bazan kelime başına fazla bir (h) gelir:

Elbette : helbette

"Y,, Fonemi :

1 — Bazan (a) olur :

Kıkırdak : kakırdak

2 — Bazan düşer :

Satılık : satlık

3 — Bazan (i) olur:

Sıvışmak : sivişmek

"İ,, Fonemi :

1 — Bazan (e) olur:

İletmek : eletmek

Nice : neçe

Ninni : nenni

Zâncir : zencir

İhtiyar : ehtiyar

İnmek : enmek

İşitmek : eşitmek

İğri : eğri

İbrişim : ebrişim

Hiç : heç

2 — Bazan (ı) olur:

Hapis : hapıs

Çizmek : çizmak

İbrik : ibrık

"J,, Fonemi :

Bazan (e) olur:

Jandarma : candarma

Şarjör : carcur

Jengâr : cenger

"K,, Fonemi :

1 — Kelime başındaki (K) kalın sesli bir harfle beraberse (g) olur :

Kaba : gaba

Kalın : galın

Kabak : gabak

Kasaba : gasaba

Kasap : gasap

Kuyu : guyu

Kalay : galey

Koruk : goruk

Koca : goca

Kan : gan

Koyu : goyu

2 — Sert sessizden sonra gelen (K) ler, Isparta şivesinde (g) olur

Baskı : basgı

İçki : iggi

Çapkın : çapgın

Çalışkan : çalışgan

Coşkun : coşgun

Keskin : kesgin

Yatkın : yatgın

3 — Bazan (ğ) olur :

Çakıl : çagıl

4 — Bazan düşer :

Eksik : esik

Akşam : aşam

Öksüz : ösüz

Yüksek : yüsek

5 — Bazan (v) olur :

Menekşe : menevşe

6 — Fiillerde birinci çoğul şahısların sonlarındaki (k) ler (z) olur :

Gelsek : gelsez

Versek : versez

yazsak : yazsaz.

ÜN — ISPARTA HALKEVİ DERGİSİ

Umumî Neşriyatı idare eden : Kemal TURAN — İmtiyaz sahibi : Hilmi ÇAKMAKÇI

Yıllık Abonesi 3 lira, Sayısı 50 Kuruttur.

ÜN

SAYI: 163-164-165
CİLT: 14

ISPARTA HALKEVİ DERGİSİ

Yıla Toplu Bir Bakış

Isparta Halkevlerinin Dergisi ÜN, bir yıla yaklaşan bir zamanın olaylarını içine alarak çıkmak zorunda bulunuyor. Böylece Isparta çevresinin bu bir yıl içindeki bazı olayları üzerinde bir bakış bir duruş faydalı olur.

1947 yılında Isparta bir ilçeye daha kavuştu. İkinci Dünya Harbine yaklaşıldığı yıllarda kurulan (Sütçüler) ile 1947 yılında B. M. Meclesince kabul edilen bir kanunun vücut verdiği (Keçiborlu) ilçeleri, Isparta'nın Cumhuriyet devrinde kavuştuğu iki mühim idare organıdır. Geçtiğimiz Isparta'nın İstibdad ve Meşrutiyet yıllarındaki (Mutasarrıflık) idare kademesinden geçiş (Valilik) hüviyetine kavuşması da milli ruhun bir eseridir. Ancak bunu bu yılın hadiseleri arasında uzun boylu izaha muhtaç görmez.

Bir ilçe denilince on binlerce vatandaşın içtimai hayatta nasıl bir rahatlığa ve kolaylığa kavuştuğunu bir kaç cümleye sığdırmak güçtür. İlcelerde vatandaşlar adalet, sıhhat, kültür, ekonomi ve maliye işlerinde resmi makamlarla daha yakın temas halinde bulunurlar. İlçede tapu işleri yapılır, hükümet tabibi sağlık işleriyle meşgul olur, ziraat ve baytar memurları ilçenin faydalı unsurlarıdır. Millî Eğitim işleri ilçede yeni bir hızla kavuşur. Bütün bunların üstünde bir bucak ilçe haline girince oraya gelecek en büyük idare amiri kaymakam; köylerin kalkınması, yolların, köprülerin yapılması, kasabada, köyde ve kırsal her çeşit güvenliğin korunması bahislerinde oldukça yetkili ve bilgili bir baş olur.

Kısaca, bir bucak ilçe olunca, bundan elde edilen faydalar büyüktür. Buralarda vatandaşlar için daha verimli çalışma imkânları her zaman vardır. Böylece Ispartamızda kurulan iki yeni ilce, önümüzdeki gelişme yıllarında yurt ve yurttaşlar için verimli olmasını temenni etmek ve bu uğurda emeklerimizi ve gayretlerimizi birleştirmek ilk yapılacak şeydir.

Isparta ovasını sulayacak Gölcük kaynağında sifon tertibatının ve kanalların tamamlanmasına bu yıl da çalışıldı. Vilâyeti Antalya'ya en kısa yoldan bağlayacak Belönü yoluna devam edildi. Isparta'yı merkeziyle Eğridir, Yalova ve Karaağaç, Sultandağları üzerinden Akşehir'e bağlayan şose üzerinde yer yer ıslahlar, ınsalar oldu.

Isparta, Sümerbank İplik fabrikasında kurulan büyük elektrik santrali, kasabada elektrik motoru kullanma bazı sınıf tesislere ve fabrikalara vücut verdi. Şehri emniyetle aydınlatmağa başladı. Isparta Erkek Sanat Enstitüsü de bu santraldan faydalandı.

Isparta ilinde bir yıl içinde kültür alanında başarıları ayrı bir yazının mevzuu olacak değerdedir. Diğer vilâyetlere nazaran ve nüfusunuza nisbetle en kesif bir kültür barmesi içinde bulunan Isparta Vilâyetinin öğretmen ve öğrenci bakımından mevcut kadroları idame etmesi dahi bir başarı sayılmak lâzım gelir.

Eğridir göl ayağın açılması ve bu suretle Bozdoğan ovasında yağış yıllarda birikmiş suların kaybolması teşebbüsü 1947 yılı sonunda yeni seneye artık bir gerçekleşme safhasında intikal etmiştir. Uluborlu bahçelerini sulayacak tesislerin projelerinin hazırlanması da unutulmamak lâzımgelir.

Isparta şehriyle, ilçe belediyelerinin yer yer başardıkları işler vardır. Bunlar ayrı bir etüdün mevzuu olmak lâzım gelir. İçme suları, elektrik tesisleri bakımından gerçekten güvenilecek adımlar atılmıştır. Isparta şehrinin modern bir hale getirilmesi yolunda son bir kaç sene devamlıca harcanan emek, güzel eserini vermek üzeredir.

Bir millet hayatında bir yıl gibi kısa bir mesafeün memleketin âmme işlerinde yarattığı göze çarpışa değişiklikleri sıralayabilmek kolay olmaz. Bunun kadar zor olan şey, vatandaşların kendi ahleriyle ve gayretleriyle başardıkları işlerin ölçüsüdür ki eyimsiz bir ruh Türk kasabalarında bunun bir yığın eserini görür. Hele şehir ve kasabalarımızın yirmi beş yıl önceki haliyle bugününi kıyaslayanlar bu farkı daha büyük bulurlar. Burada son olarak sevinçle kaydedeceğimiz şey; ÜN dergisinin yayın hayatında kapamağa çalıştığı bir yıla yakın zaman mesafesi içinde bu yurt parçasının kadince ilerlemiş olmasıdır. Şüphesiz bu kadariyle yetinmek kimsenin aklından geçmez. Şüphesiz gayretler artacak imkânlardan faydalanarak genişleyecek bütün memleketle birlikte Isparta çevresi de daha üstün bir refaha ve bayındırlığa kavuşacaktır. Bu uğurda ne emek verilse azdır.

EĞRİDİR GÖLÜ

Yazan : İsmail Habib SEVÜK

Ispartadan kalkan otomobilimiz, on beş, yirmi dakika geçince, Eğridire aynı bir kol halinde uzatılmış, tren yoluna ulaşarak, rayların bazan sağına, bazan soluna atlayıp, nihayet bir saat sonra "Miskinleryokuşu,, nu tırmanınağa başladı. Göl ilkönce o yokuşun üst noktasından görülürmüş. Tam tepeye varınca şoför arabayı durdurdu. İndik. Gölü birdenbire göreyim diye bir kaç saniyedir gözlerimi kapamıştım. Apansız açılan gözlerim apansız görülen manzaradan kamaşır gibi oldu. Görülen şey gören gözün adesesine sığmayacak kadar coşkundu. Hayal daima hakikatten üstündür, umulan yanında bulunan çok defa güdük kalır; fakat burada hakikat hayalden çok geniş ve bulunan umulandan çok yüksek :

Altımızda ve biraz karşımızda, bin metre kadar derinde, çepçevre, gömgök bir deniz parçası; arzun üstüne konmuş gibi değil arzun böğürüne oyulmuş gibi duruyor. Bir kuyu gibi derin, bir havuz gibi aydınlık, ve bir zümrüd peltesi gibi gömgök bir deniz parçası. Bu kadar koyu gök reugini bütün ömrümde görmedim. Bir iki bin metre yüksekliğinde, beyaz tepeli, yeşil gövdeli dağlar bu gölü haşmetli, bir kuyu çemberi gibi kucaklamıştır. Zevkli bir mühendisin çizdiği bir havuz, sanki bir ekran hüneriyle bir göl şekline konmuştur ve maviyle yeşilin kaynaşmasından doğan kamaştırıcı, acayib bir renk büyüklü bir hazne gibi gözlerimizin önüne seriliyor!

★

Gölün sağında iki ada; biri büyük, Nis adası, diğeri küçük, Can ada; biri ana gibi, diğeri yavru gibi; fakat ikisi de su üstünde yükselen birer kara kamburu değil; eğri büğrü, hörgüçlü mörğüçlü birer ada değil; ikisi de birer kaptan çıkmış gibi dümdüz; ikisi de, gömgök bir zemin üstüne bırakılmış, müstatil kesmeli, düzgün biçimli yemyeşil birer çini levhası : Sanki tabiatın bir manzarasına değil, çini renklerinin

harikulâde kaynaşmasını yaratan eski Türk sanatkarının eşsiz bir eserine bakıyorum!

Çok uzaktan birer çini plâk gibi görünen bu adalar, sonra sonra, daha büyüüp daha başka biçime girdiler. Direkleri ve bacaları uçarak kıyılarına kadar suya gömülü, gazâ geçirip karaya oturmuş birer gemiye benziyorlar. Yalnız Nis adası, büyük ve müstatil duruşlu sathıyla bir dritnot güvertesini andırmaktadır, onun be-nisinde ve yanındaki Can ada da, ondan ayrılmıyan fedakâr bir torpidocuk gibi.

Daha sonra büsbütün yanlarına varınca anladım ki bunlar ne çini plâğı, ne gemi güvertesidir; ikisi de, seccade işlemesi gibi çeşit renkli çimenler üstünde yükselen gürbüz ve top top ağaçlarının koyu yeşilliğini, dört taraftan, gömgök suyun koynuna salıvermiş; kıyıları titrek üstleri hışıltılı, içleri serin bir ıssızlığın tulu-miyle dolu; —ne diyeyim, ne diyeyim— ikisi de dengi olmıyan birer bulya mesiresi.

"Cihannüma" nın on kulaç derinliğindedir dediği bu gölü bu derinliğe ve etrafının yüksek dağlarla çevrilmiş olmasına göre, yeni coğrafyacıların "tektonik,, dedikleri inhidam göllerinden olacak. Fakat ora halkındaki ananeye ve Ispartalı Böcü Zadeuin yazma tarihine de geçen efsaneye göre; Milâddan 350 sene önce, Eflâ-tun Konyada iken o civardaki büyük bir nehrin kapatılmasına lüzum görülüyor. Lâkin Eflâ-tun: "Eyvab Çukuryayla elden gitti,, demiş; ve ni-tekim Çukuryaylada birdenbire bir göl peydah-lanmış: Su ile oynanır mı? Orada tıkarşın, burada patlak verir; siz ötede akan nehri yen-mek istediniz, fakat yeniden nehir de gelip işte bu yüksek dağların arasındaki geniş çukurluk-lara bağdaş kurdu!

Hem Eflâ-tun gibi akıllı bir adam Çukur-yaylanın elden gidişine neye hayıflanmıştır? Karada insan yürürse gölde de işte kanad aç-mış gemiler yüzyüyor. Karadan mahsul alınırsa gölden de işte çeşit çeşit balıklar çıkmaktadır;

hem cisimleri nefis, hem isimleri güzel balıklar; Çayak, Çiçek; Izar, Ebrez; Kayadin, Kütin... Bu bahkılaf yalnız damaklara lezzet değil, keselere de bereket vermektedir: İltizam zamanlarında sadece devletin payı, o zamanın parasiyle elli bin kuruş tutarmış. Hepsini bırak; çuğçukur karanın çirkinliğine bedel dopdolu gölün güzelliği: Yok, Eflâton haksızdır, Anadolu da kara çök; bize kuru topraktan ziyade akar su, katı oyuktan ziyade yumuşak göl lâzım!

★

Halk o Eflâton masaliyle bu gölün toprak altından tepen bir nehîrle meydana geldiğine neden inanmış? Çünkü gölün ayağı da toprak altından akıp gitmektedir. Ne ateş olmıyan yerden duman çıkar, ne hiç aslı olmıyan şeyden masal. Şarî Teksiye, "Gölün suları cenuba akar, yerlilerin ded.ği gibi yer altından gider,, der. Cihannüma da "Gölün ayağı iki konak ceyran eder, yer altına girer, (Antalya) da "Düden, olur,, diyor. Bir ayak ki, suya dalıp çıkan karabatak gibi, toprakla saklambaç oynamaktadır : Şimdi yerin üstünde iken altına kaçar, şimdi alta iken ötede meydana çıkar, boşalttığı suları gizliyerek götürer göl doldurduğu suları da elbet gizliyerek almıştır. Alışı gizli, verışı gizli; her gizlide bir sır, her sırda bir büyü var; büyü ve kerametli bir göl!

O kadar kerametli ki bütün mazimizin en ağırbaşı, en özlü, en hayırlı âlimi olduğunda şüphe bulunmıyan Kâtip Çelebi bile "Cihannüma, sında, göl kıyısının, deniz sahili gibi, beyaz çakıllarla dolu olduğunu ve bu çakıllar içinden bir çoğunun üzerinde "kudretten Allah ismi yazılı,, bulunduğunu kaydeder. Bu allahlık taşları bir tarafa bırak. Yalnız gölün deniz gibi olduğu besbelli. Biz Miskinleryokuşunun yüksekliğinden baktığımız zaman gölün yüzünde beyaz kanad açmış sayısız martular uçuşuyor sanmıştık; göl yanına gelince gördük ki bunlar, değil kayıklar, yelken gemilerini bile yolculuktan alıkoyacak kadar büyük dalgalardır : Göl möl ama, hiddeti deniz gibi.

Zaten halk, göi ortasına uzanan uzun dilin sağına lodos denizi, soluna poyraz denizi diyor. Yalnız bugünkü halk değil; 702 tarihli eski bir vakfiyede, Hamidbeyinden bahsedilirken "Sahib-ül-berreyn vel-bahreyn,, denmektedir. İki karadan maksat iki sancak ve iki denizden maksat da Eğridir ve Beyşehir gölleriymiş! Eh, ancak 104 kilometre çevresi, ve 580 kilometre kare sahası olan ortahalî bir gölcüğe deniz demek doğru değil; lâkin büyük olup da küçük görünmeğe bedel bu gölde büyük görünmeyi bilen bir eda var. Eğer coğrafya bilmezsen onu karaların içine sokulmuş bir okyanusun ucu sanırsın.

★

Yukarıdan da, aşağıdan da biz ancak Eğridir gölünü görmekteyiz. Halbuki bunun solunda kendi gibi geniş ve kendi gibi toprak bir eş daha var : Hoyran gölü. Bu iki gölü birleştiren genişçe boğazın kavsi bizden öteki gölü saklamaktadır. Bu boğaz hem biri iki, hem ikiyi bir yapıyor. Aynı gölü iki tarafına iki çevre gibi oturttuğu için ayırıcı, ve ayrı iki su çevresini birbirine kaydattığı için de bitiştirici bir boğaz. Vâkıa bulunduğumuz yerden ikinci gölü göremiyoruz. Lâkin şu karşıda, boğaz hizasındaki yüksek tepeden, bir tayyaredemişiz gibi, bakabilseydik o boğazın iki tarafındaki bu iki gölü tıpkı yere yatırılmış büyük bir gözlük gibi görecektik!

Evet, tıpkı öyle görecektik. Sanki göklerden dünyaya eğilip bakarken tanrılarından birinin kazaen düşürdüğü iri, ısıltılı, zebced bir gözlük. Yeryüzünde kimbilir ne kadar çeşit çeşit ve güzel göl var. Fakat her göl yalnız görülen bir manzaradır, halbuki Eğridir ve Hoyran... Bu çiftte göl, yalnız görülen değil, gözlüklü ve mavi ışıklı çiftte bir göz gibi göründü de. Bütün dünya üstünde, sadece kendini gösteren göllere bedel, bir çift göz gibi bakan böyle bir göl daha gösterilemez. Ooh bizim eş gölümüz ve... eşsiz gölümüz.

— Cumhuriyet Gazetesinden —

Ispartalı Halil Hamdi Paşanın Yeniçeri Ocağını İslah Teşebbüsü

Yazan : İsmail Hakkı Uzunçarşılı

1182 H. 1768 M. Rusya muharebesinin neticesinde artık iyice bozulan Yeniçeri Ocağının, Halil Hamid Paşa zamanında düzeltilmesine dair bazı teşebbüsler varsa da fiile çıkmadan âkım kalmıştı. (1)

Halil Hamid Paşa Yeniçeri Ocağının ıslahı için 1197 Rebiulevvel 1782 Şubat tarihiyle ilân edilen bir hükmünde Ocağa hariçten kimse girmeyüp kuloğlu kul olarak Yeniçeri alınmak lâzım gelirken vilâyetlerdeki Yeniçeri serdarlarıyla Yeniçeri zabıtları, kul ne demek olduğunu bilmeyüp nâ halef ve ırgad makulelerinden aslında ve neslinde Ocaklı olmıyanları, ücret olarak beşer okka kahve ve bir miktar eşya ve rüşvet mukabilinde yoldaş yaptıkları ve bu suretle seleflerinin kau dökerek elde ettikleri şöhreti ayaklar altına alıp Ocağın itibarına hâlel verdikleri beyan edilmekte ve bundan sonra o gibi ahvali meçhul eşhasın Yeniçeri Ocağına kayıt edilmemeleri etrafiyle anlatılmaktadır. (2). Halil Hamid Paşa bundan başka Ocağa kayıt olunarak bilfiil Yeniçerilik etmeyüp kışlalarında bulunan ve Yeniçerilik iddiasıyla vilâyetlerde, şurada ve burada esnafılık ve kaldırım kabadayılığı ederek muharebe zamanında ceppheye gitmeyen Ocağa kayıtlı eşhasın her tarafta defterini tutturup bir harp zuhurunda bu gibilerin derhal sevk edilmelerini temin etmek üzere bu defterlerin birer suretini eyaletlerden getirtip Ocakta lufz ettirmişti (3). Fakat iyice bozulmuş olan Ocağın bu hükümlerle düzeltilmeyeceği bundan evvelki tecrübelerle anlaşılmuştı; Ocakta kırk bin tekaüt vardı; buna mukabil harbe iştirak edecek Yeniçeri de beş, on bin kadardı; çünkü esamelerin mühim kısmı tahvilât gibi elden ele geçiyordu; mütekaüt Yeniçerilerin üçte biri hakiki Ocak mütekaütleri olup geri kalanı şunun bunun dairesinde idi; hattâ Yeniçeri ağası Ocak hariçli olup

birer suretle tekaütlüğü ele geçirmiş olanların tekaütlüklerinin ref'i ile bunun ocaklıya tahsis edilmesinin Ocağa yirmi bin kişi kazandıracağını söylemişti.

Halil Hamid Paşa Ocakta hizmet idüp himaye görmemiş olan Yeniçerilerin yevmiyelerinin yedi, sekiz akçe olup sefere gitmiyerek himaye edilenlerin yüksek yevmiye aldıklarını tahkik etmiş ve buna çare olmak üzere bütün esame sahiplerinin hüvviyet ve isimleriyle neredede bulduklarını ve nasıl hizmet ettiklerini taharri ettirmeğe başlamış ise de himaye görüp bir kapuya sığınmış oluların yaptıkları yaygara ve muhalefet üzerine bir ihtilâl çıkarılmasından korkarak işin ilerisine gidememişti; bununla beraber Yeniçeri esamesinin alınıp satılmasını men ile esham, tahvilât gibi esame iradîyle geçinen iratçıların ellerindeki esamelerin hükümsüz olduğunu ilân eylemişti; hattâ Ocak bezirgânı olan Yahudi, bu kârlı işten istifade ettiğinden yeni nizamın bükümü olmayacağına dair şurada burada propaganda yapıldığından dolayı Rodos'a nefy ve orada katledilmiştir. (1)

Ocağın en mühim dertlerinden biri de Ocak mahlûllerinin hükûmetçe bilinmemesi idi. Ocakta münhal yokmuş gibi her ulfede mahlûller mevcut gösterilüp para veriliyordu; arasıra bazı mahlûller Yeniçeri ağaları tarafından hükûmete bildiriliyorsa da çoğu, mahlûl değilmiş gibi muamele görüyordu.

Vezir-i âzam Halil Hamid Paşa Ocaktaki sî-iistimali önlemek için Yeniçeri ağası tâyininde ağaların Sadr-ı âzama vermeleri mutad olan birkaç yüz keseyi kabul etmiyerek Ağanın da buna mukabil tâyin ettiği Ocak ağalarıyla serhad ağalarından câize denilen parayı almamalarını da kaide koymuştu; hattâ bu karar hilâfına hareket eden Yeniçeri Ağası Mahmut Ağayı azl ittirüp Kul kethüdası Yahya Ağayı Yeniçeri Ağalığına getirmişti.

1) *Türkiyat Mecmuası*, C. 6 S. 223 ve 222, Sene 1926.

2) *Mühimme defteri* (No. 122 varak 8, sene 1198 Muharrem).

3) *Enveri Tarihi*, Üniversite kütüphanesi, No. 2497, varak 229 ve 230.

1) *Cevdet Tarihi*, C. 5 S. 21, 22, 23, 24 (Matbaa-i Osmaniyetaba).

Güller Diyarına Hasret

Sayın hocam Ömer Güllü'ye

*Hasretim yıllardır; güle bilbüle
Isparta! hilkatin güzelliğidir.
Pembe yaylasında açan simbiüle
Aşıkım; gönlümün güzelliğidir...*

*Çocukluk: güzel, temiz rüyalarım;
Bir koncaya düşen çiyler gibidir.
Orada saklanan, kaybolanlarım;
Sussam da, gönlümün en saf dâlidir.*

*Fidanlar, bahçede nazlı dilberdi;
Dudakları ise: iri kirazlar
Ah! gülen gözler, sır kütletirdi;
Hicaptan yüzleri kızaran kızlar...*

*Bir ağızdan söylenirdi şarkılar...
Yumak iplikleri, neşe çözerdi;
Hep tezgâhlarda sabır dokurdular
Güzel hahlarda, gözüm gezerdi...*

*Leylekler, bereket müjdederdî;
Baharın sesiydi; o kırlangıçlar.
Ay parlar nurundan, güneş gülerdi;
Yaprağıyla dua eden ağaçlar...*

*Şimdi de hayatı kırlarda bulan;
Pınarlarda seyran edenler var mı?
Sevinçle, neş'eyle kalpleri dolan;
Ayazına'da bayram edenler var mı?*

*Beni ona bağlayan hâtralar;
Hem de yaşatıyor tesellisizle.
Ah! kalbimi dağlayan hâtralar*

*Isparta! en güzel hediyesin sen,
Aşıktan maşuka verilen gülsün.
Umâdin kaynağı; bir beldesin sen,
Vatanda bir teksin, hem de ün'üsün.*

Ahmet Mahir Çadircioğlu

şöhret defteri denilen künye defterine (3) işarettirerek esamisini satmakta olduğundan bundan sonra bu gibi yolsuzluklar yapılmıyacaktır.

3) Yeniçeri ortalarında, orta efradın isim ve şöhretleriyle vilâyetlerini gösteren ve orta kâtipleri tarafından tutulan birer şöhret defteri vardı. (Firdavsi Efendi lâyhası, Türk Tarih Encümeninden T. Tarih Kurumuna devredilen kitaplar arasında No. 38).

1201 H. 1787 de Rusyaya ve anın müttefiki olan Avusturyaya karşı açılan seferin 1206 H. 1792 senesine kadar beş sene devamı, zaten bozuk olan Ocağa mühim bir darbe daha vurmuştu. 1204 Şevval 1790 M. da genç hükümdar Üçüncü Sultan Selim'in teşebbüsüyle Ocağın islahına yine teşebbüs edildi; gerek 1768 ve gerek 1787 seferleri Yeniçerilerin bir işe yaramıyacak hale geldiğini açıktan açığa göstermişti. Bunun için sâdir olan ferman mucibince Sadrazam tarafından bir Buyruklud ile islahat işi Yeniçeri ağasına bildirilmişti; bu buyrukluda keyfiyet aşağıdaki maddelerle tesbit olunup bunların düzeltilmesi istenilmişti. (1).

1 — Günden güne artan Yeniçerilerin maaşına devlet hazinesi kifayet etmeyecek hale gelmişti,

2 — Ocak mahfûlleri saklanıyor ve bunlar satılarak elden ele dolaşıyordu,

3 — Müstahik olmıyan bir takım ocaklılar rüşvetle Turnacı, Haseki, Çorbacı ve tekaüt oluyorlardı,

4 — Ocakta mükerre esame sahibi olanlar vardı (2).

5 — Ocaktaki bir odadan diğer odaya esame naklediliyordu.

6 — Ocak dalkılıç esamileri - ki yüksek yevmiyeli idi - elden ele satılıp bazan hüvviyeti meçhul şahısların ellerinde bunlardan yirmi tane birden bulunuyor ve sahibine mühim bir irat temin ediyordu. Bunlardan ele geçen mahfûl ve dalkılıç esamilerini haber verenlere on bir akçe verilecekti.

7 — Bundan sonra Yeniçeri esamesi satılmıyacaktı.

8 — Eski esamelerin mevcudundan bir miktar akçe ifraz olunarak şına buna terakki yani yevmiye zammı yapıldığından bâdema bu suretle mahfûl esameier parçalanmıyacaktı.

9 — Eski ve yeni esame sahiplerinden bazı kimseler kendi esamelerini satmak için oda zabitlerinin müsaadesi ve iltimas ve rüşvet ile

1) Başvekkâlet Arşivi, Cevdet tasnifi, Askeri vesikalar No. 5291.

2) Ocak haricinde pek çok esame satılıyordu; bir hayli esamenin bir sahtista bulunduğu vâki olduğundan bu maddedeki mükerrer esame kayıtlıdır. Nitekim 1188 H. 1772 M. tarihinde Rados Hadisi bulunan Nimet Efendi vefat ettiği zaman etbana verdiği esameden başka metrukân arasında yevmiye bin iki yüz altmış iki esame kâğıdı çıkmıştı. (Mürettehar, 1188 vekayii arasında).

BÖCÜOĞLU SÜLEYMAN SAMİ (*)

III

Tarihçiliği ve tarihi

Dünün Osmanlısının Anadolu'yu hor gördüğü devirde idi. Giriştiği memleket dâvasında dürüslüğü ve samimiyetiyle haklı ve fakat mağlûp gıkarılan Böcüoğlu Süleyman Sami yepyeni bir ideale sarılmıştı. Doğup büyüdüğü şehrin en büyük eksigi saydığı tarihini yeniden yaratmak ve yazmak istedi. Böcüoğlu Süleyman Sami bir tarih yaratmanın, bir tarih yazmanın kendi bilgi ve kudretinin üstünde olduğunu bilmiyor değildi. Şu kadar ki hiçbir yanında kusurlunun daima affa lâyük olacağına da inanıyordu. Bir millet mümessili olarak gittiği İstanbul'dan bir icra memuru mütekaiddi olarak memleketine dönünce ayağının tozunu silmeden idealinin tahakkukuna koyıldı. Yıllarca adalet dairesi mahzenlerinde, hayvan sırtında köy köy dolaşarak ömrünün son günlerindeki son enerjisini bu işte harcadı. İşte bugün halkevi kitaplığında raflarda unutulmuş üç ciltlik Isparta tarihi bu harcanışın tek tesellisi ve sevincidir.

Isparta tarihinin değeri nedir?

Bunu izaha kalkışmak tabii ki bana düşmezdi. Zira bir torunun dedesine ait bir hususiyetini anlatıp onu medih veya hicvetmek biraz düşündürücü bir şeydir. Ne yapayım ki bugüne kadar Isparta tarihi araştırmalarında; gerek Ün'de ve gerekse sair gazete ve mecmualarda bu mevzu üzeride yazılan yazılarda yıllarca evvel aynı yolda çalışmış bir iyi insandan bahsedilmemesi ve ara sıra kısaca da olsa bahsetmek kadirbilirliğini gösterenlerin de — sayın maarifçimiz Neşet Köse gibi — daha çok onu mehaz olarak ele almaları beni bu izaha mecbur etmiştir.

Evet hiç bir eser, hiç bir zaman tam ve eksiksiz olamaz. Hele bu eser bir tarih olursa. Yeter ki eksikleriyle birlikte o eser bize bir şeyler verebilsin.. Isparta tarihini birçok bakımlardan tam ve mükemmel, hattâ bir tarih olduğunu iddia edecek değilim. Fakat Isparta

tarihi bir zamanlar denildiği gibi (şark mehazlarına dayanılarak yazılmış hurafeler demeti) de değildir.

İtiraf etmeliyim ki Isparta tarihi:

1 — Bugünkü anladığımız mânada ilmi ve esaslı araştırmalar mahsulü sayılamaz. Malûm bir kaç şark mehaziyle Kamus-ül-âleme benzer umumî birkaç eser bir tarafa bırakılırsa geri kalanı müellifindir. Başka bir deyimle müellif idealinin tahakkuku yolunda ne bulmuşsa onları eserine almıştır. Zaten başka türlü olmasına da imkân tasavvur edilemez. Zira mahalli bir tahsile hayata atılan ve atıldığı hayat içinde daha çok aktif faaliyetlerden hoşlanan tarihçiliği ve edebiyatçılığı süs olarak meşgale edilen birinden daha fazlasını beklemek insafsızlık olur.

2 — Oldukça hacimli bulunan Isparta tarihi baştan sona kadar dikkatle okunur ve tetkik edilirse görülür ki eserde bir tarih için lüzumlu çok şeyler ihmal edilmiş, yerine teferruat doldurulmuştur. Henüz sağken bu hususta kendisiyle bazı münakaşalarımız olmuştu, o zaman bana verdiği cevaplar şöylece hülasa edilebilirdi. (Ben umumî bir tarih değil, bir şehrin dününü, bugününü hattâ yarınını gösteren bir rehber yazdım. Onun için herhangi bir çeşme binasına sayfalar tahsis ederken Isparta tarihi içinde yer alması icabeden bir Bizans tarihini unuttur gibi oldum. Ve bunda bana yakın bir dostumun eseri olan Amasya tarihi örnek oldu.) O zamanlar az çok yadırgadığım bu müdafaadaki haklılığı bugün kabul ve itiraf ediyorum. Hakikaten Isparta tarihinde lüzumsuz olan hiç bir teferruat yoktur. Yalnız lüzumlu olan bazı eksiklikler vardır. Denebilir ki, eksigi tamamlamak her halde zor bir 929 sayılı Ün, sayfalarında çıkmıştır.

(*) Bu seri yazının birincisi Eylül, ilincisi de ekim 929 sayılı Ün, sayfalarında çıkmıştır.

3 — Üslûp ve şekil eksikliği: Tabii ki bu-
nu bugünkü telâkkilerimizle bulun. ileri sürebil-
iyoruz. Dün için böyle bir iddia varit olamaz.
Su kadar ki dünden daha çok bugün için yazıl-
mış bir tarihteki bu eksikliği affedilir gibi de-
ğildir. Hele halkla halk gibi konuşup yazması-
ni bilen ve bize (Şehir mektuplarında) bu us-
tâhğını fazlaca gösteren Böcüoğlu Süleyman
Sami için... Fakat bugün bu eksikliği pekâlâ gi-
dermek mümkündür. Aslına tam sadakatle Is-
parta tarihine yeni bir şekil vermek, başaranın
bir işi daha iyi hale getirmektir. Hiç bir zaman
bunu yapacak kimseye dil uzatılamaz. Hatırıma
göylece gelen bu umumî eksik ve fazlalıklar-
dan sonra Isparta tarihinin değişmez değerle-
rinden birkaçı üzerinde durmak lüzumlu olur.

1 — Isparta tarihi Isparta için bir ilktir.
İlk olan her şeyse kıymetlidir, güzeldir. Aksi
halde tekâmül nazariyesini inkâr etmiş olu-
ruz.

2 — Yarın bu yolda çalışacak olanlara Is-
parta tarihi mükemmel bir rehber olabilir. Yok-
luk içinde bir şeyi yeniden yaratmakla ve olanı
inkişaf ettirmek her halde daha kolay ve ve-
rimlidir. Böcüoğlu Süleyman Sami'nin tarihi
bir başlangıçtır. Ondan sonra gelecekler yeni
yeni bilgilerle Isparta tarihini zenginleştirebi-
lirler. Nitekim ÜN'de bu yolda çıkan birçok
yazılarda Böcüoğlu Süleyman Sami'nin koku-
su daima vardır. Hattâ birkaç insafli yazar
mevâz olarak onun tarihini göstermek kadirbi-
lizliğini de ihmal etmemişlerdir.

3 — Folklor tetkiklerine Isparta tarihi
tam bir vasıta olabilir. Isparta tarihinde kuv-
vetle yaşayan ve yaşayacak olan kısımlar Is-
parta ve çevresindeki folklor tetkiklerine ait
olan kısımlardır. Böcüoğlu Süleyman Sami bu
kısımları yazarken daima yerinde tetkiklerde
bulunmuş ve kendinden yaşlıları dikkatle din-
lemiş ve bu arada kendi devrinde bir vakânü-
vis gibi tercümanı olmuştur. En doğru su-
rette tesbit edilerek veya yaşanarak olduğu gi-
bi mahallî şive ve renklerle aksettirilen Ispar-
ta düğünleri, Hâfız alayları, hac uğurlamaları
hattâ millî ve dinî bayramlar, bugün taptaze
yaşıyorsa bunun hayat usaresini Isparta tari-
hi temin etmiştir.

4 — Isparta tarihi kaybolmak ihtimali bu-
lunan bazı vesikaları kaybolmaktan kurtaran
bir hayırlı el olarak da müellifine takdir ka-
zandırabilir. Nitekim yazılması sıralarında ya
adalet dairesi mahzeninde yahut da herhangi
bir yerde unutulmuş bazı vesikalar tarihe mal
edilerek kitaplaştırılmış olmasaydı bugün Is-
parta tarihini yazacak bulunanlar hiç bir şey
ele geçiremeyecek duruma düşerlerdi. Hiç u-
nutmam 25 yıl evvelki iki köy arasında çıkan
bir su dâvasında ortaya atılan eski bir ilâm ada-
let mahzeninde aranmış bulunamamış ve fakat
aynen Isparta tarihine geçirildiği için zamanın
mahkemesine bir isbat vasıtası olmuştur.

Böcüoğlu Süleyman Sami'nin Isparta ta-
rihi ve tarihçiliği hakkında daha çok şeyler ya-
zılabilir. Fakat yukarıda da yazdığım gibi ta-
rihçilik bir ilim ve ihtisas işidir. Bize düşen
vazife mevcudn izahla yazımızı haklı bir te-
menniyle bitirmektir. Bir zamanlar Isparta
tarihi mevzuunda değerli maarifçimiz — şimdi
müzecidir — Neşet Köse ve Fehmi Aksu, Etem
Erten Gerek halkevi çatısı altında ve gerekse
ÜN sayfalarında bize çok ümit verici faaliyet-
ler göstermişlerdi. Ne yapıp yapıp bu faaliyet-
leri yenilemek ve genişletmek lâzımdır. Kana-
atımızca bu faaliyetleri şimdilik iki ana yolda
toplamak hayırlı olur. Birinci yol: Isparta ta-
rihi ve coğrafyası hakkında yeni bilgi ve me-
hazları süratle toplarken tek tek değil heyet
halinde çalışarak bir an evvel müsbet neticele-
re varmak yoludur. Bunun için eski ve yeni ta-
rih ve coğrafya heveskârlarından bir heyet ku-
rup çalışmaya geçilmelidir. İkinci yola gelince:
Bu Ispartamızın âdet ve ananelerine ait olup
Isparta tarihinin ikinci cildini teşkil eden kı-
sımları asıllarını bozmadan basılmış hale ge-
tirmektir ki zamanla eski yazıyı unutanların
çoğalacağı ve mevcut el yazma tarihin yıpra-
nacağı ve okunmaz hal alacağı düşünülürse
bunda kat'i zaruret vardır. İşte o zaman yıllar-
ca evvel yapayalnız büyük bir ideal uğruna
harcanan Böcüoğlu Süleyman Sami'nin ideali
tahakkuk eder ve ruhu huzur içinde yikanır.
Aksi halde bizler ileri gitmek şöyle dursun dün-
den geri olduğumuzu itirafa mecbur kalırız.

Osman BÖCÜOĞLU

Ş. Seren

İKİNCİ TÜRK KOOPERATİFCİLİK KONGRESİ MÜNASEBETİYLE

Yazan: Turgut ARKAŞ

İnsan zekâ ve ihtirası; yalnız bir abaya bürünenenin, ve yalnız bir mağaraya sığınmanın zincirine vurulamıyor. Her gün daha iyiye, daha güzele, daha kolayla varmak için en şeytanî usullere baş vurmaktan bir an geri durmuyor. Bunun için de zaman ve mekân mefhumları üzerinde tazyikler yapmak bir adet hükmüne girdi. Meselâ: bir ayda gidilen yerlere bir haftada hattâ bir günde gitmenin, tek katlı bir binada beş nüfus iskân yerine yüzlerce hattâ binlerce kişi barındırmanın yolunu buluyor.

Eski devirlerde yeni itilâ ufukları aramanın damonyak ruhu ancak peygamberlerde görülürmüş. Halbuki bugün bu ihtiras, milyonların ruhlarını bir volkan azgınlığıyla kanatıp duruyor.

Hayat yarışında haksız yere kendimizden bir karış ileri gidenlerin tahakkümüne artık tahammül edemiyoruz. Ve hemen hepimiz; en ileri bir refah seviyesine varmak hırsı ile köpürüyoruz. Eski devrin insanları, bu ilerleme hamlesini dizginlemek için dinin ve tevekkülün uyuşturucu morfinine müracaat ederlermiş, artık morfineman olan bu devrin müminlerine bile aynı doz tesir yapmıyor.

Ayaklarımızın altındaki uçurumları hesaba katmadan göklere tırmanıyoruz. Denizlerin dibine dalıyor, toprağın bağırını delik deşik ediyoruz. Yedikçe acıkan, içtikçe susayan develere döndük. Bu azgın gidişten gözleri karanlıkların ilk aklına gelen şey geriye dönmek, eski metodlara baş vurmamak, eski tevekkül ve iman devirlerinin saadet kanatları altına sığınmak oluyor. Bütün çırpınmaların faide vermediği de meydanda.

Çünkü hızla giden bir şimendiferi durdurmak için önüne çıkanlar, bu kudretin önünde ezilip gidiyor. En selâmet yol, bu sür'at ve medeniyet vasıtasının içinde bulunmaktır. Çünkü ancak ona mahsus vasıtaların usullerine uy-

makla onun sür'atini frenlemek imkânı bulunabilir.

Her millet kendi cemiyet nizamını en parlak ideallere göre ayarlamak için yalnız normal inkişafın ağır temposuna tahammül etmediği için bir çok usullere baş vuruyor. Hem sağa kaçan totaliter rejimler hem de sola kaçan komünist rejimler fert hürriyetinin bağına basıp ilerlemekten çekinmiyor. Topluluğunu selâmet için teklere körleştiren bu usullerde, dünyayı bambaşka bir cehennemden azapları içine atıyor.

Her türlü ferdiyetçiliği bir tarafa bırakarak karıncalar gibi bir hükümet kurmağı Rusya tecrübe ediyor. İnsanları karınca kadar otomatik ve basit düşünceli bir makine menzilesine sukut ettirmeden bu metodu yürütmenin imkân olmadığı artık bugünü gizlenemez.

İnsanları firaunların köleliğine alıştırıp bir arı beyinin koğanı için bal yaptırmasının tecrübesi de Hitler'le Musolini ile tarihe gömüldü.

İdrak seviyeleri ve hüsnü niyetleri ne olursa olsun diktatörlerin mahdut görüşlerini, kula kulluk ettirmeden tatbik etmenin imkân bulunmadıkça insanlık huzur ve saadete kavuşamaz.

Profesör Dr. Ervin Bour "İnsanlar ferdiyetçi olarak yaratılmışlardır,, nevelerinin tarihî tekâmülü başladığı andan itibaren, tabiat tarafından bu istikamette terbiye edilmiştir. Savki tabii hislerinin hepsi bunu gösteriyor" diyor.

Evet İnsanları ne Rusya'da olduğu gibi muayyen itiyatlara sahip karıncalar derecesine ve ne de Almanya'da iflâs eden tecrübe gibi bir şefin tahakkümünde bal yapan intirash arılar derecesine düşüremeyiz.

Demokrasiyi bir bayrak olarak elinde tutanlar, bu metodu bir tahakküm vasıtası yapmadıkları müddetçe hürmete lâyık olabilirler. Ferdin ferde, milletlerin diğer milletlere ta-

hakkımı devam ettikçe: dünya bir cehennem olmaktan kurtulamaz.

İnsan oğlu, uğrunda yaşamağa değer bir ideale gönül bağlamadan, yalnız maddî refahı kucağında huzura kavuşamıyor. Dış denizlerle geniş alâkası olmayan iç denizlerin suyu; şap gibi fazla tuzlu ve acı oluyor. Bunun gibi yalnız nefesine yalnız maddî refah imkânlarına ve midelerine bağlı kalanların da iç varlıkları kapalı denizler gibi acı ve saadetten mahrumdur.

Birbirine kandırmadan sevgi ve saygıya dayanan ve bütün fazilet ve heyecanların inkişafına imkân veren metodu insanlık kooperatif sisteminde bulmuştur. Ancak basit ruhlu milletler, totaliter rejimlerin bayrağı altında bir netice toplamağa tahammül edebilirler.

Zaten kooperatifçiliğin de milletlerin seviyeleriyle ve faziletleriyle mütenasip bir inkişaf göstermesi, insan haysiyetinin kooperatifçilikte bütün dâvaların üstünde tutulmasından ileri gelmektedir.

En ileri demokrasi cereyanlarının milli ruhumuzda fermentasyonunu yaptığı bir sırada bütün Türk milletinin siyasi cereyanların üstünde esen asil bir heyecanla, İkinci Kooperatifçilik Kongresinin çatısı altında, toplanması göğüsterimizi heyecanla, sevinçle kabartacak bir heybet taşımaktadır.

Elbette dünyanın en ileri milletleri aramızdaki şerefli yerimize lâyık olmasını bileceğiz. Elbette bütün zorlukları yenerek müreffeh ve ebedî Türkiye'nin çatılarını en ileri telâkkilere göre kuracağız.

Bir Tecrübe :

Karlı bir kış günü, öğretmen şöyle bir müsabaka tertip etmiş.

Kim arkasında düz bir istikamette iz bırakarak yürümeye muvaffak olursa müsabakayı o kazanacak demiş.

Tecrübenin sonunda, ancak bir kişinin muvaffak olduğu, diğerlerinin zikzaklar yaptığı görülmüş, sebebini aramışlar. Eğri yürüyenlerin hepsi, ayaklarına dikkat ettiklerini söylemişler, doğru gitmeye muvaffak olan da şu cevabı vermiş :

— Gözlerimi uzaktaki bir hedefe diktim. Ayaklarım ve arkamı bakmadan ilerledim, demiş.

25 yıldır, bir olgunluk ve gelişme hümmesi içindeyiz. En büyük milli dâvalarımızdan biri olan, Kooperatif konularını büyük kongrenin bağrında incelerken, bu basit tecrübenin önümüze serdiği hakikate karşı sırtımızı çeviremeyiz.

Elbette İkinci Kooperatifçilik Kongresi bu alanda güdeceğimize ideal hedefi açıkça tesbit edecektir.

Bir Tecrübe Daha :

Çubuk'daki ilk ağaç yetiştirme kooperatifinin kavakları geziliyordu. Tarım Bakanlığının verdiği meyva fidanlarından birisi, Tarım Bakanlığı Müsteşarına gösterilerek :

— Bakınız Beyefendi... Hediyelerinizden biri, ilk senesinde meyva vermeye başladı, demildi.

Hakikaten yüzlerce ağacın içinde yalnız bu elma fidanı meyvaya yatmıştı. Bu âlim Müsteşar mânalı mânalı gülererek :

— Dikkat ettiniz mi? Meyva veren bu fidan, diğerlerine göre en zayıf olamdır. Diğerleri uzun filizler sürmüş yâni kökleri bol gıda bulmaya imkân verecek kadar uzamış, bu zavallı elma fidanı ise müsait gelişme şartları bulamadığından ölüm, kuruma tehlikesi kaygusunda kalınca "neslini devam ettirmek endişesiyle,, meyva ve tohum bırakmağa çalışmıştır.

Tarihin her çağında en ileri telâkkilerin bayraktarlığını yapmış bir milletiz, bu devrin de en olgun millet aileleri içindeki şerefli yerimize lâyık olmak için çalışıyoruz. İçinde bulunduğumuz müşkül şartlar karşısında gözümüz yılmadan "Türk Milletinin ebediyete kadar var olması,, için,..... ancak bu mukaddes ve millî hedefe erişmek için bizi bir fidandan daha şursuz sayanları ilâhi kanunlar elbette yalanlayacaktır.

Bismark'ın Silâhi :

Bir ördek avında Bismark'ın arkadaşlarından biri çamura saplanmış ve kurtulmak için çırpındıkça daha fazla battığını görmüş. Başlamış feryada; bunun üzerine onun yanına gelen Bismark serin kanlılıkla :

— Görüyorum ki, çok tehlikeli durumdasın.

— O halde ne duruyorsunuz. Çabuk kur-

(Sonu 2193) nü sayfa)

Kasaba ve Kırlarda Eski Güvenlik

Kemal TURAN

Ancamın ölümünden biraz önce yazıp bıraktığı notlarda, dedesi Hacı Ahmet Ağa'nın başından geçen bir birine bağlı garip iki vakanın da hikâyesi var. Büyük dedemizin uyanık ve tedbirli bir adam olduğunu bizlere ve bizden sonra geleceklere öğretmek isteyen amcam, hikâye ettiği vakalar ile oldukça uzak bir devrin yaşayış ve düşünüş tarzını da anlatmış oluyor. Ancak onun için böyle bir anlatma gaye olmadığından iki vakanın kesin tarihlerini bildirmiyor. Belki de aradı, bulamadı, ancak bir devrin özelliğini belirtecek bu vakaların hangi yıl içinde geçtiğini değilse bile, içine girdiği devrin başıyla sonunu bulabiliyoruz. Çünkü büyük dedemizin kendi başına iş hayatına katılışıyla ölümü arasındaki zaman bellidir.

Hacı Ahmet Ağa, babası Hacı Mustafa Ağa 1862 yılında ölüncüye kadar onun dükkânında çalışıyor. Kırksekiz yaşında kendi adına dükkân işletmeğe başlayan Hacı Ahmet Ağa 1878 yılında ölüyor. Böylece amcamın anlattığı vaka herhalde onun kendi başına çalıştığı on altı yılın içinde geçmiş olacaktır. Bu on altı yılın başı Kırım muharebesini takip eder, sonu da İkinci Abdülhamid'in tahta çıkışıyla başlayan Osmanlı - Rus harbiinin acıklı devrine rastlar.

Hacı Ahmet Ağa İsparta çarşısındaki dükkânında bir sabah üç iri zeybikle karşı karşıya kalır. Giyimlerinden ve konuşmalarından bunların Aydın taraflarından olduğunu kolayca anlar. Çünkü keudisi İzmir'e mal almağa gittikçe katırlar üstünde günlerce süren yolculuklarında daima bu zeybeklere rastlamıştır. Ve bilir ki bunların bir kısmı dağlarda silâhlı dolaşır, ufak kafile halindeki yolcuları soyar.

Üç zeybeğin İsparta çarşısına gelişleri boşuna değildir. Derin bir dikkatle yüzlerine bakan Hacı Ahmet Ağa'ya en yaşlı zeybek:

— Hacı Ağa! Bize biraz para, biraz barut, kurşun lâzım.

der. Dükkân sahibinin sıkıntılı, düşünen halini gören uyanık dağ adamı çehresine bir tatlılık vererek:

— Para vermeği bırak! Sen barutla kurşunu ver, parasını da al!

der. Bunlardan en genç sabırsızlanarak, bu barutla kurşunun getireceği paradan ayrıca kendisine unduğundan fazla bir pay ayıracaklarını da söyler.

Hacı Ahmet Ağa tecrübeli adamdır. Bu üç zeybeğe barut ve kurşunu herkesin ödeyeceği bedelle verse bile, onların kasabadan çıkınca işliyecekleri suça kendisinin ortak sayılacağını bilir. Vermezse adamların er geç bir düşmanlığına uğrar. Üç dağ adamı, kimbilir hangi sıkıntı ile kasabaya düştü. Yoksa bu halleriyle herkesçe garip görünecekleri, zabita kuvvetlerince haber alınıp takip olunacakları muhakkaktır. Bunu kendileri de bilirler ama, herhalde çaresizlik içinde bunalıp gelmiş olacaktılar. Ancak adamlarla kasaba içindedirler diye sert konuşmaz. Verilecek cevaptan hoşnut olmazlarsa, yumuşak tavırlarını bırakıp, kimbilir neier yaparlar. Hacı Ahmet Ağa bu düşüncelerin yükü altında :

— Efeler, aradığımız bizde kalmadı. Fena bir tesadüf, bunların tükendiği zaman geldiniz.

— Canım sizin dükkânınızda her şey bulunurmuş.

— Evet, her şey bulunur. Ancak şimdi bağ bozununu sonudur. Gençler irili ufaklı bu mevsimde tüfek kullanıyorlar.

— O halde bize bunları bul !

“Bulamam” demek bunlarda bir kırgınlık yaratabilirdi. Hacı Ahmet Ağa üç dağ adamını yatıştırmak ister :

— Olmazoğlu Hasan'da barut, kurşun vardır. Ancak adamın dükkânı yok. Gezginidir. Kendisini arayıp bulup almak lâzım. Siz nerede kahyorsunuz ?

— Pamuk hanında. Orası sizin hanınız imiş. Hancıyı sorduk İsparta'da en büyük dükkân kimin dedik sizin olduğunu söyledi.

— Siz şimdi hana gidin, boşuna dolaşmayın ben bir çaresini bulayım.

Hacı Ahmet Ağa zeybekler dükkândan ayrıldıktan sonra hancıyı çağırır. Adamları bir kurgunluk çıkmadan savma yollarını arar. Nerede ise, Tüfekçibaşı'nın her şeyi haber alacağını düşünür. Birlikte verdikleri karar şudur :

Tüfekçibaşı kendilerini çağırırsa zeybeklerin barut, kurşun aradıklarını, bulamayıp gittiklerini söyleyecekler. Ancak gece olup karanlıkta savuşuncaya kadar adamları handa saklayacaklar.

Zeybekler hana döndükten biraz sonra, kendilerine nerede ise yakalanacakları haber veriliyor. Güpe gündüz kırlara çıkamıyacaklarından saklanacakları yer gösteriliyor, hancı, kendisini çağırılan Tüfekçibaşı'ya giderken adamlara da gizlenme yerine girmelerini işaret eder. Gerçekten pek az sonra handaki araştırmanın gürültülerini zeybekler kulaklarıyla işitirler, gece olunca da savuşup giderler.

Hacı Ahmet Ağa bu vakadan bir iki ay sonra mal almak için birkaç tüccar arkadaşıyla İzmir seferine çıkar. Kafileleri Beşparmak dağından geçerken bir baskına uğrar. Amcamın notlarına göre dedesinin anlattığı şudur: Güz güneşi altında da olsa, Aydın çevresinde gündüz yolculuğun insanlar ve hayvanlar için hayli zor olduğundan kafiye geceleri yürüyüş halindedir. Beşparmak dağının derin, dolambaçlı vadileri içinde karanlık yüzünden, kafilenin ufak bir kısmı geride kalır. Ve kayaların hemen arkasından çıkan beş on silâhlî; geridekileri, bağırma çağırma imkânı vermeden yakalar. Yandaki derelerden birine götürür. Bir ağaç altında oturtulan kafileye en son katılan ayağı biraz topal Hacı Ahmet Ağa'dır. Burada silâhlî zeybekler biraz ortalık ağarınca herkes ten sırasıyla paralarını, kıymetli eşyalarını çikarmalarını ister. Hacı Ahmet Ağa kendi sırasında der ki :

— Efeler, ben İsparta'dan İzmir'e zaman zaman afyon gönderir karşılığına, gittiğimde mal alırım. Üzerimde para bulunmaz ki,

Onun biraz sallanarak yürüyüşüne ve konuşmasına dikkat eden iki zeybek iyice yüzüne bakarak :

— Sen İsparta'da Pamuk hanı sahibi dükkâncı değil misin ?

— Evet, benim.

— Sen bize iyilik ettin. Gerçi istediğimizi vermedin, korktum ama başımızı da kurtardın.

Zeybekler aralarında konuşarak :

— Hacı Ağa, ne sana ne de yanındaki adamlara eziyet etmek istemeyiz. Ancak arkadaşlarımızın bize verebilecekleri biraz paraları vardır. Sen aklından geçen kadarını söyle de onu versinler, bırakalım gidiniz.

— Efeler, arkadaşlarımdan en varlıklı olanı benim. Üzerimde yol harçlığı beş on altın var. Bunu alıp harçlanın, helâlihoş olsun. Arkadaşlarımızı bağışlayın.

Hacı Ahmet Ağa kuşağı içinden ufak örme bir kese çıkarır, uzatır.

— Hayır Hacı Ağa, o keseyi cebine koy!.. İyiliğine karşı senden para alamayız. Arkadaşlarımızdan da bir şey istemeyiz. Şimdi sizi iki delikanlı yola çıkaracaktır, güle güle gidin.

Hacı Ahmet Ağa, dereden yola çıkıncaya kadar arkadaşlarıyla konuşur, kararlaştırdıkları bir parayı kendilerini yola çıkaran iki delikanlı ile zeybeklere gönderir.

Hacı Ahmet Ağa'nın, tüccar olarak yetiştirmek istediği oğullarına çokluk tekrarladığı şu imiş :

Kasabada her gün dükkân kepenği açıp kapayan adam, bir gün kırdı bayırda tek başına kalacağını hesaplamalıdır. Terazi tutan el, yalnız kendi kârına işlememeli. Kazanç sahibi; emeğinin birazını merhametine sığınıp verdiği ni alacak fakirlere, gene onun kadarını belki biraz fazlasını bir gün yolunu kesip bulduğunu alacak adamlara ayırmalı.

Amcamın notları, Hacı Ahmet Ağanın başından geçenlerle bize bir devrin yaşayış tarzı-

ni anıdır, Anadolu'da ticaret yollarının ve kasaba dışlarının güvensizliğiyle o devir adamlarının tedbirlerini gösterir. Ancak bu hal, Hacı Ahmet Ağa'nın 1876 da ölümüyle kapandığını yukarıda farzettiğimiz devirden sonra tamamen düzelmiş değildir. 1908 yılı içinde İsparta'da bir tatil günü kırdaki bir gezinti yerine toplanmış kadınlı çocuklu yüzlerce insanın, o devrin ünlü eşkiyası — "Çakırcalı geliyor!.."

devince, her şeyi bırakıp kasabaya doğru kaçtıklarını çoklarımız bilir. Cumhuriyetin ilânına yakın günlerde ise Dinarlı Koca Hüseyin adında bir adam başına topladığı beş on kişi ile, kendinden elli yıl kadar önce Hacı Ahmet Ağa'nın geçtiği yolları bir müddet haraca kesti Memleketin; ancak cumhuriyet yıllarında, kasabasıyla köyüyle ve yoluyla tam güvene eriştiğini bir daha zevkle hatırlayabiliriz.

İKİNCİ TÜRK KOOPERATİFCİLİK KONGRESİ MÜNASEBETİYLE

— 2190 nci sayfadan —

tarmazsan öleceğim, diye inlemiş. Bismark istifini bozmadan :

— Bu şartlar dahilinde bir şey yapamam. Yardıma gelirse aynı çamura ben de saplanacağım. Size yapabileceğim tek iyilik; muhtakkak olan işkenceli bir ölüm yerine temiz, çabuk bir âkibet hazırlamak için isterseniz sizi silâhıyla vurup kurtarayım, demiş.

Yardım yerine bu tehdide maruz kalan zavallı adam ancak bundan sonra kendine güvenmenin ve inanmanın verdiği kudretle çamurdan kurtulmuş ve mücadeleyi takip eden Bismark arkadaşına yaklaşarak :

— Dostum, yalnız benim yardımuma güvenseydin, kendini kurtaramazdın. Seni ölüm korkusu karşısında bırakmakla ne yapmak istediğini şimdi kavradın ya, demiş.

Ezeli Kanunlar :

"Spengeler" (Garbin inkırazı) adlı esrinde kültür sahibi milletlerin, aynı sebeplerin tesiri ile çöktüklerini, karganın dünyanın her yerinde karga olduğunu, cemiyet hâdiselerinin de değişmeyen ezeli kanunların hükümlerine tâbi bulunduğunu anlatıyor.

Evet... fende, sanatta, politikada, dinde ve halk iktisadiyatında daima tekrarlanan aynı

çöküntü hususiyetlerini sezerek bu umumî kanuna kolayca inanıyoruz.

İstilâ devirlerinde dünyanın en ileri kültürüne sahip olan Milletimizin son bir iki asr içerisinde maruz kaldığı zorlukları bu ezeli kanunları bir ueticesi olarak kabul edersek, bugünkü durumumuza yepyeni bir itilânın başlangıcı olarak gönüllerimize ferah vermelidir. Bugünkü garp dünyası 200 sene evvel bizim geçtiğimiz "kader köprüsünün, üstüne gelmiş görünmüyor mu?....

Millî dâvalarımıza istikamet veren eski kulâpçularımız tanzimattan beri bize daima garbî örnek göstermişlerdir. Garbin ilminden, feninden, hattâ ahlâkından ve sermayesinden istifade etmeden kurtulmanın yolu olmadığını telkin etmişlerdir. Medeniyet garbin tapulu bir mirası değildir. Bütün insanlığın müşterek malıdır. Nerede bulursak ona sahip çıkarabiliriz.

Bir ana, baba başkalarını örnek yaparak çocuk yapamadığı gibi; başka milletleri nişanlanarak bir millet yapmanın da yolu yoktur.

İkinci Kooperatifler Kongresi, bütün dünya ile beraber içinde bulunduğumuz zorluklardan kurtulmak için Bismark gibi bir tesir yapıp bizi kendimize güvenmemi "Millî Definesi"ne, götürebilirse, elbette o zaman kendisinden beklenen tarihi vazifesini yapmış olacaktır.

Turgut AKKAS

ANADOLUNUN GÖLLER BÖLGESİ COĞRAFYASINDA ISPARTA - BURDUR

Yerleri: Anadolu'nun güney batısında, yapısı ve görünüşü çok çeşitli, dağlık bir memleket vardır ki, dağları arasındaki geniş çanak şeklinde çukurlarında mavi renkli göller, yahut mevsimlere göre yeşil veya sarı bir bitki örtüsü ile kaplı ovalar yer almış bulunur. Ovalarının iklimi ve ürünleri ile İç Anadolu'yu andıran, fakat Toros sıralarına dahil dağları ile Akdeniz bölgesinin bir iç kısmını meydana getiren bu memlekete coğrafyacılar "göller yöresi" adını verirler. Bu ad, irili ufaklı bir takım göllerin burada toplu olarak bulunmasındandır: Göllerin başlıcaları ve her birisinin yüzölçümü şöyledir: Beyşehir gölü, 651 Km²; Eğridir gölü, 617 Km²; Burdur gölü, 176 Km²; Acıgöl, 157 Km²; Suğla gölü, 125 Km². Bunlardan başka, Söğüt (43 Km²), Kestel (42 Km²), Salda (37 Km²) gölleri de sayılabilir.

İllerin sınırları ve yüzölçümü: Bahis konumuz olan Isparta ve Burdur illeri yukarıda adı geçen "göller yöresi" içinde yer alırlar. Daha doğuda bulunan Isparta ili Afyon, Konya, Antalya ve Burdur illeri ile kuşatılmıştır; bunun güney batısında bulunan Burdur ili ise, Afyon, Isparta ve Antalya'dan başka, Muğla ve denizli illerine kımşu olur. Isparta ilinin yüzölçümü 8.275, Burdur'ununki ise 7.835 kilometre karedir.

Arazi şekilleri: İçinde Isparta ve Burdur illerinin bulunduğu göller yöresi, arazi şekilleri bakımından çeşitli bir alandır. Burada yüksekliği bazan 3.000 metreye çok yaklaşan dağlar, arada kısmen göller ve ovalarla kaplanmış çanak şekilli çukurlar bulunur. Dağlar, Toros dağ sisteminin batı kısmına ait olup birkaç sıra halindedirler ve Antalya körfezinin doğusundan ve batısından gelen bu sıralar, takriben Antalya meridiyen'i hizasına yaklaştıkça sıkışır ve güney - kuzey istikametini alırlar, bu meridiyen'den uzaklaştıkça yelpaze gibi açılır ve doğuda Taşeli yöresinde güney - doğu ve doğuya, batıdaki Teke yöresinde de güney batıya doğru dönerler. Yöremizin kuzey - doğu köşesinde Sultan dağları, heybetli bir duvar gibi yükse-

lik ve Sultan dağları ve onun daha az yükselik olan güney - doğudaki devamı, doğuda kalan Konya havzasını batıdaki göller yöresinden ayırır. Bu dağların batı eteği boyunca oluk şeklinde, adı geçen dağlar gibi güney - batı, güney - doğu istikametinde devamlı bir çukur uzanır ki, bu çukurun kuzey kısmını Yalvaç ve Şarkıkaraağaç ovaları, orta kısmını Beyşehir gölü, güney kısmını da Seydişehir ve Bozkır ovaları ile Suğla gölü çukuru kaplar. Bu çukurun batısında Anamas, Dedegöl ve Şeytan dağlarının meydana getirdiği büyük kütleler yükselir ve bu dağların ikincisi hemen hemen 3.000 metreye varır (2.980 m). Bu dağlar, Köprü suyunun hemen hemen kuzey - güney istikametli derin vâdisiyle, daha batıdaki sıralardan (Bozburun dağları, 2.500 metre) ayrılır. Kuzeyindeki Hoyran gölünden bir darlaşma ile ayrılan Eğridir gölü çukuru bu dağların batısında kalır. Bu çukura nazaran doğuda bulunan dağların ve çukurların istikameti, kuzeyden güneye doğru uzanırken doğuya doğru dönmek istidadını gösterirken, Eğridir gölünün batısında kalan dağların ve çukurların aynı istikamette batıya doğru yükseldiklerini görüyoruz. İşte, Eğridir gölünün hemen batısında yükselen Barla dağı (2.734 m.) dağları, daha ötedeki Isparta ovası, bunun batısında uzanan dağlar ve Burdur gölü çukuru, onu takibeden Söğüt dağları ve nihayet Acıgöl çukuru böyledir. Bütün bu dağların yapısında Birinci Zaman sistemi (doğuda), İkinci Zaman kireçli kayaları ve Üçüncü Zamanın ilk yarısına ait kumlukili kayalar (fliş) ve serpantin tipinde yeşil kayalar en fazla yer tutmakta, kireçli kayaların hâkim olduğu yerlerde, bu arazinin taarrüf şekilleri - dik yamaçlı vâdiler, kapalı (dışarıya akıntısı olmayan) çukurlar göze çarpmaktadır. Buraya kadar verdiğimiz izahat, göller yöresinin arazi şeklinde, dağ sıraları ile ova ve göllerin işgal ettiği çukurların nöbetleşe dizildiklerini ve bunların kuzeye doğru birbirlerine yaklaşıp güneye doğru ayrıldıklarını göstermektedir.

İklim ve bitki örtüsü: Göller yöresi, Akdeniz ve İç Anadolu iklimlerinin geçit alanında yer almıştır. Dağların denize bakan yamaçlarında Akdeniz ikliminin dağ tipi hüküm, sürer; bu dağların gerisindeki çukurlarda yaz mevsiminde gündüzler sıcak, geceler oldukça serin, kışlar epeyce soğuk geçmekle beraber, denizin nisbeten yakın olması, burada İç Anadolu soğuklarını hissettirmez. Yağışlar, dağların denize bakan yamaçlarında bol, daha içerilerdeki dağlarda biraz daha az, denizden dağlarla ayrılmış olan çukur alanlarda büsbütün azdır: Antalya'nın yıllık ortalama yağış tutarı 110 santimetre olduğu halde İsparta'da bunun yarısı kadar, yani 57 santimetre, Yalvaç'ta ise İsparta yağışlarının yarısından biraz fazladır. Yağışların mevsimlere dağılışına gelince, yağış azamisinin kışa rastlaması ve yazların kurak geçmesi, Akdeniz ikliminin burada hâkim karakterini belirtir; bununla beraber, ilkbaharın sonbahara nisbetle daha yağışlı olması, İç Anadolu'da göze çarpan bir "gecikmiş Akdeniz rejiminin" mevcudiyetini ortaya koyar. İsparta'da yağışların mevsimlere dağılışı yüzde hesabıyla şöyledir: Kış yüzde 43, ilkbahar 30, yaz 11, sonbahar 16. Sıcaklık derecesi bakımından, İspartanın en sıcak ay ortalaması 23. °6, en soğuk ayınki 1. °6, yıllık ortalama 12.°2, şimdiye kadar kaydedilen en yüksek ve en düşük sıcaklık dereceleri ise, +37.°5 ve -17.°6 dır.

Bitki örtüsü bakımından, dağlık sahalarda 2300 hattâ 2500 metre yüksekliğe kadar ormanlık (bilhassa karaçam ve ardıç ağaçları), ovalar ise yazın kuruyan otluklar (bozkır) halindedir. Ormanlar, yüzyıllardan beri bakımsızlık yüzünden çok yerde harabolmuş, bazı yerlerini çalılıklara terketmiş, hattâ birçok dağ yamaçları tamamıyla çıplak kalmıştır. Ovalardaki otlu ksaçalara gelince, bunlar kısmen tarla haline konulmuş bulunmaktadır.

Tarım Bakanlığının verdiği rakamlara göre ormanlar Burdur ilinde 92.000 hektar (ii topraklarının yüzde 12 si) ve İsparta ilinde 41.000 hektar (yüzde 5) yer kaplarlar. Buna bakılırsa, hele İsparta ilinin orman bakımından az zengin olduğu anlaşılır.

Sular rejimi: İsparta ve Burdur illeri topraklarının büyük kısmı, göllerin teşkil ettiği

kapalı havzaya dahil bulunur ve yalnız İsparta ilinin güney yarısı, Aksu ve Köprü çayları vasıtasıyla sularını Akdenize yollar. Bununla beraber, bir mecrâ ile harice akıntısı olmayan birçok göller, yeraltı mecralarıyla, dışarıya boşaldıkları gibi, birçok dere ve çaylar mağaralarda kaybolduktan sonra bazan kilometrelerce ötede tekrar meydana çıkarlar: Bütün bu olaylar, kıvrımlı arazi içinde görülmesi olağan şeylerdir. Kireçli (kalker) kayaların suyu geçirtme ve suda erime özelliğinden ileri gelir. Dinar yakınındaki "Büyük Menderes menbaı", gerçekte Karakuyu ovası çanağında biriken sularla, yeraltı mecrası yolundan beslenmektedir. Eğridir gölünün, daha güneyde Kovada gölüne doğru akan suyu, böyle mecralarla Aksuya dökülmektedir.

Göllerin suyunun birleşimine gelince. Konya ovasının bir kısmının sulanmasına yardım olduğunu bildiğimiz Beyşehir gölü gibi, Eğridir gölünün suyu da tatlıdır. Buna karşılık, Burdur ve Acıgöllerin suyu tuzlu ve arseniklidir. Eğridir gölünün derinliği 20 metreye yakındır. Daha küçük bir takım göllerin bazıları yazın kuruyacak kadar sığ olduğu halde, bazıları - şimdiye kadar esaslı araştırmalar yapılmamış olmasına rağmen - bir hayli derin (her halde Eğridir gölünden fazla) olduğu anlaşılmaktadır.

Nüfus, idare ve şehirler: 1945 sayımına göre Burdur ilinin nüfusu 126.138, İsparta ilinin ise 174.113 olup kilometre kareye düşen ortalama nüfus evvelkiinde 16,5, ikincisinde ise 21 kadardır: Buna göre, her iki ilin nüfus sıklığı Türkiye'nin ortalama nüfus sıklığından biraz düşük, bu ise bilhassa bölgenin fazlaca dağlık olması ile ilgilidir. Gerçekte ovalık sahalarda, bilhassa ovaların dağ eteklerine rastlayan, kaynaklarla bol sulanan sahalarda kalabalık, ovaların bataklık veya kurak yerleri ile dağlık sahalarda tenhadır; hattâ dağların yüksek kısımlarında yalnız yazın sürüleriyle yaylaya çıkan göçebeler bulunur. Bununla beraber, yaşayışlı orman işletmesine bağlı bazı dağ köyleri de vardır.

Burdur ilinin Burdur, Bucak, Tefenni ve Yeşilova (merkezi Satırlar) olmak üzere dört ilçesi bulunduğu gibi, İsparta ilinin de İsparta, Eğridir, Şarkikaraağaç, Yalvaç, Sütlüce, Ulu- borlu ve Keçiborlu adıyla yedi ilçesi vardır.

1945 sayımına göre İsparta şehrinin nüfusu 17.273, Burdur şehrinin nüfusu ise 14.462 dir. İlçe merkezleri arasında nüfusu 2000 den yukarı olanlar şunlardır: Burdur ilinde Bucak (4.800 nüfus), Tefenni (2.138), İsparta ilinde Yalvaç (8.236), Eğridir (6.674), Uluborlu (4.344), Keçiören (2.413). Bu ilçe merkezlerinden başka, bir takım köylerin nüfusu 2.000 in üstünde olup bunlardan birisi - Uluborlu ilçesine bağlı bir bucak merkezi olan Senirkent'in nüfusu 7.097 dir. 1945 sayımına göre İsparta ilinde beş, Burdur'da iki köyün nüfusu 2.000 den fazla idi. 1945 sayımına göre, nüfusu 2000 den fazla olan şehir ve kasabalarda yaşayan nüfus toplamı, genel nüfusa nisbet edilecek olursa İsparta ilinde bunun yüzde 24, Burdur'da ise yüzde 14 olduğu, geri kalan nüfusun 2000 den az nüfuslu köylerde yaşadığı anlaşılır.

1940 sayımına göre İsparta ilinde bulunan köylerin sayısı 214, her köye düşen ortalama nüfus 604 olup Burdur ilindeki köylerin sayısı 206, her köyün ortalama nüfusu 472 idi.

1945 sayımı neticelerini daha evvelki sayımlarla karşılaştıracak olursak il nüfuslarının on sene önceye nisbetle biraz artmış olduğunu görürüz: İsparta ilinin nüfusu 1935 te 166.400, 1940 ta 171.800; Burdur'un nüfusu aynı sayımlarda 111.400 ve 119.500. İl merkezlerinin nüfusuna gelince, İsparta'nınki geçen sayıma nisbetle bin kadar eksilmiş, Burdur'unki ise bir evvelkine nisbetle hemen hemen olduğu seviyede kalmıştır. Bu hal, son yıllarda Anadolu'nun büyük şehirlerinde nüfusun umumiyetle hızlı artmış olmasına karşılık küçük şehirlerde gelişim darlığı yüzünden vukua gelmiş muvakkat göçmenlerle ilgili olmak gerektir.

Selçuklar tarafından Bizans İmparatorluğu elinden alınan, Hamit oğullarının kurdukları beyliğe merkez olan ve daha sonra Osmanlı mülküne katılan İsparta ve çevresi o zamandan beri Türk yurdu olarak kalmıştır.

Ekonomik durum: İsparta ve Burdur illerinde nüfusun büyük bir kısmının (İsparta'da yüzde 76, Burdur'da yüzde 86) köylerde yaşaması, geçim temelinin toprak olduğunu gösterir; gerçekten, ziraat bu ülkede başlıca kazanç kaynağıdır. Bununla beraber, ekili ve dikili sahalar, tekml toprakların yüzde onunu bulmaz; geri kalan yerlerden kısmen koyun ve keçi sür-

rülerini olatmak üzere faydalanılır. Ziraat, toprakların iyi olduğu yerlerde bile, metotların geriliği yüzünden umumiyetle az verimlidir; gübre kullanılması mahdut olduğu için, ekilerek yorulan topraklar birkaç sene nadasa bırakılır: Hububat ekilen yerlerde durum böyledir ve bu durumdan, sulamaya dayanan bahçe ziraati sahaları istisna edilmek icabeder. Burdur bahçelerinde ve bilhassa İsparta'nın etrafındaki bağlarda çeşitli yemiş bahçeleri ve üzüm bağları geliştiği gibi, İsparta'nın gül yağcılığı da, ziraatin çok ince ve önemli bir şubesini meydana getirir.

Memleketimizin diğer bölgelerinin çoğunda gördüğümüz gibi, burada da tarlaların en büyük kısmı hububata tahsis edilmiştir ve en ziyade buğday, (Burdur ilinde 65.000 - 90.000 ton; İsparta ilinde 15.000 - 40.000 ton) ve arpa (Burdur ilinde 25.000 — 35.000, İsparta ilinde 10.000 — 30.000 ton ekilir). Bunların ardından yulaf bilhassa Burdur ilinde 4.000 — 8000 ton, çavdar bilhassa İsparta ilinde 8000—11000, Burdur ilinde 2000 — 5000 ton, mısır bilhassa Burdur ilinde 3000 — 7000, İsparta ilinde 1000 ton kadar yetiştirilir.

Burdur ilinde az olarak piring de elde edilir. Baklagiller arasında nohut, fasulye ziraati en fazla yer tutar.

Patates Burdur ilinde 1000, İsparta ilinde 3500 tona kadar. Bir miktar şeker pancarı (Uşak şeker fabrikası için), az olarak pamuk yetiştirilir. Anason ziraatine Burdur ilinde büyük bir yer verilmektedir.

Burdur ili memleketimizde başta gelmektedir. (Azami 500 tonluk toplam üzerinden 3000 tona kadar). Keten biraz İsparta ilinde, kenevir ise az olarak İsparta ilinde ve daha fazla Burdur ilinde ekilir. Haşhaş ziraati ve afyon istihali bakımından İsparta ili bazı yıllar ikinci gelmekte, bu madde Burdur ilinde bir miktar elde edilmektedir. Tütün ziraati gayet az yapılır. Ve biraz susam yetişir.

Göller yöresinin çok şiddetli olmayan kışları meyvacılığın oldukça önemli bir yer tutmasına imkân verir, Bağlar hemen her tarafta yetişebilir, memleketin üzümlerinden iyi pekmez yapılır, şarapçılık da gelişebilir.

Hayvancılık bu dağlık memlekette önemli yer tutar; En ziyade yetiştirilenler sayı itibarıyla

riyle hayvanların iki misline yaklaşan kıl keçilerdir.

(Burdur İlinde 17.000 kadar hayvana karşısı 32.000 keçi, Isparta İlinde 180.000 koyuna karşısı 300.000 kadar keçi); Ankara keçisi yok gibidir. Sığırlar (Isparta İlinde 80.000, Burdur İlinde 15.000 kadar) sayı bakımından bunlardan sonra gelir. Manda sayısı sığırların onda birini bulmaz. (her ilde 6000 — 7000 kadar). Eşek sayısı atlarınkinden 3-4 defa fazla olup bu da memleketin uisbeten fakir ve dağlık oluşu ile ilgilidir.

Isparta İlinde başlıca işletilen maden Keçiborlu kükürtleridir. Memleket bağcılığının çok muhtaç olduğu kükürdü harp yıllarında tek başına sağlıyan bu madenin istihsalı 1945 yılında 3.780 tonu bulmuştu. Son iki yılda harbin sona ermesi üzerine Amerikan ve İtalyan kükürtlerinin rekabeti millî istihsal üzerine menfi tesir yapmıştır. 1946 istihsalı bu yüzden 2360 tona düşmüştür.

Göller yöresinde başka madenler şimdilik işletilmemektedir.

Endüstri bakımından bugün iki madde önemlidir: Gülyağı istihsalı ve halıcılık. Isparta İliude gül bahçelerinin menşei bir hayli eskidir. Gülyağı istihsalı Birinci Dünya Savaşı yıllarında ortadan kalkmış ve bahçeler harap olmuş ise de son yıllarda oldukça mühim bir kalkınma görünmektedir. Halıcılık daha da önemlidir. Büyük bir maharet ve anlayış isteyen, işçilerini kadınlar ve hattâ çocuklar arasında bulunan coğrafi menşeinin iptidai madde olan yünün bolluğuna ve bilhassa, cinsi halıcılığa çok elverişli oluşuna, yün boyacılığının çok eskiye çıkan mazarisine ve güzel motifli halı dokuma sanatındaki geleneklere borçlu olduğu

gibi bu bakımdan bir de ziraat sahasındaki geçim kaynaklarının eksigini tamamlamak üzere halkın ötedenberi dokumacılığa da yer ayırmış olması hesaba katılmalıdır. Bez, keçe ve halı tezgâhları köylere kadar yayılmış olup Isparta şehrinde ayrıca büyük halı atelyeleri de vardır.

Göller yöresi arazi şekli ve büyük yollara nazaran durumu bakımından münakale hususunda pek elverişli bir saha teşkil etmezse de batı Torosların sıkışan sıraları arasında iç Anadolu'yu Akdeniz kıyılarından Antalya'ya bağlayan yolun mevcudiyeti (bu hususta Antalya İli coğrafyasına bakınız, sayfa 980) bilhassa bir demiryolunun inşaatından sonra buraya evvelce mevcut olmayan bir ehemmiyet kazandırabilir.

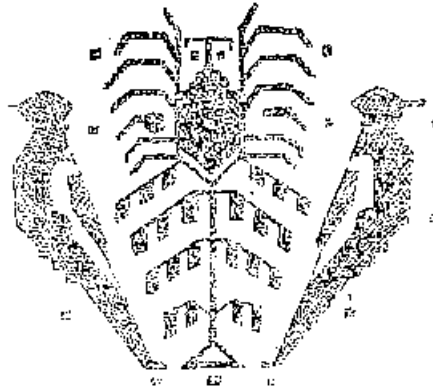
İlk demiryolu buraya 1912 yılında İzmir—Aydın demiryolu İngiliz kumpanyası hatlarının Dinar'dan Eğridir'e kadar uzatılmasıyla girmiş, Cumhuriyet hükümeti bu demiryolunu satın aldıktan sonra Bozan önünden Isparta'ya ve Baladız'dan Burdur'a iki şube hattı inşa etmiş ve bu hattı Karakuyu istasyonundan Afyonkarahisar'a kadar uzatılan demiryoluna bağlamış, bu suretle göller bölgesi hem Aydın, hem de Afyon üzerinden İzmir'e (Ege kıyılarına) hem de Afyon üzerinden Konya, Ankara ve İstanbul'a şimendiferlerle birleştirilmiştir.

(Prof. Dr. Besim Darkot)

Aylık ansiklopedi'den: Sayfa 44, cilt 4.

NOT : Yurt için gerçekten faydalı bir eser olan AYLık ANSİKLOPEDİ'nin sahibi kıymetli yazar Servet İskite, yukarıda değeri yazısının ÜN sayfalarına alınmasını tavsiye ettiği için teşekkür ederiz.

YAZI HEYETİ

KÖY MEKTUPLARI

Mehmet ALDAN

Sarimehmetler'e (1) gidiyoruz. Yolunuz. Üzerleri çamlarla kaplı tepeler arasından geçiyor. Yer yer meşeler, ardıçlar göze çarpıyor. Yolun çetin yerlerinde hayvanlarımızdan inerek yürümeye başlıyor, ayağımızın tutukluğunu gidermeye çalışıyoruz. Yağmur hafif, hafif çileşiyor.

Bir hayli çıktuktan sonra inmeğe başlıyoruz. Karşıda sırtını küçük bir tepeye dayanmış köy görünüyor; ön tarafta, büyüklüğü ve biçimiyle ilk bakışta göze çarpan okul binası var, onun gerisinde bacalardan çıkan dumanlarıyla güç farkedilen köy evleri..

Muhtarın evine girerken iyice ıslanmadan köye ulaştığımız için memnunluğumuzu belirtiyoruz. Ev, iki kat üzerine kurulmuş; üstü orman civarı köylerin çoğunda olduğu gibi yarı tahtalarla örtülmüş, batı tarafı açık büyüğe bir kulübe. Girdiğimiz oda penceresiz olduğu için ışığı daima açık duran kapıdan alıyoruz. Ocakta odunlar keyifle yanarken dışarda yağmur sicimleri birbirine ulanıyor. Vücudümüzün bir yanı dayanılmaz derecede ısınırken, öte yanı soğğun tesiriyle ürperiyor Vücut, sanki aynı anda iki ayrı iklimde olmanın tezadı içinde...

Ortalıkta muhtarın genç oğlu hizmet ediyor. İstanbul'da sütçülük ediyormuş, müşterilerini emmisi oğluna devrederek iki ay kadar önce dönmüş "Hazırlığa başladım, yeni biçim bir ev yaptıktan sonra borçlarımı kapamak için tekrar İstanbul'a çalışmaya gideceğim, zaten müşterileri emmi oğluna karşılıksız devrettim", diyor. Eğer müşteri devri akraba olmıyanlar arasında olursa devralan müşterinin çokluğuna göre devredene hatırı sayılır bir para verir ve buna gedik satma denirmiş. Kendisi gibi köyden olup ta sütçülükle uğraşanların sayısı, kazadan gidenlere nisbetle önemli bir yekûn tutmamış.

Yemekten sonra hava iyiden iyiye kararacağı için kapı kapatıldı ve ocağa lâmba vazife-

sini gören çira pardıları (2) kondu. Ocaktan taşan kızıl bir ışık odayı doldurdu.

Muhtar, 50-55 yaşlarınıca karayağız, kuru diri biri. Balkan barbine, büyük barbe girmiş; Çanakkalede sol kolunu kaybetmiş. Köy işleri üzerine bir hayli konuştuktan sonra, ona kolunu nasıl kaybettiği soruldu.

Susuyor ve "haydi bakalım" dedikçe "Ne anlatayım" diye soruyordu.

Nihayet anlatmağa başladı. Anlattıkça açılıyor, o günleri tekrar yaşarmışcasına heyecanlanıyordu.

Söze Trablusgarptan başladı. Oradan Balkan ve Çanakkale harplarına intikal etti.

"Bir gece vakti, diyordu, Yüzbaşımız hücum emrini verdi. Siperlerimizden fırlayarak yıldırım gibi düşman siperlerine doğru koşmağa başladık. Bizim her hareketimizi kollayan düşman da ateşe başlamıştı. Kendilerine kurşun rastlıyan arkadaşlar acı seslerle oldukları yere seriliyorlardı. Pek uzak olmıyan düşman siperlerine varamadan yatmak. Korunmak zorunda kaldık.. Daha bir kaç mermi yakmamıştım ki, tepemde büyük bir gürültü ile bir şarapnel parçalandı. O anda, sol koluma anı bir çarpma oldu. Elim silâhtan kurtuldu, kol kemiklerinin tuz buz olduğunu hissettim. Bir müddet böylece uzandım. Kafam boyuna işliyor, sonumun ne olacağını düşünüyordum. Sağımında, solumunda hareketsiz gölgeler vardı. Kurşun sesleri seyrekleşmeğe başlamıştı. Sağ koluma dayanarak geldiğim yönü kestirmeğe çalıştım. Fakat neye yarar? Takatım yoktu. Ancak sabaha doğru kendimde can bularak siperime dönebildim. Önce kolumu iyice sardılar, sonra bir vapurla İstanbul'a yolladılar. Doktorlar kolumu eski haline getirmeğe çalışıyorlardı. Ben ümitsizdim, tedavi netice vermeyince dirseğimin az aşağısından kestiler. Kolum zamanla kesilen yerden kapanacağı yerde daha

(Soru 2202 nci sayfada)

(1) Sarimehmetler, Sütçülerin gelmekte olduğu köy.

(2) Çera pardıları.

Isparta Ağzının Fonetik Özellikleri

IV

Selâhattin Ezen

L. Fonemi :

1 — Bazan (n) olur :

Lezzet	: nezzet
Neylemeli	: neynemeli
İzinli	: izinni
Karanlık	: karannık

2 — Başta bulunan ve kendisinden sonra (a) gelen (l) ler, genel dilde ince olduğu halde Isparta şivesinde çok vakit kalındır :

Lâmba	: lamba
Lâkırdı	: lakırdı
Lâf	: laf
Lâpa	: lapa
Lâta	: lata

Bununla beraber birçok kelimelerde de (l) ler ince okunmaktadır

Lâstik, lâle, ahlâk, âlâ, vilâyet, lâcivert.

3 — İlk sesi (l) olan kelimelerde (l) den evvel bazan bir (i) ilâve olunur :

Leğen	: ileğey
Limon	: ilemon
Lâzım	: ilâzım
Lâhana	: ilâhana

4 — Bazan da düşer :

Abla	: aba
Kilitlemek	: kitlemek

M. Fonemi :

1 — Bazan (n) olur :

Şimdi	: şindi
Komşu	: konşn

2 — Bazan (k) olur :

Tulum	: tuluk

N. Fonemi :

1 — Bazan (L) olur :

Fincan	: filcan
Nöbet	: löbet

2 — İstanbul telâffuzundaki bazı (n) ler Isparta ağzında Osmanlıcadaki sağırkâf olur: Şu işaretle gösterilmiştir: n=n

Anmak	: anmak
Beniz	: beniz
Deniz	: deniz
Geniş	: geniş
Çan	: çan
Sana	: sana
Gönül	: gönül
Çene	: çene
Sinir	: sinir
Buna	: buna
Şuna	: şuna
Ona	: ona

3 — Fiillerin ikinci tekil ve çoğul şahıslarındaki (n) ler de sağırkâf gibi okunur :

Geldim	: geldin
Geldiniz	: geldiniz

4 — İldnci şahıs zamirlerinin sonlarında bulunan (n) ler(n) olur :

Senin	: Senin
Kitabın	: kitabın

5 — Bazan (k) olur :

Görünmek	: görükmek

6 — Bazan Isparta ağzında bir (n) bulunur :

Yaya	: yayan
Öğle	: öğlen
İkindi	: ikindin

O. Fonemi :

Bazan (u) olur :

Sofra	: supra
Boynuz	: buynuz
Somak	: sumak

Ö. Fonemi :

Bazan (ü) olur :

Öğütme	: üğütme

P. Fonemi :

1 — Kelime başındaki (p) ler bazan (b)

olur :

Parmak	: barmak
Pazar	: bazar
Pide	: bide
Pekmez	: bekmez
Pismek	: bişmek

2 — Bazan (M) olur :

Pancar	: mancar

R. Fonemi :

1 — Bazan (L) olur :

Güreş	: güleş
Merhem	: melhem
Kerpeten	: kelpeten
Serbest	: selbes
Karartı	: karaltı

2 — Bazan (N) olur :

Murdar	: mundar

3 — Bazan (Y) olur :

Yormak	: yoymak (tâbir etmek)

4 — Başta olan (R) lerden evvel bazan bir

sesli harf gelir :

Rehin	: irehin
Ramazan	: Iramazan
Rakı	: ırakı
rende	: irende

5 — Bazan birinci hecenin son fonemi o-

lan (R) ikinci hecenin ilk fonemiyle yer değiş-

tirir :

Kirpik	: kiprik
Perhiz	: pehriz
Derviş	: devriş

6 — Bazan düşer :

Bir kuruş	: bi kuruş
Bir kere	: bi kere
Sonra	: sona

Bazan (Z) olur :

Camıs	: camız
Sopa	: zopa
Papas	: papaz

Herkes	: herkez
Çerkes	: çerkez
Soytarı	: zoytarı

Ş. FONEMI

Bu fonemde bir değişiklik görülmemiştir.

T. FONEMI

1 — Kelime başındaki (T) ler bazan (d) olur :

Taş	: daş
Tatlı	: datlı
Taşımak	: daşımak
Törpü	: dörpü
Tuzak	: duzak
Tepe	: depe
Tarak	: darak
Tavşan	: davşan
Tilki	: dilki
Tuz	: duz
Takım	: dakım
Tırnak	: dırnak

2 — Kelime ortasındaki (T) ler de bazan
(d) olur :

Dağıtır	: dağıdır
Akıtır	: akıdır
İşiten	: eşiden (Baştaki (I) de (e) olur.)
Okutur	: okudur
Öğretir	: öğredir
Kapatacak	: kapadacak

U. FONEMI

1 — Küçük ses uyumu gerektiği zaman
(I) olur :

Karpuz	: garpuz (Baştaki (K) (g) olur.)
Armut	: armut
Barut	: barıt

2 — Bazan (O) olur :

Yukarı	: yokarı
Usanmak	: osanmak
Şura	: şora

Ü. FONEMI

1 — Bazan (Ö) olur :

Güzel	: gözel
Büyük	: böyük

Üvey : övey
Küme : köme
Yürümek : yürümek

V. FONEMİ

1 — Bazan (B) olur :
Esvap : esvap
2 — Bazan (ğ) olur :
Oklava : oklağı, oklağa

Y. FONEMİ

1 — Bazan (Z) olur :
Yaymak : yazmak
2 — (Y) bazan düşer :
Teyze : deze
Söylemek : söylemek (ö uzatılacak)
Koyuvermek : kovermek

Z. FONEMİ

1 — Bazan (R) olur :
Gözükmek : görükmek
2 — Bazan (Y) olur :
Uzlaşmak : uylaşmak

GÖNLÜMDEN GEÇEN

Rüyalarımın perisi, gecemin gündüzüsün
Ömrümün baharı ve en güzel güllüsün
Çiğdemimsin, papatya; menekşe, sümbülsün
Kemamın içimde derin bir sızı
Ben, seni seviyorum; amcamın kızı.

Yeşil gözlerinden hayat vermiştin bana
Onlardan içtim; aşkı ben kana kana
Duruşun, bükülüşün pek yakındı cana
Kemamı içimde bir derin sızı
Ben, seni seviyorum; amcamın kızı.

Yıllar geçse de artık unutmam seni
Mahveden yaşatan, yakan sesini
Güle benzetirim güllümsemi
Kemamın içimde derin bir sızı
Ben, seni seviyorum; amcamın kızı.

A. Mahir Çadircioğlu

KÖY MEKTUPLARI

(Başı 2198 inci sayfada)

çok azıyordu. Acısından sabahları zor ediyordum. Hastalar benden şikâyetçi idiler. Doktorlar "Nasılın İspartalı" diyerek benimle fazla uğraşıyorlar, ne yiyeceğimi soruyorlardı. Her defasında onlara, ağrımı dindirmeleri için yalvarıyordum.

Bir gün hekimlerin birkaçı birden koluma iyice baktıktan sonra aralarında frenkçe konuşuştular. O günden sonra çok geçmedi bir sabah beni temiz bir odaya götürdüler. Ne yapacaklarımı iyice kestiremiyordum. Burnuma bir şey koklattıktan sonra çalışmağa başladılar.

Acı duymadım amma, az sonra kolumun omuzdan yok olduğunu gördüm. O zaman gök tepeme göçmüş gibi oldu. Etrafım zindan gibi karardı. Meğer kolum kangran olmuş ta hekimler onu konuşuyorlarmış..

Bundau sonra kaybettiği kolunu unutmış gibi "Hükümet bana tam on sekiz ay baktı beyim, değerimden fazla masraf etti!" diye ilâvede bulundu.

Fedakâr Türk kaybettiği koluyla vatan borcunu ödediğini biliyor, fakat kendine yapılanların bir lütuf olduğunu sanıyordu.

DEMOKRASİMİZ OLGUNLUK ÇAĞINA GİRERKEN

Turgut AKKAŞ

Bir çok insanlar vardır, dünyayı hem kendisine zindan etmekten hoşlanırlar. Dediklerini yapmazlar, yaptıklarını uygun görürseniz dahi yine isyan ederler.

Bunların en azılı nünunelerini şöyle bir düşünsek, yüzlerce hayalimizde canlanır.

Toplulukların psikolojik yapısı, teklere benzemez. Bir insan, kendi iç kabiliyetlerinin çizdiği bir rota üzerinde yürür. Bu gidişe engel olmak isteyenler karşısında, ayak direr, yolundan dönmez.

Fakat topluluklar, bir baraj gerisinde toplanan göllere benzer. Nasıl fırtınaların kamçısı ile kuduran dalgalar içinde, zerrelerin varlığı, bu hareketin esiri ise; teklere iradeleri de topluluğun kaynaşmaları içinde hükmünü kaybeder.

Bir barajın gövdesinde ufak bir delik açmak, bazan hatıra gelmiyen büyük felâketler doğurabilir. Durgunluğu bozulan sular, yalnız bu dar gedikten akmakla kalmaz, milyonluk tazyikler, bu seddin sağlam taraflarını da devirir. Uslu sular bir belâ tufanı haline gelerek önüne çıkan her şeyi boğar, sürükler, götürür.

Millet denen ağaç, iyimserlerin ruhlarından aldığı gıdalarla beslenir. Tekler arasındaki karşılıklı, sevgi ve saygıya dayanan bir âhenk içinde gelişir. Bu ağacın meyvaları, müşterek bir ülkünün güneşi altında olgunlaşır.

Kötümser ruhların yarattığı sam yeli, bu ağacın kolumu kanadını kırar. Yapraklarını soldurur, hattâ ağacı kökünden söker devirir.

Milletçe, bir çok acı ve kara günleri tepelidik, düşmanların umduklarını suya düşürdük, hesaplarını bozduk. Bundan sonra da ümitsizliğin cehennemine sapmadan, yolumuza devam etmeye mecburuz.

Geçen zamanları, o günkü zarurları ile ölçüp tartmadan, bir kin kaynağı olarak kullananlara karşı, çok dikkatli olmak zorundayız.

Demokrasi savaşında; usul ve nizam tanımayan hoyratların yeri yoktur.

Çok felâketli şartlar içinde, bugünkü neslin ruhundan doğan ve gelişen Cumhuriyet, elbette çocukluk devrinde bir çok disiplinli ihtimamlara muhtaçtı. Hiç bir ana baba, küçük yaştaki yavrusunu, dizginsiz bırakamaz. Fakat yavaş yavaş bu şefkatten gelen müdahaleler azalır, çocuğun iradesi kendi mükadderatına hâkim olmaya başlar.

Bu gün Türk inkılâbı, olgunluk çağına erişmenin grizlerini geçiriyor. Elbette hiç bir engel karşısında göz kırpmadan, elbett esâgılı sollu ifratlara sapmadan demokrasi alanında dindik yürüyeceğiz.

Bütün siyasî partilerimizin, karşılıklı muhabbet ve tesanüt duygularını —bir iman şartı olarak— gütmeleri, olgunluk derecemizin en güzel ölçüsüdür. Meselâ dış siyaset ve kooperatifçilik gibi millî dâvalarda, tek vücut halinde hareket edebilmemizin sırrı budur. Elbette bu savaştan da alınımızın aklı ile çıkacağız.

Ben bir gün hayalimin karanlık diyarında gezerken, korkunç yüzü, katil gözü birini gördüm. Şöyle konuştuk :

- Sen bir ansana benzemiyorsun. Kimsin?
- Evet, ben Vebayım.
- Nereye gidiyorsun?
- Beş bin kişinin canını almaya.

Uzun bir müddet sonra, yine aynı hayal ile karşılaştım :

— Sen giderken bana (beş bin kişinin canını alacağım) demiştin. Halbuki 20.000 kişinin canına kıydın.

— Hayır ben yalan söylemem. Ancak 5.000 kişinin canını aldım.

— Ya fazlalar neden öldü.

— Vebanın uyandırdığı telâş ve korkudan, dedi.

BİR GAFLET

1928 yılında İzmir'de çıkmakta olan (Türk Sesi) gazetesinde Isparta'da açılan ve sonra kapatılmak istenen Öksüzler Okulu için yazılmış bir başyazı Isparta tarihini yakın bir hâdisesini anlattığından bu sayfalara ahyoruz. Ancak Öksüzler Okulu Ispartamızda da bütün memlekettekilerle birlikte 1 Eylül 1930 yılında kapanmış ve bu sistem eğitim tarzına son verilmiştir. (ÜN)

İnsanlar gibi bir müessesese veya idarenin de iyi kötü bir talihî var. Meselâ İstanbul gazetelerinin her gün muahazesine uğrayan Şehremaneti (Belediye) nin hali bir Anadolu köylüsüne anlatılsa;

“— Zavallının başı çok sözlü imiş” der. Filhakika her hareketi muhitinde dedikoduya sebep olanlar için Anadolu'da ancak bu tabir kullanılır.

İnsanların doğmadan ölenleri yahut pek az yaşayanları olduğu gibi bazı müesseselerin de daha hüviyetlerini göstermeden sönüp gittikleri oluyor. Yalnız, bir çocuğun her türlü ilmî muavenetlerden mahrum bir yerde ailesinin beceriksizliği, ihmali yüzünden ölmesi acıklı olmakla beraber mazur görülebilir, fakat bizat ilmin ve sanatın elinde kayıtsızlıkla telef olursa acıklı olduktan sonra feci de olur.

Meselâ: Isparta'da şu bir sene zarfında bir iki şirket kuruldu. Mütessesbislerinin çalışmak ve muhitlerine faydalı olmak istediklerinden eminiz. Fakat bu gibi işlerde yalnız hüsnü niyet kâfi gelmiyor. Böyle şirketler için ticarî, ilmî vukuf ile beraber yine mesleğe mahsus bazı meziyetler, kabiliyetler lâzım geliyor. Bunlar olmayınca da, yavrusunu beceriksiz kollarında sıkı sıkı öldüren şefkatli bir annenin elim talihine uğruyoruz.

Binaenaleyh teşkiline himmetler gayretler sarfedilip de yaşattırılmıyan şirketler hiç olmazsa hatânın nerede olduğunu ve muvaffakiyetsizliklerin âmillerini gösterir. Bu kısa ömürlü talihsiz müesseselerin kıymeti iktisadiyesi yerine hiç olmazsa bir kıymeti terbiyeviyesi olur.

Halbuki böyle müesseseler hükümetin elinde doğar ve derhal ölmeğe bırakılırsa hiçbir kıymet-i terbiyeviyeyi haiz olmaz. Belki bir idare adamı hatasını öğrenirse de bütün bir halk zararını çeker. Ispartamızda bir Darüleytam açılmak istenildiğini bir seneden beri bi-

liyorduk. Havalesi verildi. Büyük binalar tedarik edildi. Hülâsa cenin; hayat alâimî gösterdi. Sonra hususî ve emin bir vasıta ile böyle bir müessesenin Isparta'da açılmasından sarf-i nazar edileceğini öğrendik. Nihayet bu karardan ve aylarca süren bir intizardan sonra vazgeçildi ve müessesese açılmak üzere müdürü de gönderildi. Buraya kadar denecek bir şey yok.

Artık bir senedir hazırlanan müessesese şehit evlâtları aramağa başladı. Teşebbüs üzerine püzlerce yetim ile zavallı perişan annelerinin yüzleri güldü. Uğurlarında babalarının can verdiği vatanın kendilerine gıda ve melce vereceğini hisseden şehit yavruları günlerce sevindi. Onlar için, o zavallı talihsiz yetimler için bu kadarı bile çok hem pek çok geldi. Bir gün açılacak ağuşun kapatıldığı, uzatılan lokmanın geri çekildiği görüldü.

Muhit ise Isparta Darüleytamının lâğvı kararı üzerine bu yetimlerin duydukları eza ve ıstırabın iki katıyla muazzeptir.

Evvelâ fakr ü sefalet içinde, kendisinin ne olduğunu idrak edemiyerek yaşayan zavallı yavruvara bu fırsatla mahrumiyet ve refah nedir öğretildi. Saniyen Darüleytam açılacaktı, açılıyordu, açıldı idi diye bir seneden beri uğraşmaların didişmelerin neticesinde böyle acıklı bir hâtimenin görünmesi de yapılan işlerin bir miyarı telâkki edilerek teessürü mucip oldu. Halk daima şuurlu hareket etmezse de her hareketi şunriyle sezer, görür hisse-i teessürünü alır. Binaenaleyh bu hayırkâr müessesenin lâğvında ısrar edildiği müddet, Isparta ufkundaki muazzam istifham işaretini hiçbir izah silemez. Çünkü ya hiç açılmayacaktı, yahut kapatılmıyacaktı. Mademki karar verildi, masraflar edildi, yetimlere duyuruldu, niçin kapatılıyor; acaba başka bir gün böyle daha neler açılıp neler kapatılacaktır. Hangi nâfi işlere teşebbüs edilip, derhal vazgeçilecektir.

Cahit Canerin Ölüm Yıldönümünde

İçten gelen feragat ve tevazuun tam bir timsali, sönmez bir vazife aşkının en doğru bir sahibi, arkadaşlık duygularını her fırsatta ah-lâkî geleneklere uygun bir şekilde canlandıran öğretmen Hüseyin Cahit Caner'i bundan tam iki sene evvel kaybetmiştik.

Birinci sene yıldönümünde mezarı başında başta kıymetli Millî Eğitim Müdürü ve mesleğin 24 senelik hâdimi Şadi Aral olduğu halde yilze yakın bir öğretmenin kafilesi halinde acılarımızı ve tahassürlerimizi göz yaşlarıyla dindirmeğe çalıştığımız halde bu sene ancak Merkez Okulundaki anma töreniyle bu duygularımızı belirtmeğe çalışabildik.

Elli beş yaşının baharını idrak edemeden, sonbaharın kışa eriştiği günlerde o kıymetli varlığı aramızdan ayıran menhus tansiyondan doğan tek taraflı felç âfeti, üç günlük ihtizar halini ona çok gördü.

Birinci Cihan Harbinde dört seneyi aşan askerlik hayatı ve nakliyeciliğin durmak dinlenmek bilmiyen ıstırapları, günlerce doğu cephesinin bir metreyi aşan karlı yollarında ümitsizlik ve hüsrân dolu günlerini geçirirken yakalandığı bu âfet, İstiklâl Savaşı'ndaki aynı çalışmalarla katmerlenmiş, kandaki kırmızı küreciklerin sayısını düşürmüştü, umumî zâfiyet ve damar sertliğine çevirmiş, vazife aşkının, mesleğin yükünün hamleleri altında hissedilmemiş

Şimdi bu sual silsileleri; zavallı talihsiz bir müessesenin hazin âkabeti üzerine, muhitin bütün ruhunda ve kalbinde yaşayacak ve daima bir cevab-ı tesliyet bekliyecektir.

Kemal TURAN

HAMIŞ :

Isparta refikimizde bir ay evvel açıldığı halde ahiren Sıhhiye Vekâletince lâğvına karar verilen Isparta Darüleytamının lâğvından sarf-ı nazar edilmesi için makamât-ı resmîye ve belediye ile eşraf-ı mahalliyenin miracaatta bulduklarını ve bu müessese-i hayriyenin devâm-ı mevcudiyeti için her suretle fedekârlık ibrazına hazır olduklarını maâşûkran okuduk. Bu saf ve samimî teşebbüsün hüsn ü kabul görmesini gazetemiz de temenni etmektedir.

ve nihayet 1937 senesi sonlarında, yine mesleki bir teşekkülün kendisine yüklettiği Öğretmen Tasarruf ve Yardım Sandığı veznedarlığını yaparken bu dert mahsûs bir şekle girmiştir.

1939 senesi sonlarına kadar yarı çalışma ve yarı tedavi ile geçen hayatı, İzmir ve İstanbul doktorlarının ihtimamlı muayenelerinden sonra aldığı bir rejimle normale doğru çevrilmişse de, deniz seviyesinden 1000 metreye yaklaşan Ispartamızın yüksekliği bu kıymetli arkadaşını ölüme yaklaştırmış ve 1943-1944 senelerinde geçirdiği bir iki kriz, arkadaşları tarafından kendisine ilk fırsatta İstanbul veya İzmir'e hayatını nakletmesi tavsiye edilmişse de burada edindiği yuvayı ve arkadaş muhitini oralarda bulamayacağını düşünerek yine aynı rejimi takip etmek suretiyle kendisini tevek-küle terketmiştir.

Eski ve yeni kültürün tam âşığı, ödevini yaparken çocuğun seviyesine inmek kudretî ve çocuğa materyal hazırlamadaki gayreti, genç meslektaşlarını imrendirecek kadar gayret taşıyan bu arkadaşın sayısız meziyetleri kendisi tarafından adlandırılan bu yurt dergisinde derin bir sevgi ile canlandırırken geride bıraktığı ve kendisi kadar mesleğe bağlı ve özlü zekâsiyle çocuğu kendisine bağlamada yüksek başarı elde eden emekli öğretmen Saliha Caner'i hürmetle anmağı vazife biliriz. *Ömer GÜLLÜ*

NAĞME

Adının âhengine kapıldım da derinden
Hislerim harflerine bir mızrap gibi vurdu
Nağinen sardı kalbimi; bil ki ince yerinden
Açıldı sonsuzluklar; sanki zaman, an durdu.
Haz âlemlerinin en güzel bestesiydi bu
İçtim; kana kana, ruhum sermest olaftan
Düşünce değiştiren bir gönül sesiydi bu
Ezelden ebede, hayattan gam alaraktan.

A. Mahir Çadırcıoğlu

BÜLBÜL DESTANI

Nuri Katırcı

Eskiçağlarda mevlüt okuyan (Siddika hanım) adında bir kadının (1287-1872) Zilkade tarihli cöngünden alınan (Bülbül) ile (Sebze ve yemekler) destanının kimin tarafından yazıldığı belli değilse de; İsparta diliyle yazıldığı için İsparta Halk edebiyatı arasına koyuyoruz :

Gelin soralım bülbüle
Neden aşık olmuş güle
Ya nedir bunca gulgüle
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Geçerken yolum uğradı
Öterken ciğerim doğradı
Sana bir işmi uğradı ?
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Nedir senin bu derdin ?
Yokmadur mekânın, yurdun
Güle gönülmü verdin ?
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Çevreyanın gül gülistan
Olmuşsun âleme destan
Haber gelir herdem dosttan
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Sen yarı bile gelursun
Gedur hasretin bulursun
Hemen zari kalursun
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Bizden gidenler hiç gelmez
Hallerin kimseler bilmez
Ölüme dokunan gülmez
Söyle bülbül derdin nedir ?

Garip insan nehoş halde
Oğlu, kızı kara yerde
Senin arzumanın güle
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Ana, ata a'yâlleri
Gözde kalda hayâlleri
Unutuldu hep cidâlleri
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Yazohur güller biter
Yılda çok vadeler yeter
Niçe kız, oğul gider
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Yeşile büründü cümle ağaçlar
Pervaz edüp uçar kuşlar
Gözlerinden akar yaşlar
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Türlü kuşlar öter yazın
Dertlerimiz artar bizim
Sana derim, dinle kuzum,
Söyle derdin nedir bülbül ?

★

Gül goncasına mail isen
Kokusuna nail isen
Yılda üç ay gelir isen
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Seni Hak salmış dünyaya
Şakıyıp gezesin böyle
Dökülüp solacak güle
Söyle bülbül derdin nedir ?

Gözümüz uykudan uyandı
Gördü derdine boyandı
Tutusup yüreği yandı
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Yaz olur ben olurum pünhân
Cennete döner her bir mekân
Uyanmaz uykudan uyan
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Yalnızcama uçarsın?
Gül ile yiyip içersin
Baharda konup geçersin
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Aşıkın yüreği başı
Gider gönülden tegevüşü
Çıkuben göklere karşı
Söyle bülbül derdin nedir ?

★

Ben gidince neler olur
Uryanüler ıssız kalır
Öümle bağlar eşsiz kalır
Söyle bülbül derdin nedir ?

SEBZE VE YEMEK DESTANI

Üstü deri kaplı olan cöngün bir tara-
fı yağmur suları değüp gürümüş, gürüyen
yerlerdeki yazılar okunamamış ise de;
okunabilen yerlerini sıra ile alıp yazdık :

.....
.....
..... geldi bilip tüfek
Başladılar birbirleriyle kavğaya

Önce nohut geldi durdu sıraya
Mercimek askerini çekti araya
Ordu seraskeri oldu fasulya
Bakmadılar arttan gelen baklaya

★

Domates derki yoktur kavğacı
Pathoan kereviz cenginde çarhacı
Büber derki: beni gören çorbacı
Korkusundan kaçıp düşer tarlaya

★

Çekti sancığı geldi pırasa
Bamyeye ocağından gelene sıldâ
Dağı deviren zincir kıran lahna
Şöyle levandâne çıktı ortaya.

★

Bir yere geldiler sovanla sarımsak
Dediler kalanın etrafını alsak
Kabak der: cümlemiz anda kırılacak
Yine muradımız çıkmak tabyaya.

★

Yahni derki yoktur sözümde hilâf
Zarbından titrer belki kuhi-kaf
Zerde, pilav, çorba durmuş bitaraf
Kavunla karpuz hançer çeker sofraya

★

Nedersin araya geldi bir hardal
Havfetmez üstüne gelse üç kural
Beşyüz pare tekne binkadar sandıl
İçboğazdan çekdi dökdi deryaya

★

Baklava ismin yaymış âleme
Hoşmerim: geriden salar ademe
Güllacın askeri gelmez kaleme
Puf böreği meydan okur dolmaya.

★

Kadayıfde geldi buldu meydana
Hasılı (Lokma) da vermez amana
Sütlü kesti kendisinden gümana
Bakmazmısın çile çeken helvaye.

Hüseyin Avni Paşa

HAYATI — HİZMETİ — AKİBETİ

Nuri Katırcıoğlu

Bu kitabı yazmaya başlarken, önce şurasını söyleyeyim ki: bu kitap; İkinci Abdülhamid'in (31 Mart Vakası) üzerine tahtından indirilip Selânik'e sürüldükten sonra; otuz üç yıl saltanat sürdüğü (Yıldız Sarayı)nda saklattığı önemli kâğıtları içinde bulunan (Sultan Aziz ve Hüseyin Avni Paşa) ya dair vesikalar; bu önemli kâğıtları incelemeğe memur heyet üyesinden (İbnül-emîn Mahmut Kemal İnal) tarafından yazılan (Osmanlı devrinde son sadrîâzamlar) adlı kitabının dördüncü cildinden faydalanarak topladığım bu malûmatı, şimdiye kadar yazılan eser ve makalelerle karşılaştırarak — vesikalara dayanan — gerçek kısımlarını bir seri haline getirip düzenleyerek yazdım.

★

Hüseyin Avni Paşa, Isparta İlinin Gelandos köyünde Ahmet Ağa adında bir adamın oğludur. 1820 yılı köyünde doğanmıştır. 1836 yılında İstanbul'da Çorlulu Alipaşa Medresesinde müderris bulunan dayısının yanına gelmiş ve bir yıl kadar bu medresede okuduktan sonra imtihanla onbaşı ve 1839 da huzur imtihanında gösterdiği zekâ ve liyakat üzerine başçavuşluğa ve 1842 de ehliyetine mebni üstteğmenliğe ve 1847 de müsabakada kazandığı derece üzerine Harp Okulu kurmay sınıfına girmiştir.

1848 de kurmay yüzbaşılığına ve bir yıl sonra sınıfının üçüncüsü olarak sol kolağalıkla (önyüzbaşılıkla) diplomasını alarak okuldan çıkmıştır.

1850 de sağ kolağalık rütbesiyle Harp Okulu (Fünun ve Kavanin-i Harbiye) birinci öğretmenliğine tayin edilmiştir.

1852 de binbaşılığa, 1853 de kaymakamlığa (yarbaylığa) yükseldikten sonra Şumnu harbine ve oradan Kırım Savaşına gönderilmiştir.

Kırım Savaşında düşman tarafından atılan gülle atının kellesini kopardığını gören Ordu Komutanı Çerkes İsmail Paşa bir at hediye etmiştir.

Bu muharebede olağanüstü yararlığı görüldüğünden Sultan Aziz tarafından altın saph bir kılıç ile dördüncü rütbeden Mecidi nişanı verildi ve bu muzafferiyeti üzerine rütbesi de miralaylığa — albaylığa — yükseltildi.

Sohum Ordu Komutanı Serdar-ı Ekrem Ömer Paşanın talebi üzerine Hüseyin Avni Paşa Sohum Ordusu Kurmay Başkanlığına getirildi.

1855 yılı sonlarında Kırma giden ordunun kurmay başkanlığına tayin olundu. Burada yapılan çok şiddetli bir savaşta civanmertlikle gösterdiği kahramanlık ve fedakârlık üzerine Avni Beyin rütbesi mirlivalığa — generallığa — terfi ve üçüncü rütbeden Mecidi nişaniyle taktir ve taltif olundu.

Bu savaş bittikten sonra yurdun sınırlarını tayin için gönderilen Türk heyetinin baş delegeliğine tayin olundu. Bu sıralarda Karadağın ayaklanması üzerine bu isyanı yatıştırmaya giden ordunun kurmay başkanlığına tayin edildi. Yaptığı kurmay plâniyle Karadağlıları tepeledikten sonra Karadağ sınırlarını tayin için teşkil edilen komisyonun başkanlığına getirilerek plân ve hartalarını bizzat yapmıştır.

1857 de Mekteb-i Harbiye-i Şahane Nazırlığına (Harp Okulu Komutanlığına) tayin olundu ve buna ek vazife olarak Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetine (Genel Kurmay Başkanlığına) yükselerek bir taraftan genel kurmayı devrin icaplarına göre tanzim ve öbür taraftan orduya kıymetli subaylar yetiştirmeye başladı.

1862 de Karadağlıların tekrar isyanı üzerine Vasovik fırkası komutanlığına tayin olunup burada rütbesi ferikliğe (korgenerallığe) terfi edildi.

1863 de (1279) Dar-üş-Şûra-i Askerî (Askerî Şûra Başkanlığına) reisliğine getirilmiştir.

1864/1282 de Hassa Ordusu Müşürlüğüyle (Maraşlılıkla) Serasker Kaymakamı olmuştur.

1865/1282 de azlolunmuştur. (1)

On dört ay mazul kaldıktan sonra Bosna Valiliğine ve Bosna'daki askerî vaziyetin önemine binaen ek vazife olarak Bosna Fırkası Komutanlığına tayin olunmuştur.

1867/1283 de Girit Komutanlığına ve yine bu yıl içinde Yanya ve Yenişehir Komutanlıklarına getirilmiştir. Girit'ten ayrıldıktan bir müddet sonra iç ve dış durumu tehlikeli bir hal aldığından; ikinci defa olarak Girit Komutanlığına getirilip tehlikelerin önüne geçildi. Bununla beraber Girit Valiliği de uhdesine verilerek iç ve dış işlerinin hepsini üzerine aldı. Burada gösterdiği kudret ve varlığın değeri artarak yetiştirdiği iki komutanı orada yerine bıraktı. Ve 1868/1285 de askerliğin en son katı olan seraskerlik yüce katına getirildi. (2)

Sadr-ıâzam Paşa tarafından kendisine gönderilen (serasker)lik fermanının tebliği :

"Devletlü Namık Paşa Hazretleri memuriyetinden af buyrulmuş, seraskerlik hizmet-i cellasine müsellemlen olan dirayet ve ehliyetine nebni hâlen Girit Valisi ve Kumandanı bulunan Devletlü Hüseyin Avni Paşa Hazretlerinin tayinine şeref-i sünuh buyrulan emir ve irade-i seniye-i cenab-ı cihanbani muktezay-ı münifinden bulunmuş olmağla...."

26/Şevval/1285

Hüseyin Avni Paşa serasker olduktan üç yıl sonra 1287/1870 de dahilî ve haricî umur-u devlette gösterdiği dirayet ve liyakati harice karşı hükümetin durumunu kuvvetlendirmiş iç ve dış matbuatında hakkında yazılan kıymetli takdirler dolayısıyla mecidi murassa nişanının en büyüğü olan birinci derecesiyle taltif olunmuştur. Onun bu dereceye kadar yükselmelerinden kuşkulanan Sadr-ıâzam Mahmut Nedim Paşanın garazına kurban olarak seraskerlikten azliyle Isparta'ya nefyolundu.

Uğradığı bu ikinci garazın devamı birincisi kadar uzun sürmedi. On bir ay kadar Isparta'da kaldıktan sonra 1289/1872 (20 cemaziyel-ı evvel) de affolundu.

Affı tebliğ eden ferman sureti

"Serasker-i esbak Devletlü Hüseyin Avni Paşa Hazretlerinin kaydı nefiden affı; müte-

(1) İlk azli.

(2) Son Sadr-ıâzamlar, Cilt 4, Sayfa: 489.

allikâti tarafından bâarzuhâl istid'a olunmuş ve Maliye Nazırı esbak Devletlü Rüştü Paşa Hazretlerinin töhmeti dahi müşarünileyhle derece-i mütesaviyede bulunmuş olmağla ve müddet-i nefileri dahi mertebe-i kifayede bulunmağla müşarünileyhmanın af ve ıtlakları zımında icab-ı halin icrası şeref-i sünuh ve sudur buyrulan emr-ü ferman-ı merahim nişanı cenab-ı cihanbani mantuk-u münifinden bulunmuş olmağla.....

20/Cemaziyel-üla/1289 - 1872

Hüseyin Avni Paşa bu telgrafı teferrüç inaksadiyle gittiği Isparta'nın Sav köyünde (1) almıştı. O günü Sav'da şenlikler yapılmış köy halkı Paşayı tebrik etmişler ve orada yazıp; telgrafı getiren müvezze — dağıtıcıya — verip gönderdiği Sadarete çekilecek olan telgrafın sureti :

Makam-ı Sadaret-i Uzmaya arıza-ı bende-gânemdir :

Deraliye'ye avdet ve mâfiyet-i bendegâ-neme irade-i ihsan adei cenab-ı padişahi müte-allik ve şeref-i sudur buyrulduğunu mübeşşir, şeref varit olan telgrafname-i sadaretpenahilerini kemal-i tâzim ile aldım. Şu âtîfet-i cihan-kıymet-i Hazret-i Mülûkâneye mazhariyetim hususuna bidiriğ buyrulan tebşir ve ihbar-ı hidivlerine müdavimi olduğum daavat-ı füzuni-i ömr-ü ikbal-i Şahaneye terdifen her hal-ti kârda muvaffak bilhayır buyrukmaları duay-ı biriyasını tekrardan başka elimden bir şey gelmez. Olbapta emr-ü ferman Hazret-i veliyyül-emrindir. 14/Temmuz/1288 - 1872

Hüseyin Avni

Istanbul'a döndükten sonra nefyi esnasında elinden alınan Üsküdar'daki meşhur yahısı geri verildi ve pek az zaman sonra da 16/Ramazân/1289 tarihinde Aydın Valiliğine tayin olundu. Bu dikkate değer mahiyette olan tayin hakkındaki Sadr-ıâzamanın Padişaha yazdığı maruzat :

(1) Isparta'da ya şaka veya efsane olarak devlet memurları Sav'a giderlerse memuriyetinden savulur derler. Avni Paşa bu hurafeyi bildiğinden (Ben gideyim de savulayım) demiş. Tesadüfen af müjdesi bu köyde iken geldiğinden bu efsane bir kere daha canlanmış. Isparta'da buna dair bir hayli tekerlemeler söylenir. O günü Sav'da Paşanın yâranları arasında bulunan büyük amcam da bunu hayretle karşıladı.

Kiraz Bayramı

M. Ruhi SEN

Tabiatın Isparta'ya bahşettiği iki nadide nebat, gül ve kiraz; haiz olduğu kıymet ve takdiri bularak, Isparta'yı bütün yurdumuza ve hattâ birincisi dünyanın her tarafına tanıttırmaya vesile olmuştur.

Isparta denilince; evvelâ gül bahçeleri ve bu bahçelerin varlığı olan Gülden elde edilen gülyâğı ve gülsuyu hatıra gelir.

Henşerileriniz nereye gitseler, orada muhakkak Ispartalı oldukları öğrenilince sanımı bir şevk ve alâka ile karşılanırlar. Çünkü; onların meşgalesi yalnız gülelilik değil, sanayi-i nefisenin başında gelen halî ve ticarettir.

Nebatların içinde gül ne kadar zarifse; odalarının döşeme ve tezyininde halî da o kadar nefistir. Bu bakımdan bu iki kıymeti kendilerinde toplayan hemşerilerimiz ne kadar iftihar etseler azdır.

Tabiatın kütuf ve zevki selimlerinin ilerliğiyle yurdumuzda ve dünyada ün almış hemşerilerimiz bugün de üç hafta devam edecek olan "Kiraz Bayramı",nın ilk haftasını idrak ettiler.

Biz de bu bayramın arefesini onlarla beraber yaşıyalım.

Güneş doğarken başlayan hazırlık ve yola koyulmalar akşamın geç saatlerine kadar devam ettirecekleri bu mahallî bayrama verilen kıymet ve ehemmiyetin delilidir. Kiraz bahçelerinde doğru yürüyoruz; yollar kalabalık, vesait-i nakliyeler birbirini takiben ilerliyorlar. Bu a-

rada ben de bayramı kana kana seyretmek için yaya olarak gidiyorum. Bahçelere yaklaşıyoruz; yaprakların arasından hışırtı ile meydana çıkan av gibi; ağaçların da bir tarafı kırmızımtırak, öteki tarafı kızarmaya başlamış kirazlar hoşgeldiniz diyor ve dallarından gülümsüyorlar.

Havanın ılıklığından bilistifade mevsimlik elbiseleriyle bayrama gelenler, dallarında sallanan kirazlarla rekabet ediyor ve öyle bir renk âlemi meydana getiriyorlar ki, buna doyanıyanlar yolun sağına, soluna bakınarak bitmesini istemedikleri son noktaya kadar geliyor ve bayramı bitirmemeye çalışıyorlar. Bu yolları defalarca katleden; zihinlerini yegâne işgal eden şey, gelecek haftalara yapacakları hazırlıklar ve intihap edecekleri elbise renginin tasavvurudur.

Bayramın ilk haftasına iştirâkten dahi geri kalmayan komşu illerimizin gösterdikleri kadirşinashğa teşekkür eder, gelecek haftalara kesif kütleler halinde teşriflerine intizar ederiz.

Vefalî ağaçlarımızın baharın sonunu bir bayramla kapamak fırsatını bahşettiklerinden dolayı minnettarız. Yaprakların arasından hafif bir lisanla bizleri teşyi eden kirazlara, güneşin sıcaklığına tahammül ederek iki hafta daha sabretmeleri isteğiyle; geç vakit yorgunluğumuzun farkında olmayarak evlerimize dönüyoruz.

Aydın Vilâyetinin ehemmiyet-i mevkiye ve Serasker-i esbak Devletlû Hüseyin Avni paşa Hazretlerinin malûmatı kâfiyesine mebnî müşarûfîleyhin vilâyeti mezkûre valiliğne nasbı ve bu halde oradan infisal edecek olan Devletlû Sabri Paşa Hazretlerinin dahi saye-i İhsan vaye-i cenab-ı Padişahide ilerinde münasip bir işde istihdam edilmek üzere Derseâdete celbi hakkında emr-ü ferman-ı hümâyun-u Hazret-i Padişahi her ne veçhile müteallik buyrulur ise.....

Sadr-iâzam
Mahmut Nedim

Mucbince irade-i seniye şerefsudur etmiştir.

Hüseyin Avni Paşanın amansız düşmanı olan Sadr-iâzam Mahmut Nedim Paşa, onun Isparta'dan affını istemiyordu. Fakat Hüseyin Avni Paşanın prestîşkârları bir yolunu bulup Sultan Aziz'e affettirmişlerdi. Bu zorlu olay karşısında Mahmut Nedim Paşa istemiyerek Avni Paşanın affını yazdı. Avni Paşa İstanbul'a gelince yahsının geri verilmesine irade çıkınca: (Bu adam yine hulûlün çaresini buldu) demiş.

(Gerisi var)

Isparta Halkevi'nin 1947 Yılı Çalışmasına Kısa Bir Bakış

Fikri AYTAÇ

Tarih - Müze Şubesi Başkanı

Evimizin muhtelif şubelerine ait çalışmaları aşağıya yazılmıştır.

I — Dil - Edebiyat Şubesi :

Bu şube muhtelif konular üzerinde konferanslar tertip etmiş, millî bayramları kutlamış ve yaptığı ihtifallerle büyüklerimizin aziz hatıralarını anmıştır. (Atatürk'ün ölüm yıldönümü, Abdülhak Hâmidin ölüm yıldönümü, 24 Temmuz Lozan barışının yıldönümü).

Bu şubenin önemli çalışmalarından biri ve belki de birincisi sayılan Halkevleri dergisi arasında iyi bir durumda bulunan Üm dergisinin Kitaplık - Yayın şubesi ile birlikte yayımına devam etmiştir.

II — Güzel Sanatlar Şubesi :

Bu şubeye 1947 yılında önem verilerek ayda 225 lira ücret verilmek suretiyle müzik öğretmeni temin edilmiş ve müzik kolunda çalışmalara devam edilmiştir. Bu kola heveskârlar arasında fazla rağbet gösterilmekte olup günden güne öğrenci adedi çoğalmaktadır.

Müzik kolunun orkestra kısmı (8) yaşından (16) yaşına kadar ilk, orta, Kız, ve Erkek Sanat Enstitüsü öğrencilerinden olmak üzere (56) öğrenci devam etmektedir. Bando kolunda ise (16) ve (17) yaşlarında Sümerbank İplik Fabrikası müstahdeminden (18) öğrenci devam etmekte olup bu öğrenciler arasında sazları olmayan fakir çocuklar için de Evimiz tarafından saz ve müzik aletleri temin edilmiş ve edilmektedir.

Bu şubenin resim kolu Kız Sanat Enstitüsü Resim Öğretmeni Beraat Batu tarafından Halkevinde Resim kursu açmış ve (16) talebe faydalanmıştır.

— 23 Şubat 1947 Pazar günü Tarih - Müze şubesiyle birlikte Halkevi salonunda millî kıkk ve kıyafete ait bir sergi açılmış binlerce ziya-

retçiler tarafından gezilmiş ve takdir edilmiştir.

— Orta dereceli okullar arasında 19 Mayıs 1947 günü resim sergisi açılarak sergi sonunda jüri heyeti tarafından derece alan öğrencilere armağanlar verilmiştir.

III — Temsil Şubesi :

— Bu şube halkın temsil ihtiyacını gidermek maksadıyla millî günlerde 23.11.1947 günü Halkevi Sinema salonunda Bir İlâu Hatası piyesi temsil edilerek 670 seyirciye gece ve gündüz gösterilmiştir.

— 24.IV.1947 günü Cumhuriyet okulunca 23 Nisan müsameresi ve 23 Nisan bebelkeri piyesi 350 seyirciye.

— 25.V.1947 günü Gazi okulunca Şehit çocuk piyesi 400 seyirciye.

— 28.IV.1947 günü Ülkü okulunca Devrimler yolcuları piyesi 580 seyirciye.

— 21 - 26.VI.1947 günü davet olunan Antalya Halkevi Temsil Şubesi tarafından İnsan Sarrafi ve Bir Damla Yaş piyesi temsil edilerek iki gecede 1160 seyirciye gösterilmiştir.

— Gülcü mahallesi Temsil Şubesi tarafından 26.VI.1947 günü Evimizde Kanun Adamı ve Zügürtler piyesi temsil edilerek 350 seyirciye gösterilmiştir.

— Evimiz Temsil Şubesi tarafından 1.11.1947 günü Kozanoğlu Temsil edilerek 374 seyirciye gösterilmiştir.

— 25 - 26.11.1947 günleri de Evimiz Temsil Şubesi tarafından Gördüğüm Cihan ve Yaşıkanlar piyesleri temsil edilerek 350 er seyirciye gösterilmiştir.

IV — Spor Şubesi :

Bu şube yaptırdığı Tenis sahasına gençleri çekerek spor çalışmalarına başlamıştır.

Ping-Pong çalışmalarına 1947 yılı içinde 1975 üye iştirak etmiş olup muhtelif tarihlerde birincilikler tertip edilerek derece alanlara maddalya verilmiştir.

— Voleybol çalışmalarına 1947 yılı içinde 1800 üye katılmış ve sahada büyük faydalar görmüşlerdir.

— Tenis çalışmalarına 1947 yılı içinde halvaların müsait olduğu mevsimlerde tenis kortundan istifade eden tenisçilerin adedi 720 ye balığ olmuş ve muhtelif tarihlerde katagoriler arasında birincilik müsabakaları yapılmış ve Antalya - Isparta arasında yapılan tenis müsabakasında Evimiz takımı birinci gelmiştir.

— Avcılık çalışmalarına 1947 yılının muhtelif tarihlerde Fındos, Kuleönü, Bozanönü, Sav, Ağapınar ve Hisar'da Kaz savaşına 38 avcı katılmış ve muhte büyük yardımı dokunmuştur.

V — Sosyal Yardım Şubesi :

Bu şube 1947 yılı içinde Isparta merkezi, Eber, Geresin, Aydoğmuş ve İlyas köylerine Halkevi Başkanı Doktor Reşat Ayan, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürü Cavit Yada, Sıtma Savaş Mücadele Doktoru Sami Gürler'le gidilerek 298 hasta muayene ve tedavi edilmiş, çok fakir olanların ilaç parası Evimizce temin edilmiştir.

Bu şube 1947 yılında 67 kişiye 876 lira yardımda bulunmak suretiyle kendisinden beklenen vazifeyi malî durumuna göre yapmıştır.

VI — Halk Dersaneleri ve Kurslar Şubesi :

Bu şube bütünlemeye kalan ortaokul öğrencilerini yetiştirmek üzere 11.8.1947 tarihinden itibaren 9.IX.1947 tarihine kadar Matematik kursundan 20, Fransızca kursundan 17 ve resim kursuna ise 16 öğrenci devam ederek bu kurslarda çalışan öğretmenlere ücret verilmiş yalnız resim kursunda muvaffak olan öğrencilere 53 lira 25 kuruşluk armağan dağıtılmıştır.

VII — Kitaphık - Yayın Şubesi :

Bu şube Halkevi binasının bir odasında bulunan kitaphık Cuma günleri hariç her gün açık

bulundurulmak suretiyle halkımızın okuma ve araştırma ihtiyaçlarını karşılamak ve muhtelif okul, öğretmen ve öğrencileri de burada çalışmak suretiyle bilgilerini artırmaktadır.

1947 yılının kış gecelerini hariçten gelmiş öğrencilerin pansiyon veya kirada bulunmalarını geceleri derslerini sıcak ve aydınlık bir yerde çalıştırmak üzere kitaphığımız geceleri de açık bulundurulmuş ve 10500 vatandaş faydalanmıştır.

1947 yılı içinde kitapların Millî Eğitim Bakanlığının formülüne göre yeniden tasnif ettirilmiş ve cilt için de 314 lira 69 kuruş sarfedilmiş ve çıkarmakta olduğu ÜN dergisi için de 751 lira 32 kuruş harcamıştır.

VIII — Köycülük Şubesi :

Bu şube üyeleri muhtelif vesilelerle 1947 yılı içinde Sosyal Yardım Şubesiyle birleşerek Nisan 1947 tarihinde Temmuz 1947 sonuna kadar haftanın muayyen günlerinde Sayın Valimiz Nuri Atay, Sağlık Sosyal Yardım, Tarım, Veteriner, Millî Eğitim, Sıtma Savaş Doktoru ve Halkevi Başkanı Doktor Reşat Ayan ve maiyeti şubeler başkanlarının da iştirâkiyle köy gezileri tertip edilerek Eber, Gersin, Aydoğmuş ve İlyas köylerine giderek geziye iştirak edenler ihtisasları dahilinde köylüye ameli ve nazarı öğütler verilmiş ve bir çok hastalar da muayene ve tedavi edilmiştir.

1947 yılının muhtelif tarihlerinde merkeze bağlı yakın köy halkı Evimize davet edilerek köy geceleri tertip edilmiştir.

IX — Tarih - Müze :

Bu şube çizdiği program çerçevesinde çalışmaktadır. Memleketimizin tarih, folklor bakımından durumunu incelemek ve elde edilen sonuçları ÜN dergisinde yayınlamaktadır. Evimizin bir odasında eline geçirdiği eşyalardan bir müze deposu tertiplemiştir.

Sosyal Yardım ve Köycülük şubeleriyle birlikte Etnoğrafik ve Folklor araştırmaları için köy gezilerine iştirak etmiştir.

Güzel Sanatlar Şubesiyle birlikte millî kıyafet sergisi tertiplemiştir.

Isparta Halkevi'nin 1948 Yılı İlk Altı Aylık Çalışmaları

Fikret AYTAÇ

Dil - Edebiyat Şubesi :

Memleket Hastanesi Dahiliye Mütessassısı Doktor Raşit Sağıcı tarafından (Kolera ile savaş) konulu, Belediye Doktoru Ali Başgelmez ve Fevzipaşa ilkokulu öğretmeni Mebrure Ege taraflarından da (Veremle savaş) hakkında konferanslar verilmiştir.

Milletvekili Cihat Baban tarafından da (Solculuk) hakkında konuşma yapılmıştır.

Güzel Sanatlar Şubesi :

Müzik gecesi:

23-4-1948 cuma günü ve gecesi Güzel Sanatlar şubesinde bir müzik toplantısı yapılmış ve halkın devamlı alkışları altında toplantılar sona ermiştir. Kısa bir zamanda meydana gelen bu çalışmalarda başarı gösteren miniminileri ve müzik öğretmenini Vâli Asım Türeli tebrik etmişlerdir.

23-2-1948 - 28-2-1948 de amatör resim sergisi açılmıştır.

Temsil Şubesi :

23-5-1948 pazar günü gecesi evimiz sahnesinde ortaokul öğrencileri tarafından (Yanlış Yol) piyesi ile (Köy Düğünü) komedisi temsil edilmiş ve seyircilerin takdirlerini kazanmıştır.

23, 24, 25 nisan 1948 günleri Egemenlik ve Çocuk bayramında Cumhuriyet, Gazi ve Ülkü ilkokulları tarafından temsiller verilmiştir.

Spor Şubesi :

Bu şubenin başlıca çalışmaları Tenis, voleybol ve Ping pong gibi kollar olup gençleri tatil zamanlarında kahve köşelerinden Halkevine çekmiştir.

Sosyal Yardım Şubesi :

Programı dahilinde çalışmasına devamla beraber 22 köylü vatandaşın muayenesini yaptırmış ve fakirlere maddi yardımında bulunmuştur.

Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi :

Ortaokullarda ikmale kalan talebeleri yetiştirmek maksadiyle matematik ve Fransızca kursları açılmıştır.

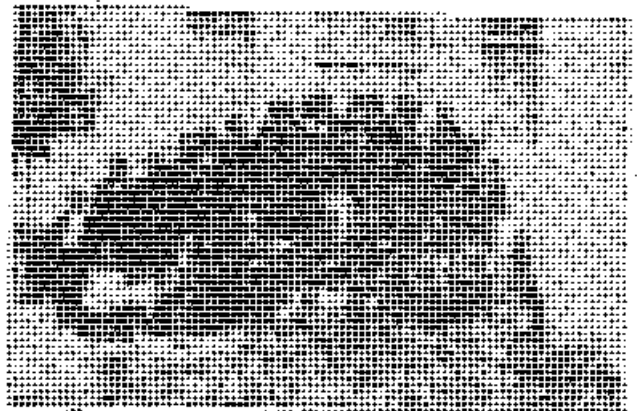
Kitaplık - Yayın Şubesi :

Halkevi Kitaplığı her gün sabahtan akşama kadar açık olarak halkımızın okuma ve araştırma ihtiyaçlarını temine çalışmıştır.

Genel Sekreterliğin gönderdiği Misori'nin intibaları, Sitma savaşı, çocuk işlâhi filimleri meccanen halkımıza gösterilmiştir.

Köycülük Şubesi :

Bu şubeye kayıtlı üyeler Ömerkez, Deregümü ve Büyük Findos köylerine giderek söyleşilerde bulunulmuştur. Toprak bayramını da köylülerin iştirakiyle evimizde kutlanmıştır.

Isparta Halkevileri köy gezisinde

Tarih - Müze Şubesi :

Çizdiği program dahilinde çalışmalarına devamla köylerde folklor araştırmalarında bulunmuştur.

**1948 YILI YAPILAN İSPARTA
HALKEVİNİN ŞUBELERİNİ
GÖSTERİR ÇİZELGE**

Halkevi Başkanı: B. Reşat Ayan
(Memleket Hastanesi Baştabibi).

Dil - Edebiyat Şubesi :

Başkan: B. Fikri Aytaç (İstiklâl İlkokulu öğretmeni),

Üye: B. Rıza Kutlutan (Pazar mahallesi muhtarı),

Üye: B. Salâhattin Ezen (Ortaokul Türkçe öğretmeni).

Güzel Sanatlar Şubesi :

Başkan: Bn. Bedia Okay (Cumhuriyet ilkokulu öğretmeni),

Üye: Bn. Şefika Tüzün (Kız Sanat Enstitüsü öğretmeni),

Üye: Bn. Suna Erdem (Kız Sanat Enstitüsü Saymanı).

Temsil Şubesi :

Başkan: B. Mehmet Ertokuş (Millî Eğitim mümeyyizi),

Üye: B. Hasan Kaylan (Cumhuriyet ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Edip Balcı (Belediye Elektrik işletmesi memuru).

Spor Şubesi :

Başkan: B. Şevket Soyyörük (Beden Terbiyesi bölge eğitmeni),

Üye: B. Hüseyin Sille (Tuhafiyeci),

Üye: B. Naci Üstün (P.T.T. Memuru).

Sosyal Yardım Şubesi :

Başkan: B. Kemal Işık (Halıcı).

Üye: Bn. Mevrure Ege (Fevzipaşa ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Baki Öner (Ziraat Bankası memuru).

Halk Dershaneler ve Kurslar Şubesi :

Başkan: B. Muzaffer Temeltaş (Ortaokul matematik öğretmeni),

Üye: B. Emin Dereli (Erkek Sanat Enstitüsü matematik öğretmeni),

Üye: Bn. Meliha Ünsal (Ortaokul tabii ilimler öğretmeni).

Kitaplık - Yayın Şubesi :

Başkan: B. Hamza Özmen (Ortaokul öğretmeni).

Üye: B. Avni Doğan (İstiklâl ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Osman Akgün (Emekli yüzbaşı).

Köycülük Şubesi :

Başkan: B. Fikri Özgül (Cumhuriyet ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Hüsnü Işık (Merkez Tarım öğretmeni),

Üye: B. Niyazi Demirkol (Merkez veteriner sağlık memuru).

Tarih - Müze Şubesi :

Başkan: B. Mehmet Soyman (İsmetpaşa ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Burhan Güler (Gazi ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Hasan Dikmen (İstiklâl ilkokulu öğretmeni),

Üye: B. Osman Kutgi (Ülkü ilkokulu öğretmeni).

Isparta Halkevileri köy gezisinde

Umumi Neşriyatı fiilen idare eden : Kemal TURAN — İmtiyaz sahibi : Hilmi ÇAKMARÇI

Yıllık Abonesi 6 Lira, Üç sayı bir arada bu nüshası 75 kuruştur.

ALTI AYIN ÖZ PİLÂNÇOSU

Un sayfalarının mahalli tarihe ve coğrafyaya ayrılan bir çok sayfaları arasında yaşadığımız ayların kısa bir gölgesini bulundurmamız geliyor. Bundan önceki sayının "Yıla top bir bakış" adlı başyazısında da bu yapılmak istenilmisti.

Isparta ve çevresinin 1948 yılı son yarısında başarıyla devam eden bayındırlık işlerinden başta gelenleri, Eğridir göl ayağı ve Isparta gölcük sularının ıslahı teşebbüsüdür. Bayındırlık Bakanı Nihat Erim Eylül sonlarında Ispartaya gelerek bu iki mühim su işinin ilerleme safhalarını incelemişlerdir. Bu arada Ispartayı Antalya'ya kısa bir yolla bağlayacak (Belönü) yolu ile Eğridir'i Karaağaç ve Yalvaç'a yine kısaca bağlayacak Ege'nin yolları incelenmiştir. Bu iki yol için Bayındırlık Bakanlığı yıl içinde doksan bin lira para yardımında bulunmuştur. Özel idarece yapılan yol işleri ise şunlardır:

1 — 1948 yılı ilkbaharında, ödevli amele çalıştırılarak;

A — Eğridir - Karaağaç yolunda 312 M3 taş toplattırılmış ve naklettirilmiş, 1206 M3 taş kırılmış ve 2800 M3 de toprak işleri yaptırılmış ve bu işlerde 770 ödevli çalıştırılmıştır.

B — Yalvaç - Akşehir yolu 10160 M3 toprak işleri ve 84 M3 kum hazırlığı için 517 ödevli çalıştırılmıştır.

C — Eğridir - Sütçüler yolunda, 1818 M3 kilitküllük kaya, 1185 M3 lâgımlık kaya kazısı ve bu işler için de 225 ödevli çalıştırılmıştır.

2 — Paralı işler :

A — Keçiborlu - Senirkent arası için 4008 liralık keşif düzenlenmiş ve emanet suretiyle yolun bozuk kısımlarının onarımına başlanmıştır.

B — Yine bu yolun Keçiborlu - Uluborlu arasındaki bozuk kısımlarının onarımına ait 18005,80 liralık iş eksiltmeye çıkarılmış ve ihale edilmiştir.

C — Yalvaç - Dört Yol arasındaki geçit vermeyen kısımlarındaki 4792,90 liralık işe emaneten başlattırılmıştır.

D — Bu yolda esaslı onarım yapılması lâzım gelen kısım için 19740,58 liralık iş eksiltmeye çıkarılarak müteahhidine ihalesi yapılmıştır.

3 — Yalvaç - Akşehir hududu arasındaki yolun 30/830 uncu kilometresindeki harap ahşap köprü'nün betonarmeye çevrilmesi için 2717,82 liralık ve yine aynı yolun muhtelif kilometrelerindeki 15 adet köprü ve menfezin tamirleri için 2935,93 liralık ve Dört Yol - Karaağaç arasındaki beş adet menfezin onarımı için 78304 liralık ve Isparta - Eğridir arasındaki bozuk kısımları için de 4584,10 liralık işlere başlanmıştır.

4 — Bunlardan başka :

A — Isparta - Eğridir arasında,

B — Dört Yol - Karaağaç arasında,

C — Dört Yol - Akşehir hududu arasında,

D — İltisak - Keçiborlu, Uluborlu - Senirkent arasında dört posta halinde tamirci ekipleri kurulmuştur.

✱

İçişleri Bakanlığında toplanan asker ailelerine yardım fonunun ihtiyaçtan artan özel bir kanunla belediyelerin inar işlerine ayrılmıştır. Bunun dağılışında belediyelerimizin hisseleri şunlardır :

A — Isparta Belediyesi 110 000 lira işme suyu tesislerinin genişletilmesi için,

(Senin 2246 nci sayfa)

ISPARTAYI TANIMAK İÇİN

Hikmet Turhan DAĞLIOĞLU

Ispartayı tanıtmak, daha doğrusu Eski - Yeni Ispartayı tarih coğrafya ve folklor büyük adamlar bakımından yazabilmek için ne yapmalı ve nerelere başvurmalıdır? Bu hususta bilhassa yeni nesle bir kolaylık olmak üzere istifade etmeleri faydalı ve başvurmaları gerekli olan yerli, yabancı basma ve yazma bazı kitap adlarıyla, yer ve şahıs isimlerini vereceğiz. Her şeyden önce şu ciheti belirtmek isterim ki bu kaynaklar ve yayınlanan bu bilgiler esaslı, tasnifli ve dört başı mamur bir mahiyet ve değer taşıyamazlar. Bunlar sadece gözümüze ilişebilen kaynaklardır ve gelişi güzel yazılmışlardır.

I — Isparta tarihini yazmak için istifade edilbilecek kaynaklar

A) YAZMALAR :

1 — Böcü zade Tarihi :

Eser Türkçedir. Eski yazılarımızla yazılmıştır. Müellifinin el yazısıyla yazılmış nüshası Isparta'da (Halil Mamid) Paşakitablığında. Bu tarihin umumî bir endeksi ÜN dergisinin 91 - 96 Numaralı sayısında (Isparta tarihi hakkında) başlığı altında yazılmıştır. Bu tarih Hamidoğulları ve Osmanlı devrine ait vakalrı ve folklorla ait malumatları.

2 — Mahkeme-i Şer'îye Sicilleri :

Bu siciller imdi Konya'da, olsa gerektir. Bu siciller bilhassa geçmiş devirlerdeki hayatımızı her bakımdan tetkik için çok önemlidir.

3 — Devlet Arşivindeki vesikalar (İstanbulda :

Eurada Türk milletinin tarih ve medeniyeti gömülüdür. Arşivden her kasaba ve şehrin tarihini yazmak isteyenler çok ve hudutsuz istifade etmek imkânını elde edebilirler.

4 — Eski Vakıflar kaydı ve vakfiyeler :

Bu vakfiyelerden Isparta, Konya ve Ankarada Vakıflar Genel Müdürlüğü eski vakıf kayıtları kısmından istifade etmelidir.

5 — Tapu defterleri :

Bu defterler Ankarada Yargıtay'ın bulunduğu binanın içinde hususî bir şalondadır. Bu

kaynaklardan istifade ancak eski yazıları iyi okuyabilmek suretiyle mümkün olabilir.

BASILI KİTAPLAR :

a) Türkçeler :

Klasik tarihlerimizin Tacuttevarih, Aşıkpaşazade, Solak zade, Haberi sahili, Tarihi Ali Osman (Lütfi Paşa eseri) Cevdet Paşa Tarihi (Kıyası Enbiya). Hamner tercümesi, Münecimbaşı tarihi (Şahayif-el-ahbar), Nâsuf, Suphi, Izzi, Rasid Asım, Lütfi tarihleri v.s.

b) Arapçalar :

Aynı tarihi, Subh-ülâ'sa, Mesalik-el-ebzar

c) Farsçalar :

Şikâri tarihi : Selçuknameler.

II — Seyahatnameler

a) Türkçeler :

1 — Evliya Çelebi Seyahatnamesi.

2 — Seyahat-al-kübra, Kargın zade Süleyman Şükrü (Eğridir'li).

Isparta denildiği ve Isparta tarihi yazılmak istenildiği zaman (Hamidoğullarını) ön plâna almak gerektir.

Hamidoğullarını yazmak için başlıca şu kaynaklara başvurmak gerektir :

1 — Ün mecmuaları,

2 — Isparta tarihi : Böcüzade Süleyman Sami Bey,

3 — İbni Bibi : Selçukname,

4 — Kitabeler : I. Hakkı Uzuncarşılı,

5 — Anadolu beğlikleri I. Hakkı Uzuncarşılı,

6 — Türk Tarih Encümeni mecmuaları,

7 — Düveli İslâmiye : Halil Edhem Bey tercümesi,

8 — Subh-ül-â'sa. Şeyh İbil Abbas Kalkandi (Arapça).

9 — Anadolu Selçukileri,

10 — İbni Batuta tercümesi. Şerif Paşa tercümesi.

- 11 — Cani-üd-düvel.
- 12 — Cihannüma (Kâtip Çelebi),
- 13 — Coğrafyayı Kebir (Ebu Bekir Behram),
- 14 — Türk Yurdu mecmuaları,
- 15 — İslâm Ansiklopedisi (Fransızca),
- 16 — Türklerin tarihi umumîsi (H. Cahit Bey tercümesi),
- 17 — Turkiyat mecmuaları,
- 18 — Osmanlı Devletinin kuruluşu (Gibons)
- 19 — Hammer. (Ata bey tercümesi),
- 20 — Mentêşa Oğulları,
- 20/1 — İnönü Ansiklopedisi,
- 21 — Suluk-es-Siyer,
- 22 — Menakip'ler,
- 23 — Erefoğulları Tarihi,
- 24 — Anadolu Selçukileri (Dr. Prof. Feridun Nafiz Uzluk),
- 25 — Şikâri Tarihi (Mesut Koman tercümesi),
- 26 — Konya dergileri,
- 27 — Meskûkati İslâmiye Kataloğları,
- 28 — Evliya Çelebi Seyahatnamesi,
- 29 — Aynı tarihi,
- 30 — Kısası Enbiya (Cevdet Paşa),
- 31 — Tac-ut-tevarih,
- 32 — Haberi Sahih (Fevzi),
- 33 — (Osmanlı Tarihi (Necip Asım - M. Arif),
- 34 — Aşık Paşa zade Tarihi,
- 35 — Nişancı Tarihi,
- 36 — Lûtfi Paşa Tarihi,
- 37 — İsparta yer adları (F. Aksu),
- 38 — Bezm ve Rezm.
- 39 — Vakfiyeler,
- 40 — Mahkemei Şer'iye sicilleri.
- 41 — Tapu Defterleri (eski).
- 42 — Seyahat-al-kübra,
- 43 — Lûgati Tarihiye ve Coğrafiye. (Ahmet Rifat),
- 44 — Antalya Vilâyeti Tarihi,
- 45 — Frederich Sarre (Anadolu'da seyahat)
- 46 — Menakibi Şeyh Mehmet Çelebi,
- 47 — Mesalik-el-eksar.
- 48 — Zambaur'in İslâm Tarihi şecere ve vakaynamesi v.s..

Dergiler, Salmameler ve Ansiklopediler

- 1 — Ün Dergisi : İspartayı tanıtmak ve toplu olarak İspartayı yazmak ancak bu dergi sayesinde mümkün olacaktır.
- 2 — Konya dergisi,
- 3 — İslâm Ansiklopedisi,
- 4 — İnönü Ansiklopedisi,
- 5 — Türk Tarih Kurumunun çıkarttığı Belleten,
- 6 — Tarih Encümeni Mecmuası,
- 7 — Kainus-al-a'lam,
- 8 — Lûgâti Tarihiye ve Coğrafiye,
- 9 — Türkiyat Mecmuası,
- 10 — Konya Vilâyeti Salmameleri,
- 11 — Onuncu yılda İsparta,
- 12 — Devlet Salmameleri,

Coğrafyalar (Türkçeler)

Yeni ve umumî coğrafyalardan başka başlıca şu önemli kaynaklardan istifade etmelidir:

- 1 — Cihannüma (Kâtip Çelebi),
- 2 — Coğrafyayı kebir (Behram Demeşki),
- 3 — İspartanın Sıhhi ve İctimai Coğrafyası (Sağlık ve Sosyal Bakanlığı neşriyatından). İsparta ve dolayları büyüklerini yazmak için

istifade edilecek kaynaklar Tezkireler :

Şûra tezkireleri arasında :
İspartalı Kınalı zade Hasan Çelebi, Letifi Ahdi, Aşık Çelebi, Salim, Sehi, Kaf zade Faizi, Şefkati, Fatin tezkereleriyle, şakayık ve zeyilleri ve Vakayi-ül-fudela, Şeyhulislâm Arif Hikmet bey tezkiresi, Bahçei Safaenduz, Muallim Nacinin Esamisi, Faik Reşad beyin (Eslaf) ı, Sâcilli Osmanî, Kamus-al-â'lem, Bursalı Tahir beyin (Osmanlı Müellifleri), İbnül Emin Mahmud Kemla beyin Son asır Türk Şairleri, Sadeddin Nüzhet merhumun (Türk Şairleri) ile Ün Mecmuaları.

İsparta büyükleri hakkında, Fehmi Aksu, Nuri Katarcoğlu, Kemal Turan, Neşet Köseoğlu ve Naci Kum'dan da istifade edilmelidir.

İsparta ve Dolayları Folkloru :

Bu hususta yapılmış olan incelemeler henüz terkibi bir mahiyette değildir. UN Mecmuasıyla (Halk Bilgisi) haberleri (İstanbul

ISPARTALI HAKKI

— 20/8/1948 tarihli ULUS gazetesinden —

— Aldığım iki mektup dolayısıyla —

Geçenlerde Dr. Milâşlı Hakkı Beyin ölümü dolayısıyla yazdığım bir fıkrada rahmetli Ispartalı Hakkı'yı anmıştım. Bu yazıyı okuyan iki okurundan iki güzel mektup aldım.

Birisini Nuri Katircioğlu gönderiyor. Birisini de rahmetlinin oğlu avukat Safa Ağlarıcı göndermiş. Her ikisinin de içindeki iltifatlara teşekkür ettikten sonra bunlardan faydalanarak Ispartalı Hakkı Beye dair yazmak istiyorum.

Birinci mektubu gönderen zatın bir misafiri anlatmış : "Rahmetli Amerika Büyükelçimiz Münir Bey, Londra Büyükelçisi iken ben de orada idim. Bir gün Almanya'ya gidip gelmek için Elçilikte pasaportumu imza ettirirken Elçimizin beni görmek istediğini söylediler. Huzuruna girdim. Sefir :

— Nerelisiniz? Almanya'ya niçin gidiyorsunuz? diye sordu.

— Ispartalıyım. Almanya'ya kardeşimi görmek için gidiyorum, dedim.

Bunun üzerine Münir Bey,

— Ispartalı O büyük adamı biliyor musunuz? diye sordu.

Tanmadığımı söyledim.

Eminönü Halkevi tarafından çıkarılmakta idi) dergisinde ve Böcü zade Süleyman Sami merhumun tarihinde Isparta Folkloruna dair malûmat vardır.

Bununla beraber Folklor hususunda Nuri Katircioğlu, Öğretmen Edhem, Said Demirdal, Naci Kum, Salâhattin Ezen, Köy Konusu üzerinde Tevfik Tığlı'dan istifade edilmelidir.

Toponomi - Yer adları hususunda ise Fehmi Aksu bize en değerli örneği vermiştir. (Isparta yer adları) adlı eseri çok önemlidir.

Folklor hususunda bilhassa kadınlardan ve eski adamlardan istifade imkânları araştırılmaklıdır.

İkinci yazınızda Garp kaynaklarından bahsedeceğiz.

— Ya! O halde öğrenip gelirsiniz; o zaman pasaportunuzu imza ederim, dedi.

Bu büyük adam kimdi? Hemen sefarette birisini bulup sordum ve sıkılıp utanıp terler dökerek kim olduğunu öğrendim. Bu zat bana dedi ki :

— Ispartalı olur da nasıl o büyük adamı bilmezsiniz? Yazımızın ve dilimizin düzelmesi, millileşmesine çalışan bir kahramandı. O. Bütün Türk âleminin tanıdığı bu zatı hemşerisi olur da nasıl öğrenmemiş bulunursunuz?

Tekrar sefirin yanına girdiğim zaman onun ayakta bana söyledikleri aklımdadır.

"Dilimizin, yazımızın düzeltilmesine, kalkınmasına büyük hizmetler etmiş olan O zat çok temiz, çok samimi ve kıymetli bir adamdı. Şu anda ruhunu taziz etmek vicdani bir ibadettir."

Ispartalı Hakkı Merhumun küçük oğlundan gelen mektup da bazı noktaları açıklıyıp aydınlatıyor.

Rahmetlinin adı "İsmail Hakkı" değil, "Mustafa Hakkı" imiş, kendisine "İsmail Hakkı Bey" diye hitabedenlerin yanlışlarını düzeltmekten geri durmazmış.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, bundan dört ay kadar önce, Ispartalı Hakkının oğullarından Doktor Sabahattin Ağlarıcıya şunları söylemiş.

"Pederiniz çok güzel yazardı. Tuhaftır, o kadar güzel yazdığını kendisi de bilmezdi."

Gene bu mektup Milâşlı Hakkı ile Ispartalı Hakkı arasında pek büyük bir arkadaşlık bağı bulunduğunu da açıklıyor.

Ispartalı, 20 Eylül 1928 de "Türk Yurdu"nda çıkan "Boyanan mezar" başlıklı yazısını Milâşlı'ya ithaf etmiş, ki bu yazı çok beğenilerek sonradan Fransızcaya da çevrilmişti. Harflerimizi ıslah meselesinde de Ispartalı Hakkı ve Milâşlı Hakkı beraber yürümüştür.

İki mektuba da teşekkür eder ve bu vesile ile Hakkın rahmetine intikal etmiş olan iki Hakkı'yı da anarım.

T. I.

BÖCÜ OĞLU SÜLEYMAN SAMİ(*)

IV

Halkçılığı ve halkçı yazıları

Halkla halk gibi konuşmak belki kolaydır. Fakat halk için halk gibi yazmak muhtak ki modur. Böcüoğlu Süleyman Sami her iki hasleti de üzerinde toplamış sayılı bahtiyarlardan-
dır. Daha çocukluğumun ilk yıllarında onun bu hasleti beni kendine bağlar, âdeta onu dinlemek-
ten okumaktan hudutsuz bir zevk duyardım. Sadece ben mi? Onunla konuşan, yahut onun yazılarını okuyan herkes için de keyfiyet aynıydı denilebilir. Nitekim gerek dini gerekse millî bayramlarda mütevazî evinin küçük odası sabahdan akşama kadar dolup boşardı. Bir zamanlar İzmir gazetelerinde, sonraları da İsparta'da çıkan gazete ve mecmualardaki yazıları bol bol okuyucu bulurdu. Hiç unutmam bir bayram günü ziyaretine gelenleri göz ucuyla tetkik ediyordum, malûm hizmetleri görüyordum. Bunların arasında zamanın mutasarrıfından tutunuz da küçükü büyüklü bütün memurlar bulunmakla beraber ziyaretçilerin çoğunu halk diye isimlendirdiğimiz esnaf ve işçi teşkil ediyordu. Hatta bir ara mutasarrıfın kalktığı sandalyaya ihtiyar bir belediye süprüntü amalesi oturunca vaziyeti hayli yadırgamıştım. O bermutat her ziyaretçiyi alâkalandıracak mevzular buluyor, konuşmaları faydalı neticelere bağlıyordu. Geç vakit ziyaretçilerin ardı kesilince "Dede, dedim, her ziyaretçiyle anlayacağı şekilde nasıl konuşabiliyorsun?," gülmü. "Ervelâ onlardan biriyim; sonra da sun'iliği sevmem!" dedi. Her ne kadar o andaki bu izah beni tatmin etmemiş ise de bugün bundaki büyük mânayı daha iyi anlıyorum. Hakikaten Böcüoğlu Süleyman Saminin karşısındaki muhabatın seviye ve meslek durumuna göre karışık ve değişikli bir konuşması vardı. Bu konuşmalar-
da bazan o kadar ayrılık gösterirdi ki aynı salondaki iki ayrı muhabatından birine anlattıkları diğerinden farklı olur fakat her iki muhabatıta nedense konuşmalarından bütünlük duyamadıklarını halleriyle belirtirlerdi. Hususî konuşmalarının dışındaki umumî konuşmaları; yazılarına çok benzerdi. Şu kadar ki yazıları

zamanın âdetine uygun olarak bazan bir sayfayı aşan noktasız, (ve) lerle birbirlerine bağlı cümlelerle devam ederken umumî konuşmalarındaki cümleleri kısa ve kesikti. Bu ehemmiyetsiz ayrılık bir tarafa bırakılırsa Böcüoğlu Süleyman Sami konuşmaları kadar yazılarında, yazıları kadar konuşmalarında kelimenin tam mânasıyla halkçı; bir halk münevverî idi. Onun içindir ki Böcüoğlu Süleyman Sami mahallî bir kıymet olarak İsparta içude ve hemşerileri arasında şair, hâkim bir şahıs sıfatlarını kolayca alabildiği halde İsparta dışında az veya çok bir şöhret yapma imkânlarını kendiliğinden yok etmiştir. Ancak ondaki bu husiyet bir eksiklik değil, bir meziyet sayılabılırdi ki zaman zaman İsparta dışında tanıdığı Uşaki zade Halit Ziya gibi edib ve şairlerin, fikir yolcularının sevgi ve saygısını kazanmıştır. İzmirde çıkan Hizmet gazetesinin ilk sayılarında bir taşra çocuğuna geniş bir yer ayırmanın başka türlü izahını yapmak mümkün olamaz.

Böcüoğlu Süleyman Saminin halkçı duygu ve düşüncülerine her yazısında rastlamak tabî bir haldir. İsparta tarihi dahi aynı duygu ve düşüncelerin mahsulü olduğundan hakikî mânadaki tarih telâkkilerine uygun olarak yazılmıştır. Şu kadarki onun halkçı duygu ve düşüncelerini bir araya toplayan (Üç devrede gördüklerim) ve henüz kitap halinde toplanamayan (Şehir Mektupları) adlı eserleri bu bakımdan ayrı bir hususiyet taşır. Bir zamanlar (ÜN) de bazı kısımları neşredilen (Üç devrede gördüklerim) meşrutiyetten evvel, ve Cumhuriyette İspartayı anıtan tamamen şahsî hatıraların toplanmasından ibaretse de halkçı duygu ve düşüncelerle yazılmış bulunması sebebiyle mükemmel bir gününün tarihidir. Çoğu İsparta gazetesinde neşredilmiş (Şehir Mektupları)na gelince : İlk bakışta sadeliği yüzünden her hangi mek-

(*) Bu seri yazının birincisi Eylül, ikincisi Ekim 1939 ve üçüncüsü Haziran 1943 tarihli Ün sayılarında çıkmıştır.

satla olursa olsun sadece konuşulan mevzuatın satırlaşması hissini verirse de hakikatte İspartanın en canlı ve yapıcı şekilde dile getirilişidir. Onun içindir ki Böcüoğlu Süleyman Saminin (Şehir Mektupları)nı bugün dahi zevkle okunmak mümkündür. Bu mektuplardaki başlıca hususiyet davaları izahındaki temiz duygululuk ve kelime ve cümle bakımından olduğu kadar ruh ve mâna bakımından da mahalli ve mutlak şekilde halkçı duygu düşünüşlerle işlenmiş oluşudur. (Şehir mektupları)nın hepsinde hemen özel bir başlangıç vardır. Çok kere bu başlangıç mektubun yazıldığı haftanın olaylarını izah eder mahiyettedir. Meselâ o hafta İspartamızın çorak toprağı yağmursuzluk çekmektedir. O haftaki şehir mektubu yağmursuzluktan bahisle yağmurun arandığını, beklendiğini anlatmakla başlar, sonra esas dâvaya kolayca girilerek yağmursuzluğa karşı yalnız yağmur duasına çıkmamanın kâfi gelmiyeceği belirtilerek toprağı derin kazmanın (bellemenin) ehemmiyeti üzerinde durulur ve zorlanmadan kara sapanla pulluğun muhasebesi yapılarak dent şekillenmiş dâvalaşmış hale giriverirdi. Eğer Böcüoğlu Süleyman Sami o haftaki Şehir mektubunda doğrudan doğruya karasapanla pulluğun farklarını gösteren bir yazı sistemini tatbik etmiş olsaydı belki o haftaki şehir mektubu okunmaz, okunsa da anlaşılmaz bir muamma olurdu. Hiç unutmam bugün dahi Hükümet meydanını süsleyen ve fakat istisnasız herkesi güzel hislerden çok, garabet hislerine götüren Atatürk heykelinin yerine konuş ve ağılış günlerinde idi. Gerek heykelin gerekse kaidenin hiç te güzel ve mübteşem olmadığını gören Böcüoğlu Süleyman Sami o andaki hâleti ruhiyenin aksine olarak cesaretle yazdığı şehir mektubunda ahiren yer değiştiren Şadırvanın güzelliğini izahla işe başlamış ve heykelin esas kısmını değiştirmek mümkün olmazsa da şadırvanın kaide olarak kabulünde ısrar etmişti. Bu izah o zaman geniş bir akis bıraktığı halde bazı kimselerin müfsidane surette arzuyu ters bir izaha büründürmek istemelerini de önlemişti. Ki bugün bu mahazurları anlamayan yok gibidir.

Böcüoğlu Süleyman Saminin (Üç devrede gördüklerin ve (Şehir mektupları dışında kalan ve çoğu umumî toplantı ve millî bayramlar-

da okunan yazıları da yine halkçı duygu ve düşünüşlerin en güzel örneklerini içinde taşır. Bunlardan bilhassa güzel İzmirin düşman istilâsı günü İspartada yapılan büyük mitingde okunan yazısı yer yer okunurken dökülen göz yaşlarıyla silinmiş olduğu halde bir şaheser gibi ayakta durmaktadır. Ve yine meşrutiyetin ilk yıllarındaki Millet Vekillerinin hesabını gösteren matbu beyanamesi ondaki halkla, halk diliyle konuşmak ve yazmak kudretinin hudutsuzluğunu gösterir bir vesikadır. Böcüoğlu Süleyman Sami hakkındaki yazılarımızın dördüncüsünü burada bitirirken bu bahisle alâkalı bir hâtıramı da burada tekrarlamaktan vazgeçmiyeceğim. 928 de yeni harf inkılâbı tam ve katı şeklini almıştı. Böcüoğlu Süleyman Sami hemen bir alfabe tedarik ederek yeni harfleri öğrenmeye koyuldu. Yazık ki yaşı oldukça ilerlemişti, bir türlü alfabeği bitiremiyordu. Tam bu sırada nedense İsparta gazetesine yazdığı yazıların yeni harflerle yazılıp verilmesi aksi halde basılmıyacağı şeklinde resmî bir emir gönderilmişti. Bir müddet teessürle yazılarına ara verdi. Sonra da bazı tanıdıklarının ısrarıyla eski harflerle yazdığı yazıların yeni harfe çevrilerek matbaaya gönderilmesi şekli tavsiye edildi. Ve çevirme vazifesi de bana verildi. O zamanki çocuk ruhumun bilinmez bir yaramazlığının tesiriyle bir kaç hafta yazıları asılma tam bir sadakatle eski harften yeni harfe çevirmiş isem de sonraları onun nokta koymadan uzayıp giden ve birbirine (Ve) lerle bağı cümlelerini ayırmak, noktalamak aklıma geldi. Öyle yapmaya başladım. Fakat yaptığım hilenin farkına varılmaması için yazıların basılmış şekillerini gazeteden okurken cümleleri yine (Ve)lerle birbirine bağılıyordum. Her halde mühim bir yerde hata yapmış olacağım ki, hilemin farkına vararak beni odasından koğdu. Bir daha da İsparta gazetesine yazı yazmadı. Ancak ölümünden bir kaç saat evvel o haftaki gazeteye bir yazı yazmak istedi ve beni af ettiğini beyanla yazdığı yazıyı hemen yeni harfe çevirmeye memur etti. Ne yazık ki bu yazı başlanmış, iki üç satır tamamlanmış iken kalemi elinden düşerek hayata veda etmekle yarım kalmıştır. 4/9/1949

Osman BÖCÜOĞLU

Hüseyin Avni Paşa

HAYATI - HİZMETİ - AKİBETİ

II

Nuri Katarcioglu

Istanbul'dan uzaklaştırmayı düşünmüş. Bu maruzatla Aydın'a göndermiş. Avni Paşa ise bu gidişin sıf Mahmut Nedim Paşanın garazına dayandığını anlamış.

Vekiller Heyeti içinde bilhassa orduların başında Hüseyin Avni Paşanın bulunmasını icabettiren önemli sebepler belirlediğini takdir eden Padişah; 26 zilkade 1289/1873 gecesi anısının Sadrazam Mahmut Nedim Paşayı saraya isteyip Hüseyin Avni Paşa'nın Bahriye Nazırlığına getirilmesini ferman etti.

Paşa 26 zilkade 1289 günü İstanbul'a gelerek Bahriye Nazırlığı makamına oturdu ve yirmi bir gün sonra ikinci defa olarak seraskerlik makamına getirildi.

Bu sıralarda Rusya devletinin Balkanlar'daki tahrik ve teşvikleri yüzünden yer yer ve mütemadiyen çıkmakta olan isyanlar, ihtilallerden dolayı çok kuvvetli bir kabinenin vücuduna ihtiyaç bulunduğu cihetle; seraskerlik uhdesinde kalmak üzere Hüseyin Avni Paşa sadaret makamına getirilerek başkanlığında bir Vekiller Heyeti teşkil olundu. 26 zilhicce 1290 - 1874.

Padişahlık makamından Hüseyin Avni Paşaya gönderilen hattı hümayun

Vezir-i ma'ali semirim Hüseyin Avni Paşa Ötedenberi ıslâhat-ı mülkiye ve askeriyeye dair aleddevam sarf-ı mesai-i mümkün ve ifay-ı tergiyat-ı mütemadiye ile icraat-ı fiiliyesini tekit ve tebliğden hali olmadığınız gibi efkâr ve niyyat-ı halisanemizin her veçhile meram icrası ancak kemal-i derecede istikamet sarfı vüs'u maktâret ve istitaate mütevakıf olup sen her veçhile mücerrep ve evsaf-ı mezkûreyi cami asdika-yı saltanat-ı seniyyeden olduğundan hizmet-i celile-i sadaret uhdesi liyakatine tevcih ve muktazası icra kılınmıştır.

İşbu memuriyet-i muazzanaya teferru eden kâffe-i hususata nezaretin şâmil olacağı gibi mesalih-i saltanat-ı seniyyemizin cüz-i âzamı olan umur-u askeriyemizin her halde tanzimi ahvali dahi ziyade mühim ve mülte-

zem olduğundan cihet-i külliyyesinde olan idaresi uhdede bil-ıpkâ mesalihin cüziyat ve müteferriatına nezaret etmek üzere müsellemlen olan ehliyet ve malûmat-ı sabikasına mebni kaymakamlık memuriyetine dahi Abdülkerim Paşanın nâsp ve tayini tensip olunarak icabı iora kılınmış olmağla ilânına iptidar olunsun. Cenab-ı Rabb-ül-âlemin mazhar-ı tevfiğ bu-yura. 26 zilhicce 1290 - 1871

H. Avni Paşa sadaret makamında işe başladıkdan sonra: hakperestliği, dürüstlüğü, fazileti ile taunmuş ve sevilmiş olan Şeyhülislâm Turşucuzade Ahmet Muhtar Efendi: (haksız tayinleri ve iltimas tavsiyelerini kabul etmediğinden saraydakiler istemediler ve azlettirdiler. Bu iş Hüseyin Avni Paşanın canını sıktı. Halbuki Padişah fermanında Hüseyin Avni Paşaya (her türlü umurun teferruatına kadar bakacaksın) dediği halde daha ilk günlerinde Vekiller Heyetinin bir mühim rüknü olan Şeyhülislâmı haksız ve yersiz bir irade ile makamından indirip yerine kendi imamını tayin etmesi Avni Paşada çok derin bir asabiyet uyandırdı.

Bu sıralarda Hüseyin Avni Paşa'nın gerek siyasi ve gerek şahsi birçok azılı düşmanları çeşitli pusu kurup Hüseyin Avni Paşayı Sadarettan düşürmeğe çalışıyorlardı. Onun en ileri düşmanı — halk dilinde "Nedimof," diye anılan Mahmut Nedim Paşa ile Abraham Paşa idi. Mısır Hidivi İsmail Paşa kapmak istediği imtiyazları kolaylıkla elde etmek için kendi adamlarından Şam valisi Esat Paşayı Bahriye Nazırlığına getirtti. Abraham adındaki bir Ermeni'yi de Mısır Kapı Kethüdağı ile İstanbul'a göndermişti.

Bu Abraham, saraya hulûl ederek Valide Sultanı ve saraydaki nüfuzlu kimseleri elde ettikten sonra Abdülaziz'le de lâübali denecek kadar işi ilerletip Padişahı tavla oynamağa alıştırıyordu. Padişahla oynadıkları oyunun bir defasında elli bin altın lira kaybederek bu suretle Abdülaziz'i avlamağa muvaffak olmuştu. Bilâhare paşalık rütbesiyle de şımartılan

bu Ermeni sarayda pek büyük üfuz sahibi olmuştu. Yine bu sıralarda Rus Elçisi İğnatyef de Mahmut Nedim, Esat ve Abraham paşalarla birleşerek Avni Paşa aleyhinde yapmadık tezvîr ve iftira bırakmıyorlardı.

Vaktiyle Mısır Hıdivinin türlü fermanlarla elde ettiği imtiyazları H. Avni Paşa tanımıyordu. Bundan dolayı Hıdivi Avni Paşanın azlini sağlamak için Abraham Paşa eliyle hesapsız paralar harcatıyordu (1). Bu Abraham Paşa İstanbul'da o devirde kurduğu su-istimal şebekesi bir nevi (Ertirya) cemiyetine benziyordu, Abdülaziz'in son zamanlarında ki rüşvet entrikaları olanca hüziyla devam ediyordu.

Bu hâliyelerden bir de Bağdat'a gitmek şartıyla terfi ettirilen Çerkes Kolağası (kıdemli yüzbaşı) Hasan da Bağdat'a gitmemek için kanuna kafa tutuyordu. İş Hüseyin Avni Paşaya kadar aksetmişti.

Hüseyin Avni Paşa, bu serkeş askerinin derhal Bağdat'a gitmesi için katî emir vermişti. Çerkes Hasan Abdülaziz'in kayın biraderi olması dolayısıyla çok şınarmış, dayandığı sarayın kuvvetini kanun üstünde görüyordu. Hüseyin Avni Paşanın kuyusunu kazmak için sarayda çok kuvvetli nüfuz ve tesirler yapıyordu.

Hüseyin Avni Paşa, gerek şahsî, gerek siyasi düşmanları ve gerekse sarayın ve bizzat Abdülaziz'in kanununu çiğniyen hareketlerini önlemek için karşılarında dîmdik durarak cezâri harekete geçmeğe karar verdi.

Basit bir adam olan Abdülâziz hükümet ve millet erkânının sarayda taklitlerini yaptırmak suretiyle eğleniyor ve bu girkin eğlenceleri uğruna meddahlılarına avuç dolusu altınlar ikram ediyordu. Yine bir gece sarayda Hüseyin Avni Paşanın taklidi yapılmış. Bu taklitte: (Eşek Ahmet oğlu Dombay Hüseyin de hoy hoy "2") diye meddahın tutturduğu tempo, Abdülaziz'i gülmekten katılmış. Abdülâziz hoşuna giden bu tempoyu defalarla tekrarlatmış. Bu oyunu ertesi sabah hüseyin Avni Paşa, sarayda sevdiği söylenen kadın vasıtasıyla haber almış. Sükûnetle karşıladığı

(1) Bu kısmı nisan 1948 tarihli Vakit - Yeni gazetede (Çerkes Hasan vakası başlıklı yazıdan faydalanarak tevsi ettim.

(2) Vakit - yeni gazeteden

bu bayağılığı mahremlerinden bazularına hikâye etmiş.

Bu haberi aldığı gün (Çerkes Hasan'ın Bağdat'a hareketinin birkaç gün tehirini rica ya gelen Valide Sultan Kethüdasını reddetmiş ve (Abraham Paşaya da üç ay içinde İstanbul'u terketmesi için haber göndermiş.) "3" Birkaç gün sonra Vükelâ Meclisinde Bahriye Nazırı Esat Paşanın sinsî hareketinden nefret ederek samimiyetinden şüphe ettiğini kendisine imâ etmiş. Paşa açığa vurduğu bu hareketleriyle sadarettten düşme tehlikesine yaklaşmıştı.

1292/1875 yılı rebülevvelinin 19 uncu günü Abdülaziz sudan bir bahane ile azil ve yerine Bahriye Nazırı Esat Paşayı tayin eyledi.

Esat Paşa, Avni Paşayı ilk hamlede İstanbul'dan uzaklaştırmak için — ikinci defa olarak — Aydın valiliğine tayin etti. Fakat Paşa o günlerde hasta olduğu için gidemiycek halde idi. Hastalığına bakmıyarak, gönderilmiş Aydın'a vardığında hastalığı büsbütün artmıştı. Bu sebepten dolayı valilikten affını ve Fransa'da tedavisini istedi. Esat Paşa bu talebi Padişaha şu yolda arzetti :

Aydın Valisi Hüseyin Avni Paşanın düçar olduğu hastalık artmasıyla kendisi biraz vakit tedaviye muhtaç olduğundan orası memalik-i mahrusê şahanenin nukat-ı mühimmesinden olduğu cihetle mesalih-i umumiyenin defterdar efendi vesatâtı ile veya âharının vekâletiyile idareis kabil olamayacağından müşarün-ileyhin tedavi edilmek üzere azliyle yerine şûra-yı devlet âzasından Bahriye Nazırı sabık Kayserili Ahmet Paşanın nasp ve tayini...

28 rebülâhır 1292/1875

O gün arzedilmiş ve o gün iradesi çıkmıştır. Bunun üzerine Hüseyin Avni Paşa Avrupa'da tedavi edildikten ve biraz de seyahat ettikten sonra İngilizlerle temasından kuşkulanan saray, gözönünde bulundurmak üzere celbini istedi. 1292 cemaziyelâhırın 22 sinde İstanbul'a uğratılmaksızın gitmek üzere Konya valiliğine tayin edildi. Aradan henüz altı ay geçmemişti: Orada bir hareket hazırlığı yapmakta olduğu endişesiyle 25 şevval 1292 de Konya'dan Selânik valiliğine nakledildi. Bu baş döndürücü nakiller Mahmut Nedim Paşanın ve şebekesinin tesiriyle yapılıyordu.

(3) Vakit - Yeni gazeteden

Selânik'te henüz sandalyasına yerleşmemişken, oradaki münevverlerle birleşip bir iş yapar diye padişaha bir vehim gelmiş gözünde tutulması için Bursa valiliğine nakledilerek İstanbul yoluyla Bursa'ya gideceği esnada bir gece Süleymaniye'deki konağı bütün eşyasıyla birlikte yanıp hiç bir şey kurtarılamamıştı. Bunun üzerine on gün daha İstanbul'da kalarak 11 aralık 1875 de Bursa'ya gitti. Bursa'da pek az kaldıktan sonra Mahmut Nedim Paşaya galebe eden (5) bazı arkadaşlarının ısrar ve ibrâmiyle Bursa'dan İstanbul'a getirilerek Vekiller Meclisine sandalyasız Vekil olmuştu.

Abdülaziz'in hal'inden — tahttan indirilmesinden dört gün önce yapılan vükelâ değişmesinde Avni Paşa seraskerlikle beraber sadrazam olmuştu.

ABDÜLAZİZ TAHTINDAN NASIL İNDİRİLMİŞTİ ?

Hal'i keyfiyetinin nasıl yapıldığına dair gerek resmî makamlar ve gerek tarihlerimiz kesin bir malûmat vermiyorlar. Bunun hakkında elimizde ki vesaike dayanan bir mektup vardır, bu mektubu aynen yazıyoruz (5) :

Abdülâziz'in yaverlerinden Hüsnü Bey (6) adında bir subay Abdülhamit'in Mithat Paşayı muhakeme ettirirken Yıldız sarayında kurduğu (Yıldız Mahkemesi) ne yazı ile verdiği ifadesinin sureti şudur :

(5) O günlerde iğtişâh halinde bulunan Bosna-Hersek meselesindeki fikirleri birbirine atıldığından Mahmut Nedim Paşa Avni Paşayı daima hükümet merkezinden uzaklaştırmak istiyordu.

(5) Bu mektup Yıldız Sarayı evrak mahzeninde bulunmuştur.

(6) Bu Hüsnü Bey Abdülhamit'in saltanatı zamanında (Hürriyetçi Vatanperverlerin yakalanıp istintak için aylarca hapsedildiği meşhur Taşkısladaki istibdat divanı harbinin reisi olan Hüsnü Paşadır.

Jön Türk Komitesinden eski Ankara Milletvekili arkadaşım Mahir Sait'i Harbiye Okulunun son sınıfından Trablusgarb'a nefyi kararını veren bu Hüsnü Paşa için Mahir Sait (Sultan Hamit'in aza dışı) diye taveif eder.

1292/1875 senesi mayısının on birinci günü saat on birde şerefsadır olan irade-i seniyye ile şevketmeap efendimiz Serasker Hüseyin Avni Paşayı huzura istediler. Bir kayıkla, Serasker Paşanın Üsküdar'daki yalısına gitmek üzere Beşiktaş sahiline geldiğimde: içi askerle dolu beş çifte bir kayığın biraz evvel Dolmabahçe önüne demirlemiş olan Sultanîye vapuruna geldiğini ve beş dakika sonra dönüp Üsküdar cihetine gittiğini gördüm. Bunu müteakip oradan bir kayığa binerek Serasker Paşanın yalısına hareket ettim. Paşa Hazretlerinin yalısına gelip huzuruna çıkarak irade-i seniyyeyi tebliğ eylediğimde: "İşlerim var gelececeğim, yarın gelirim" dedi. Bir münasip zemin ile Sultanîye vapurunun nereden geldiğini, nereye gideceğini, içindeki askerlerin ne miktar olduğunu sordum. "Ben şimdi oradan geliyorum. Asker Şam redifleridir. Dört tabundur. Selimiye kışlasına çıkaracağız., cevabında bulundu. Bunun üzerine demek Paşa Hazretleri şimdi gelececeksiniz, dedim. (İnşallah yarın erken gelirim.) dedi. Andan sonra avdet ettim.

Yolda gelirken Serasker Paşanın şimdiye kadar mesbuk olmıyan bu yoldaki hareketinden müteessir olarak saraya gelip Başkuranaya arzettim. Başkuranaya: (İş o kadar ehemmiyetli değildi. Yarın hâkîpâyışahaneye arzederim) dedi.

Ferdası gün askerın alessheher sarayı abluka ettiğini gördüm. Kemali telâş ve ıstırap ile mabeyni hümayuna koşup demir kapı yanında musahip ağaların oturmakta olduklarını görüp ayakta bulunan Elmas Ağadan "irtihal vuku buldu zannıyla efendimizi kaldırdılar mı, yoksa hâlâ uykuda mı., diye sordüğümde (Efendimiz uyanıktır. Fakat "Murat Efendi" yi beş çifte kayık ile götürmüş olduklarını işittim.) dedi ve sarayın abluka edildiğinden haberi olmadığını söyledi.

Bir iki arkadaş, uyumakta olan mabeyin erkânından Fahri Beyi uyandırıp keyfiyeti nakil ve beyan ettiğimizde, telâşlı bir hal ile "Aman niçin abluka etmişler, ne arıyorlar? Efendimize ne cevap vereyim. Sorup öğrenemez miyiz acep?., dediyse de ne içeriden dışarıya, ne de dışarıdan içeriye kimseyi salıvermediklerini ve içeriden sual irat edenlere süngü irae eylemekte olduklarını haber verdik.

HALİL ETHEM

M. Sakir ÜLKÜTAŞIR

Son devir irfan, âlemimizin en değerli tarihçilerinden biri olan Halil Ethem, 3 baziran 1861 tarihinde İstanbul'da doğdu. Babası, sadrazam Koca Hüseyin Paşa'nın yetiştirmelerinden olup Sakızlı diye tanınan, İbrahim Ethem Paşa'dır (1). Ethem Paşa (1818 - 1893), II. Abdülhamid'in ilk devirlerinde sadrazamlık etmiş devlet ve ilim adamlarımızdandır. Halil Ethem, Ethem Paşa'nın en küçük oğludur (2).

Halil Ethem, Un Mecmuasına (Sayı 59.

Bundan sonra dehşet ve zulmet çeşmi sadıkanı kaplamış yani maksat anlaşılmış olup birkaç saat sonra Kurenâ Mehmet Beyle Başkâtip Atıf Bey mahbeyni hümayuna girmeğe terhis edildiklerinden, sarayı hümayunun binekteşin-da kendilerine tesadüf ettim. Bendeniz ağılyordum. Mehmet Bey elimden tuttu: "Bak Hüsnü Bey! dün akşam söylediğiniz nereye çıktı,, dedi.

Ertesi gün Başmusahip Haşım Ağayı gördüğümde: (Serasker Paşa sana dün ne demişti) diye sordu. "Şimdi işim var, İnşallah yarın sabah erken gelirim,, dediğini söyleyince: (Ah! birader, baş kurenâ bana böyle söylemedi. Serasker Paşanın Selimiye kışlasında olup dışarıdan gelen asakiri şâhaneyi kışlaya yerleştirmekte ve işlerinin gece saat altına, yediye kadar ancak ikmâl olunacağını ve ferdası gün erken geleceğini ve behemehal gelmeleri ferman buyrulursa kendilerine serian malumat verildiği takdirde işlerini terkedip geleceğini) söylediğinden ben de efendimize bu yolda arzettim. Efendimiz "Tekrar haber göndermek istemez. İşleri varmış, varsın yarın sabah gelsin,, diye ferman buyurmuşlardı diye anlattı.

Hal vakasının ferdası akşam üstü beni ve Miralay Reşit ve Binbaşı Hüsamettin Beyleri Serasker Paşa çağırıp yaverlikten ihraç eyledi. 23 mart 1297

Taşkılla Divanı Harbi âzasından
Kolağası
Hüsnü

Şubat 1939) yazdığı bir mektupta, bilmünasebe, annesinin İspartalı ve ana tarafından dedesinin de (Abdülmeccid zamanında) Yağlıklar Kâhyası Mustafa Ağa adında bir zat olduğunu kaydeder.

Halil Ethem, ilk tahsilini İstanbul'da gördükten sonra, 1876 da Berlin sefirji olan babasıyla beraber Almanya'ya gitti. Dört yıllık orta tahsilini —babasının mazbut terbiyesi altında— Almanya'da yaptı. Sonra İsviçre'ye giderek önce Zurich ve daha sonra da Bern Üniversitelerinde —tarih ve arkeolojiye pek meraklı olmasına rağmen babasının ısrarı üzerine— tabii ilimler tahsil etti. Ayrıca Viyana Politeknik okuluna da devam ederek burada da okudu. Felsefe doktorluğu diploması aldı.

Avrupa'dan memleketine döndüğü zaman, ağabeyi Osman Hamdi Bey (1842 - 1910), müzecilik ve güzel sanatlar alanındaki çalışmalarına başlamış bulunuyordu. Halil Ethem, önce askerî fabrikalarda, erkânharbiye (Genelkurmay) tercüme kaleminde bulundu. Bir müddet sonra da Mülkiye, Ticaret, Mülkiye Mühendis okullarında ve Darüşşafaka'da öğretmenlik yaptı. 1892 de Müzei Hümayun'u —bugünkü İstanbul Arkeoloji Müzesini— kurup müdürlüğünü yapmakta olan ağabeyisinin yanına muavin oldu. O tarihte 31 yaşında olan Halil Ethem, hakiki mesleğini bulmuştu. Ne Avrupa'da tahsil ettiği tabii ilimler, ne de muhtelif okullardaki öğretmenliği, onun mesleğindeki fitri istidat ve aşkı söndürememişti.

Zaten Halil Ethem, Avrupa'da babasının

(1) Ethem Paşa'nın pek küçük yaşta Karalenti'nin Anadolu sahillerinden bir yardan İstanbul'a getirildiği rivayeti de vardır.

(2) Ethem Paşa'nın, Halil Beyden başka, Hamdi, Galip ve Mustafa adında üç oğlu daha vardı. Bunlardan Galip Bey (184 - 1895) meşûkât (Nümismatika), en büyükleri olan Hamdi Bey ise, arkeoloji ve güzel sanatlar alanında tenayüz etmişlerdir. İstanbul Arkeoloji Müzesi, Hamdi Beyin eseridir. Galip Bey de eski İslâm, Selçuk, Atabeyler, Artukoğulları paraları hakkında Türkçe ve Fransızca olarak etüdler neşretmiştir.

lavayesiyle tabii dimleri okurken, bu arada devam ettiği üniversitelerin tarih ve arkeoloji derslerini de takibetmişti. İstanbul'daki çalışmaları sırasında ağabeyi Hamdi Beyin de, Halil Ethem'in yetişmesinde büyük tesiri olmuştur.

Kısa bir müddet (1909 da) İstanbul Şehir-emlinliğinde bulunmuş olan Halil Ethem, ağabeyi Osman Hamdi Beyin yanında, uzun yıllar, müdür muavini olarak çalışmış ve 10 şubat 1910 tarihinde Hamdi Beyin ölümü üzerine yerini devrin en lâyük ve yetkili bir ilim adamı olarak, işgal etmiştir.

Halil Ethem'in 1931 yılına kadar, İstanbul Asarâtika müzeleri müdürlüğünde bulunduğu malumdur. Müzelerimizde gerek müdür muavini ve gerek müdür olarak hizmeti tam otuz dokuz yıldır. Halil Ethem, ağabeyi Hamdi Beyin kurduğu Sanayi Nefise Mektebi (Şimdi Güzel Sanatlar Akademisi) müdürlüğünü de harp yıllarına kadar yaptı. Kendisi ressam değildi. Fakat bir tabloyu gördüğü zaman onun hangi okula mensup olduğunu yetki ile tayin edecek kadar nümarese sahibi idi. "Elvahı Nakşiye Koleksiyonu" adıyla yayınladığı bir broşür, Türk sanat âlemi için gerçekten değerli bir eserdir. Halil Ethem bu eseriyle eski ressamları ve onların eserlerini bize tanıtmıştır.

1 Mart 1931 tarihinde ihtiyarlığı sebebiyle ve kendi isteği üzerine, Müzeler Umum Müdürlüğünden emekliye ayrıldı. Halil Ethem, müzeden çekildikten sonra, özel olarak, bu işlerle uğraşmış ve bunu ölüncüye kadar sürdürmüştür.

1931 de, Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü antihap devresinde, İstanbul Milletvekilliğine seçildi.

Ömrünün son yıllarını biri kız ve diğeri erkek iki evladı ve karısıyla beraber Şişli'deki evinde geçiren bu bilgin tarihçimiz, ihtiyar yanında iken oğlu Doktor Süleyman Ethem'in ölümüyle kendini sonsuz bir acı ve bitkinliğe kaparmıştı. Bu acı hâdiseden sonra sağlığı bozulmuş, nihayet verem olmuş, bu hastalığı uzunca zaman geçtikten sonra 17 Kasım 1938 tarihinde İstanbul'da ölmüştür. Ölümünde İstanbul Milletvekili bulunuyordu. Edirnekapi Şehitliğinde gömülmüştür.

Halil Ethem, gerçek bir irfan çevresi içinde doğmuş, yaşamıştır. O, yüzyılların nadir yetiş-

tirdiği kemal sahiplerinden biri, kelimenin bütün anlamiyle bir ilim adamı idi. Tarihe, şark, Yunan, Roma, Bizans arkeolojisine, bilhassa İslâm meskûkâtına ait derin bilgisi ile Türkiye içinde olduğu kadar batı ilim âleminde de bu alanda tanınmış ve sık sık eserlerinden bahsedilmiş âlim bir tarihçi idi. Halil Ethem, sakin, vellelesiz bir hayatı fikriye içinde daima mütevazı, fakat çok ciddi şekilde çalışmalarına devam ederdi. O, ilmi tefekkür ve metodlarında bütünü garplı, gelenek ve duygularında ise tamamiyle şarklı bir zihniyete sahipti.

Hamdi Bey zamanında, Türkiye'de müzecilik henüz kurulma devrindeydi. Halil Ethem, İstanbul Arkeoloji Müzesinin bugünkü tekâmül esasını ileri götürmüş, onu batıdaki müzeler derecesine çıkarmağa muvaffak olmuştur. Türkiye müzecilik tarihinde Halil Ethem'in büyük ve müstesna bir yeri vardır.

Halil Ethem'in, İstanbul Müzesinin gayri islâmi ve bilhassa islâmi meskûkât (paralar) koleksiyonunun zenginleşmesi yolunda kırk yıla yakın sarfettiği çalışma, bu müzeye yaptığı büyük hizmetlerin başında gelir. Sayısı bir çok binleri bulan bu paraların tasnif edilmemiş olan kısımlarının tertip ve ikmalî, nihayet teşhir ve halkın istifadesine konulması işi kendinden sonrakilere müyesser olmakla beraber, yine bu husustaki şerefın en büyüğü, Halil Ethem'indir.

Cumhuriyetin ilânını müteakip (1923) müze haline getirilen ve 1924 yılında ziyaretçilere açılan Topkapı Sarayı Müzesini tertip ve tasnif ve bir kılavuzunun yapılması işlerinde Halil Ethem, ciddi bir organizatör olmuş, bu husustaki kıymetli çalışmaları daima saygı ve takdirle anılmağa lâyık bulunmuştur. Ayrıca Çinili Köşk'teki eski İslâm eserleri kısmını ve bunun yanındaki binada Sümer, Asur ve Hitit (Hatti) eserlerini kapsayan Eski Şark müzesini de o kurdu.

Halil Ethem bizde, tam mânasıyla ilmi bir tarzda, tarihi kitabeleri (yazıtları) yayınlıyan ilk âlimdir. Eski Tarihi Osmanî Encümeni mecmuası, onun bu yoldaki pek kıymetli yazılarıyla doludur. Halil Ethem, Anadolu'yu karış karış dolaşarak bugün bir çokları yıkılmış veya yok olmuş yüzlerce kitabeyi zapt ve tesbit etmiş, bunları ait oldukları devir ve şahıslar hakkında e doğru bilgileri de ekleyerek yayınlamıştır.

Kendisi, kitabelerin zapt ve tesbiti bususunda nazari ve ameli bir bilgiye malik bulunuyordu(3).

Halil Ethem, 14 Kasım 1325 te İstanbul'da kurulan Tarihî Osmanî (Sonradan Türk Tarih) Encümeni'ne önce "âzayi muavine" ve sonra (8 Mayıs 1329) "âzayi daima" olarak girmiş, uzun yıllar Tarih Encümeni'nde çalışmış ve bu encümenin yayınladığı mecmuada, ekserisi Türk - İslâm epigrafyasına ait olmak üzere kıymetli bir çok yazıları çıkmıştır. Bu yazıların ekserisi de onun Anadolu'da yaptığı tetkik gezilerinin mahsulüdür. Halil Ethem, "Türk Tarih Kurumu" kurulunca, bu Kurumun İkinci Başkanlığına getirilmiş, son zamanlarına kadar da Tarih Kurumu'nda çalışmıştır. Ayrıca "Eski Eserleri Koruma Cemiyeti" nin Başkan ve üyesi sıfatıyla da bir hayli çalışmalarda bulunmuştur. Halil Ethem, Avrupa'nın meşhur tarih ve arkeoloji bilgileri ile beraber Anadolu'da ilmi tetkik gezileri de yapmış, bu sahada müşterek eser neşretmiştir.

Halil Ethem'in ilmi neşriyatını takdir eden İstanbul Üniversitesi 1931 yılında kendisine fahri arkeoloji profesörü unvanını verdiği gibi, daha önce bir çok ecebî üniversite ve ilim cemiyetleri tarafından da profesörlük, doktorluk ve üyelik unvanları verilmiştir. Ezcümle : 1892 yılı Aralık ayında Moskova tabii ilimler, antropoloji ve etnografi âzalığine; 1924 Eylülünde Berlin Eski Eserler Enstitüsü aslı âzalığine; 1933 yılında da Sidney Eski Eserler Cemiyeti âzalığine seçilmiştir. Bunlardan başka 1925 yılı araılık ayında Bassel, 1934 de de Leipzig üniversiteleri tarafından kendisine fahri doktorluk unvanı verilmiştir. Halil Ethem, muhtelif tarihlerde Moskova, Münih, Roma ve Berlin'de toplanan arkeoloji kongrelerine iştirâk etmiş, bu kongrelerde Türkiye'yi büyük bir yetki ile temsil eylemiştir.

Halil Ethem, yayınladığı yazılar, eserler itibariyle de memleketimizde eşi az bulunur bir ilim adamımızdır. O, batı dillerinden Almanca ve Fransızca'yı ana dili kadar mükemmel biliyordu. İngilizceye de vakıftı. Doğu dillerinden

(3) Halil Ethem, Sinop kitabeleri üzerindeki çalışmaları sırasında bize de pek kıymetli yardımlarını esirgememiş, İltufkâr mektuplarıyla birçok noktada rehberlik etmiştir. Rahmetli'nin bu yardımlarını burada, bilvestile minnetle anarım.

ise Arapça ve Farsçada oldukça geniş bilgi sahibiydi. Bu dillerdeki tarihî kaynaklardan doğrudan doğruya istifade ediyordu.

Halil Ethem, ilim ve irfaniyle beraber, bir çok ahlâki meziyetleri de nefsinde toplamış neçip bir insandı. Terbiyesi, nezaketi, tevazuu, bayırseverliği ile bütün muhittine kendisini sevdirmişti. Vazife sevgisini, titizliğini üstün bir meziyet olarak tutar ve sayardı. Resmî işlerinde en uafk bir lâubalilikten daima ve şiddetle sakınımıştır. Tabasbus ve riyadan nefret ederdi.

Halil Ethem'in tarih ve arkeolojiye ait gerek bizde ve gerek Avrupa'da intişar etmiş olan başlıca eser ve makaleleri şunlardır :

1) Trablusgarp'te Libde harabeleri, Maîûmat gazetesi, 1903. 2) Müzei Hümayun, İstanbul, 1321. 3) Müzei hümayun mühür kataloğu "Arap, Bizans ve Osmanlı mühürlerine mahsus", 1311. 4) Fouilles et decouvertes à Tralles, 1905. 5) Ali Germiyan kitabeleri 6) Relief votif du musée, imperial Ottoman, 1908. 7) Das Osmanische antikenmuseum in Konstantinopel, Leipzig 1909. 8) Kitabeler nasıl kayıt ve zaptolunmalıdır?, "T. O. E. mecmuası", 1327. 9) Karaman Oğulları hakkında vesaili mahkûke "T. O. E. mecmuası", 1327-1328.

10) Sivas Sultanı Kadı Burhanettin namına Kayseri'de bir kitabe "T. O. E. mecmuası", 1328. 11) Berben (Max von-) et Halil Ethem, Matriaut pour un corpus inscriptionum arabicarum, III. Partie : Asie Mineure, I. Section: Sivas, Djwrigi, (Paris 1910). 12) Şark minyatürleri, Şehbal mecmuası 1329. 13) Anadolu'da islâmî kitabeler (Karatay hanı), (T. O. E. mecmuası), 1331 - 332. 14) Ankara Ahilerine ait iki kitabe (T. O. E. mecmuası), 1332. 15) Merzifon'da Pervane Muinüddin Süleyman namına bir kitabe "T. O. E." mecmuası 1333. 16) Kayseriyye şehri meban-i islâmiye ve kitabeleri, İstanbul 1334 (Bu eserde Anadolu Selçukileri tarihine dair emin ve ciddi malûmat vardır). 17) Meskûkat-ı kadime-i islâmiye kataloğu. I. cilt, 1334. 18) Tagebuch der ägyptischen expedition des Sultan Selim 1. aus Feriduns Sammlung der Stadtschriften, 1916. 19) Karkiyaiye'den han Ahmed'in İstanbul'a ilticası (T. T. E. mecmuası) 1341.

20) Âsarı atika müzesinde meakûkat

KÂĞIDA, KALEME DAIR

Kemal TURAN

Onla oniki yaşlarım arasında babamdan dinlemiştim: Eski devirlerde yazı işlerinde yeni çalışmaya başlayan bir devlet memuru, her zamanki adıyla bir kâtip, sabahleyin dairesine giderken sokakta bir adamın iki zaptiye (bugünkü jandarma) tarafından itile, kakıla götürüldüğünü görür. Kâtip, bu istiraplı gidişi arkadan uzun uzun seyrettikten sonra,

— Galiba adamı kâğıt kesmeğe götürüyorlar.

Der. Halbuki zavallı asılmağa gidiyormuş. Kâğıt kesmek çok güç müdür? O zaman kâğıt kesecek insanlar, sürüklenerek ölüme götürülen birisinin haline benzetilecek kadar ağır bir işe mi koşulmuşlardı?.. Bunda biraz mübalağa olduğu muhakkak. Ancak kâğıt kesmenin, benim biraz her şeyi anlamağa başladığım yaşta oldukça güç bir şey olduğunu bilirim.

Eski devirlerde devlet dairelerinin şimdiki gibi boy boy kesilmiş başlıklı kâğıtları yoktu. Masalar üstünde maroken veya tahta kutulara yerleştirilmiş kâğıtları işin hacmine göre seçip kullanmak bugünün kolaylıklarındandır. Eskiden dairelerde "eseri cedit" denilen bir cins ve bir boy kâğıt mavi ambalâjı baştan açılmış olarak çekmeceler içinde dururdu. Bunlara "ese-

ri cedit - yeni eser" dendiğine göre daha eskisini tahminde güçlük çekiyorum.

Eseri cedit kâğıdının boyu, şimdiki yazı makinelerinde kullanılan en büyük kâğıttan daha uzun, eni, belki onun kadar, fakat daima çift, yani yandan ikiye katlanmış olurdu. Böylece bir eseri cedit tabakası hayli emekle iki tane bugünkü büyük boy yazı makinesi kâğıdı haline getirilebilirdi.

Eseri cedit kâğıdım küçük boylara ayırmak için dairelerde makas kullanılırdı. Çakı ile yahut katlanıp iki turnak arasından geçirmek suretiyle bölünen kâğıtların kenarlarında ince lifler kaldığından bunun görülmesi bir kâtip için ayıp sayılırdı. Kâğıdın düzgün ve gönyesi kesilmesi de şarttı. Hele onu hiç örselememek lâzımdı. Düşünmeliydi ki kâtip, o kâğıdı biraz da yazarken örseliyecekti. Elinden çıkan yazı kâğıdın, ne keserken, ne yazarken düzgünlüğünden ve parlaklığından bir şey kaybettirmiyen yazıcı en iyi kâtip sayılırdı.

Kâğıt makası devlet dairelerinde her yazı masasının hokka ve kalem kadar tabii ve zaruri bir malzemesi idi. Bu makasların çoğu şimdikilerden farksızdı denilebilir, ancak yüksek mevkili memurların masalarındakiyle zevk sahibi insanların evlerinde kullandıkları makaslar artık antika olmuştur. Bunların parmak takılan yerleri eski yazıdan birer kelime haline getirilmiş olanları vardı. Bu kısım piringten veya altın kaplı olurdu. Kâğıdı kesecek uzun kısım ise çelikten idi. Bunun balık sırtı halindeki iki kabarık tarafında çokca altın yıldızla yapılmış çiçekler bulunurdu.

Babamdan kalan yazı makasının sapında parmak geçecek iki büyük delik, eski yazıdan (Ya Fettah) kelimesinin (H) harfinin iç büyük boşluğudur. Bir makasın sapına iki tane (Ya Fettah - ey yaşartıcı) kelimesinin konulması, bana kâğıt kesme güçlüğünden hakka sığınan insanların derin iniltisini hatırlatır. Ona her bakışında sürüklenerek asılmaya götürülen adamın azaplı halini düşünürüm.

kolleksiyonları, 1923. 21) Elvahı nakşiye kolleksiyonu, İstanbul 1924. 22) Garbı Anadolu'da Selçuklilerin varisleri tavaifi mülük, 1926. 23) Düveli İslâmiye "İngiliz müsteşriklerinden S. Lane - Pool'un İslâm - Türk devletleri sülâlelerine dair yazdığı meşhur eserin tadilat ve ilâvelerle tercümesidir. Bu kitap, tetkik ettiği konuda mevcut eserlerin en mükemmelidir". Millî Matbaa 1927. 24) Les Collection du vieux Serai à Stanbul, Paris 1930. 25) Le Palais de Tapcapou, 1932. 26) Camilerimiz, 1932. 27) Yedikule hisarı, 1932. 28) Nos Hosquées de Stanbul, traduction de E. Memboury, 1934. 29) Niğde Kılavuzu, 1936. 30) Anadolu Selçuklileri devrinde mimari ve tezyini sanatları (Ankara), 1947.

Çocukluğumuzun kâğıdı, bugünkü gibi çizgili yahut sarı defterler değildi. İlkokula giderken birer tarafı kırmızı, yeşil, sarı, mavi renkli ve cilâlı kalınca kâğıtlar alırdık. Bunlar üzerine siyah mürekkeple yazılan şeyler, fena olunca veya öğretmen görünce beğensin, beğenmesin ıslâtip silinirdi. Kâğıt yıpranıncaya kadar bu yazma silme devâm ederdi. Silme çokluk dilin işi idi. Bu arada dudaklar, yanaklar, burun birer miktar siyahlık edinirdi ki, bu haliyle çocuk çehresi bazan pek gülünç olurdu.

Bu kâğıtlara yazdırılan ilk yazı da ANA, BABA, ATA değil, Arapça şöyle bir dua idi : Rabbi yessir (Allahum işimi kolaylaştır), Velâ-tüassir (zorlaştırma), Rabbi temmim bilhayır (Allahum, işimi hayırla tamamla).

O zaman için mânası bile anlaşılmıyan bu kelimelerin ne kadar güç yazılacağını tahmin için şimdi antika halinde duvarlara asılan eski yazılara bakmak lâzım gelir. Bize ilk sınıflarda öğretilmek istenilen bu yazı şekli hayatta hemen hiç kullanılmıyacağımız bir tarzıdır.

Yazı kalemî hazırlamak bir kâtip için kâğıtları basıp hemen sayfayı çevirmek eskiden yoktu. Siyah yağlı mürekkep aslâ buna müsait değildi. Ya kuruması beklenir, yahut yazın güneşe, kışın ateşe gösterilirdi. Kurutmak için bir de Rih denilen çok ince kum yazı üzerine serpilirdi. Bunun kırmızıya, maviye boyanmış olanları büyük makamların, zenginlerin kullandığı bir nevi lüks yazı eşyası idi. Biz öğrenciler, okul bahçelerinin kumlu köşelerini arardık. Yahut aileden izinsiz deniz veya dere kenarına gidip bir cep dolusu ince kumla eve dönerdik.

Yazı kelemi hazırlamak bir kâtip için kâğıt kesmekten kolay değildi. O zaman ortadan boğumlu yarım metre kadar uzunlukta koyu kahve rengi yani pişkin kamyş satın alınır, boğumundan ikiye bölünür ve her biri keskin çakı ile kalem açılırdı. Kırıla açıla bu kamyş kalem küçülür, atılırdı. Kamyş kalemin ucu mürekkebin ıslaklığıyla de bozulduğundan kırılmadan da onu açmak lâzım gelirdi. Kalem açmak ayrı bir hünerdi. Kamyş ezmek, ucuna istenilen meyli ve kalınlığı vermek, hele ucu ortasından bölmek çok güç şeylerdi. Bu işler için elde iki âlet vardı: Keskin çakı, makta. Birincisini herkes bilir. Fakat ikincisi artık unutulmak üzere. Kemikten veya fildişinden yapılan makta- lar da kamyş kalemin üzerine yatırılıp ucunun

kesileceği yerler vardır. Ayrıca bunların uçları öyle zarif işlenir ki on santim uzunlukta ve dört santim genişlikte bir kemik veya fildişi parçası bazan şark oymacılığının bir şahesi olur.

Bir çakı, bir makta kamyş kalem açmanın zorluğu, içi mürekkepli stilolar kullanan bugünkü nesle anlatılamaz. Madeni uçlu ağaç saph yazı kalemlerine kavuştuğumuzda duyduğum ferahlığı ise hâlâ unutamam.

Mürekkep tedariki de az ehemmiyetli iş değildi. Kırtasiyecilerde ağız kapalı her renk mürekkep satıldığı devir henüz yeni sayılabilir. Çocukluğumuzda hokkalarımızı götürür, mürekkepcinin okkalık şişesinden huni ile bir miktar siyah mürekkep alırdık. Bunu hokkada tutmak için de yumuşak lifler kullanılırdı. Fes devrinde püsküller azar azar sökülüp hokkanın içine aktarılırdı.

Yazıda kullanılan kâğıt, kalem, mürekkep gibi basit malzemelerin otuz kırk sene önceki halini kısaca anlatmağa çalıştım. Bir fikri, bir duyguyu bu malzeme ile ifade etmek bu malzemeleri kullanmaktan daha zordu. Burada 1908 den sonraki dil devrimini anlatacak değilim. Ancak çocukluğumuzun yazı dilinden pek göze batan bir iki örne kvereceğim:

Meselâ bir dilekçe yazarken sonunda kullanılacak tâbirlerin çeşitlerini sayıp dökmek uzun sürer. Hemen her dilekçenin sonunda bulunması lâzım bir klişe ibareyi buraya alayım. Yalnız bu, insana bir fikir verir: Olbabda emrû ferman, hazreti men leh-ül-emrindedir. Bununla "ey ulu adam, bu işte emir ve ferman sizindir" demek isteniyor.

Dilekçelerde hangi makama veriliyorsa onu gösteren bir başlık vardır. Bunun kâğıdın nere sine düşeceği bir çok katlamalarla ölçülürdü. Asıl yazı kâğıt uzunluğunun bir çeyrek aşağısında sağda sadece ufak bir hitap olan satırdan sonra başlardı. Bu hitap, dilekçe verilecek makam sahibine göre değişirdi. Dilekçeyi alacak makam sahibi bilhassa Meşrutiyet devrinden önce bir çok sivil rütbelere birine sahip olabilirdi. Bunu öğrenmek ve her rütbeye ait hitabı da bilip gereğini kullanmak lâzımdı. Devletin yılda bir çıkardığı (Salname) adlı memurları, makamları, rütbeleri gösteren kitapta ise herkesin rütbesi ve her rütbe için kullanılacak

(Sonu S. 2238 de)

ANTIÖKHEİA

(Bu yazıda tarihî şehrin adı kısaltılarak hep A şeklinde yazılmıştır.)

ANTIÖKHEİA, eski devirlerde, çoğu Seleukos soyundan kimselerin kurduğu birçok şehirlerin adı. Bunların hepsi de yeniden kurulmuş şehirler olmayıp, adları sonradan değiştirilmiş bazı eski şehirlerdir. Bir zaman A. adını almış olan şunlardır: Tralleis, Alabanda, Tarsos, Adana. Aşağıda ancak Türkiye içerisinde bulunup devamlı olarak A. adını taşıyan şehirler sayılmıştır:

1 — Bugünkü Antakya

2 — Karia bölgesinde olan Maiandros (Büyük Menderes) kenarındaki A. Yeri Kuyucak'ın güneydoğusunda, Büyük Menderes'in güneyinde, bir dağ sırtının ucunda, Vandalas (eski Morsyons) çayının Büyük Menderes'le birleştiği yere yakın bir noktadır. Antioklios I. Soter tarafından kurulmuş, daha doğrusu, eskiden bilinen iki yer (Symmaithos ile Kranos) birleştirilmiştir. Eski yazıtlarda şehrin adına sık sık rastlanır. Hellenistik çağda önemli bir rol oynamış olsa gerektir; Cn. Manlius Vulso, Galat'lara karşı yaptığı seferde oradan geçmiştir. Hıristiyanlık çağında A. bir piskoposluk merkezi olmuştur.

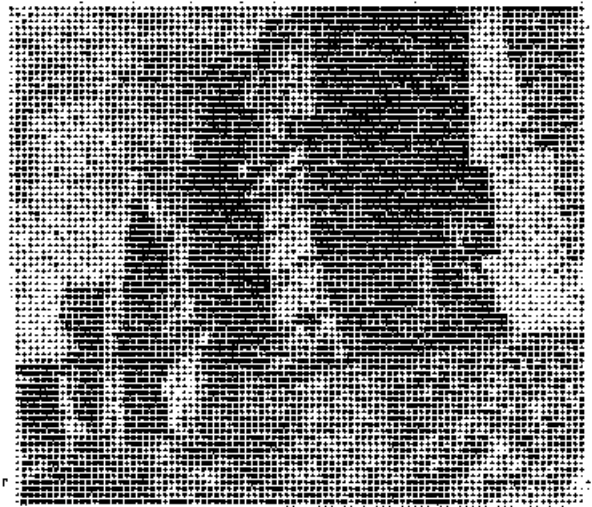
3 — Pisidia tarafında bulunan A. (Lât. Antiochea ad Pisidiam). Eski Anadolu'nun önemli bir şehri. Phrygia'da bulunuyordu, sonradan Pisidia'ya katılmıştır. Yalvaç'ın kuzeyinde bulunup hâlâ geniş ölçüde görülebilen örenleri, W. M. Ramsay tarafından incelenmiştir. Sayısız mimarî parçalar ve yazılı taşlar Yalvaç'ın evlerini yapmak için kullanılmıştır.

A., Maiandros kenarındaki Magnesia şehrinden gelen göçmenler tarafından M. Ö. III. yüzyılda kurulmuştur. A. adı şehrin Seleukid soyundan bir hükümdarın emriyle kurulduğunu gösterir. Bu şehrin kurulmasını Antiokhos

adlı kırıallardan hangisinin emrettiğini kesin olarak bilmiyorsak da, bunun Antiokhos I. (281 - 261) olması kuvvetle tahmin ediliyor. A. nın, memleketi ve hele batıdan doğuya giden önemli yolu Galat'lara karşı korumak için kurulduğu sanılıyor.

A. nın kurulduğu yerde, daha eski bir yerleşme bulunuyordu. Bu, Phrygia'lı tanrı Mén'in önemli tapınağı etrafında toplanmıştı. Bu tanrıya sonradan A. da büyük saygı ile tapınılmıştır. Mén orada Askaios veya Askaiosnos sanını taşırdı. Tapınak, tanrının malı olan geniş topraklarla çok sayıda köylere sahipti.

M. Ö. 188 yılında Antiokhos III. ile Roma arasında kurulan barıştan sonra, A. Pergamon devletine katılmıyarak serbest bırakıldı. 36 yılında ise, A. güney Phrygia'nın başka şehirleri gibi, Galat kralı Amyntas'ın idaresine verildi; bundan sonra artık kurulduğu zamanda olduğu gibi güney Anadolu'nun Galat'lara karşı korunmasına hizmet etmeyip tam aksine, zengin güney Phrygia'nın Toros dağlarında

oturan ve henüz yenilmemiş olan aşiretlere karşı korunmasına yarıyacaktı. Amyntas, M. Ö. 25 te Homonada'lılar adını taşıyan kavme karşı savaşırken ölünce, A., bütün Galatia bölgesi ile birlikte, Roma idaresi altına geçerek *Colonia Caesarea* adı altında bir Roma askerî kolonisi haline geldi. A., Alexandria Troas (b. bk.) ile birlikte, Anadolu'nun kendilerine ius Italicum bağışlanan tek iki kolonisi idi. A. ya, *Caesarea* adı M. Ö. 27 den önce verilmiş olsa gerektir. Fakat *Caesarea* adı hiçbir zaman tam olarak eski A. adının yerine geçmemiştir.

A. Roma idaresi altına geçince, Mén'in tapınağına ait geniş topraklar parçalanarak koloniye verilmiştir. Yazıtlar, koloninin iç durumuna dair bilgi verir. Şehrin çeşitli semtleri Yunanca *phyle* yerine Lâtince *vicius* adını taşırlardı.

Koloninin başında, Roma'nın iki consul'una benzer iki *duoviri* vardı. Bazan bu memuriyeti Roma kibarları kabul eder ve kendilerine vekillik etmek üzere bir A. vatandaşını seçerlerdi, bu da *praefectus* unvanı ile işleri idare ederdi.

A. nın yapılarından birçok örenler hâlâ görülmektedir, bunlar arasında en önemlisi üç taklı bir süs kapısı ile ona ait bir merdivenin temelleridir. Bunlar şehrin iki büyük meydanı olan *Augusta Platea* ile daha alçak bir yerde bulunan *Tiberia Platea*'yı birbirine bağlandı. Bu süs kapısı üzerinde, Augustus'un yaptıklarına ait bir Lâtinçe yazıt vardı ki bunun tam kopyası Ankara'daki Augustus tapınağında bulunur. Bu yazıtın Ankara'da bulunan parçaları (şimdi Ankara'daki Augustus tapınağına getirilmiştir) Ankara'daki yazıtın bazı eksiklerini tamamlaması bakımından ö-

nemlidir. Bunların en önemlisi, Augustus devri ve genel olarak Roma tarihi hakkındaki görüşümüzü aydınlatması bakımından çok önemli olan *auctoritas* sözüdür. Parçalar 1914 ile 1924 te W. M. Ramsay ile karısı tarafından bulunmuş ve Ramsay ile Anton von Premerstein tarafından bilgi bakımından incelenmiştir.

A. nın sonraki tarihine dair bilgimiz şundan ibarettir: 713 de şehir Arap'lar tarafından zaptedilip tahribolunmuş ve nüfusunun çoğu esir edilmiştir. 1097 de Taranto'lu Boemondo'nun komutası altındaki Haçlılar ordusu Dorylaeum (Eskişehir) muharebesinden sonra A. ya kabul edilmiştir.

4 — Kragos yamacında Dağlı Kilikia sahilinde *Selinus* ile *Anemurion* (Anamur) arasında bulunuyordu. Şehrin örenleri şimdiki Güney'e yakın, denize bakan sert bir yamaç üzerinde görülür. Şehre A. *Lamotis* adı da verilir.

5 — Pyramos (Ceyhan) kenarındaki A. Kilikia bölgesinde idi. Bu şehrin, Megarsos (b. bk.) şehrinin aynı olduğu tahmin ediliyor. Örenleri Karataş Burnu'nda görülür. Eski zamanlarda Pyramos bu noktaya yakın bir yerde denize dökülürdü.

6 — Tauros (Toros) taki A. Kommagene bölgesindedir. Bunun Seleukos soyundan biri tarafından değil, Antiokhos adındaki bir Kommagene prensi, belki de Antiokhos I. tarafından kurulmuş olması ihtimali vardır. Bulunduğu yeri kesin olarak bilmiyoruz. Birçoklarının iddia ettikleri gibi bugünkü Gaziantep'in yerinde bulunmuş olması ihtimali pek yoktur, onu Maraş'ın kuzeyinde aramak doğru olur; belki de Adıyaman'ın 5 km kuzey doğusunda, Piran'da örenleri görülen Perre'nin aynıdır.

Kitab-ı Şemsiyye ve Ruzname adlı eski Yazma Kitaplar Hakkında Bilgiler

Naci Kum

Adana Müzesi Müdürü

İspartalı rahmetli bir dostumun terakesi arasında elime geçen bu yazma, nefis eser hakkında bilgi vermeyi faydah buluyorum :

Kitabın adı: (Kitab-ı Şemsiyye), Müellifi: (Salâhaddin), tarihi: 20 Ramazan 909 H. Yazının şekli: İnce, düzgün nesih, ölçüsü: 17 X13X4 Şm. Yaprak: 192.

Bu kitap, manzım olup karşılıklı olarak her sahifede 13 beyit vardır.

Müellif hakkında bilgiler: onüçüncü yarıyazma kitabın yazılış sebebini anarken "Ol Kasaboğlu Ali Bey pâk din + Sade gönüllü sehavetlü emîn" diye methe başlayarak müellif, kendisinin bu zatın himayesinde 36 yıl kaldığını ve gayet hoş tutulduğunu ve: "Bir anın gibi cihangir ruy-i hûb + Ehl-i himmet gözi tok safî kulûb + Âdil-ü gazî sahi hem zinde ruh" olarak tavsif ettiği bu zat ile beraber zamanının aziz ve devletlü beği olan: "Adı meşhurdur. Siken-der namdar + Meclisi merguz mükemmel şahvar + Atası Hacı paşa kutb-i zaman + Nasrûddin oğludur hem bî güman + Hace Nasır Kim Cihanda Mah idi + Kim anın Atası Hüsrev Şah idi + Çün bunlardan malûm oldu bu haber + Vaciboldı kim kılâm azm-i sefer + Ben dahi görem nice- dir kıl-ü kal + Hizmetinde ne gelür sadî melâl + İmdi bir tohfe gerektir hizmete + Çün eli boşla varılmaz Hazrete + Ermağan resminde dinle neyledim + Bu muazzez mâniyi cemeyledim + Bu fütuhi nazmîle cemeyledim + Cafer-i Sadık dilinden söyledim + Hem nice ulu sözi mes-turdür + Kim bu fen icre bu kez meşhur-dür + Sahib-i telif Yazıcı SALAHADDİN + Asim-ü edna muhakkardır kemîn + Yazdın ise bir kitab pür mâni sen + Ol U-lu adına düdin yâni sen + Çün ekâbir sözi-ni cemeyledin + Padîşahlar cemine sem'ey-ledin + Adını ŞEMSIYYE ur olsun ayan

+ Ol Erenler Şahine ilet ermağan + Kim anın adı Sikender San'dur + Menbai hayrat Sehavet kânîdür + Öp elini kıl dua ol şadüman + Sen de gül makbul olasın bî güman + Kalmaya senden ya ondan bir nişan + İlle bu sözler kalırsar cavidan..

Müellif Salâhaddin hakkında, Üstad İbrahim Hakkı Konyalı'nın (Alanya Tarihi Turistik Klavuzu 1946) kitabının 435. Sahifesinde hal tercümesi yazılan "Mahmut Paşa - Kassab Zade, Elçi, Alaiyye Beği" yazısında bildirdiği gibi Müellif Salâhaddin'nin, Ali Emiri Efendi, Millet Kütüphanesinin 1298 sayısında kayıtlı MELHEME kitabının başlığında aynen şöyle yazılı imiş: "Gelibolu'da medfun Yazıcı Zadedler ki birisi Mehmed bin Hacı Mehmed Çelebi ve biri, Envari Aşikin sahibi Ahmet Bican hazaratıdır. Müşariün ileyh SALAHADDİN bunların pederleridir ve Gelibolu'da Kasaboğlu Hamamının sahibi Vezir Mehmed Paşanın karındaşı Ali Beğin hocasıdır. Merhum Ali bey vefat ettikten sonra Sultan Murad'ın veziri İSKENDER BİN HACI PAŞA BİN NASİRÜDDİN PAŞA BİN HÜSREV ŞAH için hicretin 841 yılında ŞEMSIYYE nam bu MELHEME'yi namzedüb merhum İskender Paşaya tuhfe etmiştir." denildiğine göre elimize geçmiş olan bu kitap, Millet Kütüphanesindekinin aynıdır. Bu adı taşıyan başka kitaplar da vardır. İşte şimdi elimde bulunan: "Melhame-i CEVRİ aleyh-i Rahmet el Bâri"⁽¹⁾ başlıklı talik

(1) Cevri İbrahim Çelebi: Ölümlü 1654 İstanbul'da doğmuştur. Güzel ve çabuk yasadığı için meraklılara ve büyüklere kitap istisnah etmekle geçinmiştir. Eserleri zarf ve ince, sîr ve nazmî da kuvvetlidir. Mevlîvi tarikatına mensuptur. Mürettep sîr divanı ve bir kaç kendî eseri vardır. "Meşhur Adamlar Ansiklopedisi" 3h. 219"

yazılı ve taş basması kitap dahi bizim Sa-
lahaddin'den şöylece bahsetmektedir :

*Bâde hamd-i Huda-vü nât-i Nebî
Melhame nazmının budur sebebi*

*Bundan akdem bir ehl-i nazm-ı güzel
Ki denür namına SALAHÜDDİN*

*Farisi nüshadan bu melhameyi
Yânâ ber kavî-i turfa zemzemeyi.*

*Tarz-ı Rumîde eylemiş beste
Kılmamış bir usûle peyveste*

*Her edası rekik namerbut
Cümle terkiibi hüsvile mahlûl*

*Ne kavafisi var ne evzam
Yâni her beyti mahz-ı Virânî*

*Ne kadar aklın olsa danışı pâk
Yine mefhumun idemez idrak*

*İttifaka bir ehl-i tab'i selm
Yar-ı drine aşınay-i kadim*

*Malik olmuş bu nüshaya emma
İtibar etmemiş ana asla*

*Etti bir gün Fakire böyle niyaz
Ki eya nazm-ı lealî raz*

*Ol kitabın ki adı Melhamedir
Nüsha-i hadisat-ı mâzamadır*

*Kurtarub nazmını sekametten
Behremend etsen istikametten*

*Uydu tabım bu kavî-i mâkûle
Geçdi aklın kelâmı makbule*

*Başlayub nazma etdim anı itmam
Olmadı müddeası şövreti nam*

*Hiç mazmunun etmeyüb tagyir
Kıldı hüsn-i eda ile tabir*

*Kim olursa olur bun nazm
İlm-i hikmet değil ana lâzım*

*Bu kadimî kitab-ı mâlûmun
Köhne mazmun-ü taze manzumun*

*Sal-ı tarihini eder iş'ar
(Nazm-ı ahval ü) olursa şümar (2)*

Şemsiyye'nin telif tarihi aslında 841 olduğuna bakılırsa Cevri Çelebimiz bu adapte kitabını ondan 204 yıl sonra yazmıştır. Halbuki Salahaddin'in ifadesi daha sade Türkçedir. Bahusus aradaki yıllar zarfında Osmanlı - Türk nazmında büyük inkişaf olmuştur.

Kitabın mevzuunu daha açık anlatalım: Bu adı taşıyan kitaplar, belki Önsayada ilk astronomi bilgisinin sahipleri olan Sümerlerdenberi sürüp gelen "Cevri olaylardan" mâna çıkararak, bir takım tecrübeler ve tefetüüllere göre yılın her ayının, gök ahvaline bakarak ahvalini tesbit ederler. İşte, müellif Salahaddin de geleneye uyarak ilk işe "Orta Güz" dediği teşrin-i evvel - Ekim - ayından başlayarak her ayın ve günlerini ahkâmını : ay tutulması, ağullanma, Yıldız doğuşları, düşüşleri, Gök gürlemesi, şimşek, yıldırım... gibi tabii hadiselerin neye delâlet ettiklerini anlatır. Eylül ayı ile biten bu bahislerden sonra 154. varaktan itibaren 12 ayda doğan yıldızların isimlerini, menzillerini Daniyal'den ve "Şeyhî Cibân" ın riyazat kuvvetiyle, zamanının ilim ve fenine uygun olarak yazdığı kitabından faydalanarak ayrı ayrı bildirmektedir.

159. varaktan itibaren de (GURRE-NAME) yani: Gö kayının ilk girişi ve bu günlerin uğuru, uğursuz oldukları ile ayın eski adlarını yazar; buna dair de bir muntazam cetvel verir: Bu cetvelde (4, 5) rakamları, dokuzuncu asra kadar kullanılan tarzda yazılıdır. O asırlarda yazılmış olan mezar taşlarında da bu şekilde tarih rakamları görmekteyiz.

165 inci varaktan sonra arabî ayların veçhi tesmiyeleriyle fasıllarını zikreder,

176 inci varakta arabî aylarının her

(2) Bu manzumenin sonundaki paranted içindeki kelimelerin ebced hesabı tutarı 1045 tarihini gösterir. 1635 M. eder.

birinin arabi hesapla giriş ve başlangıçlarını yazar.

177 inci varakta "hesab-ı kameri" cetveli vardır.

178, 180 varaklarda oniki ayın harf rumuzlarıyla ifadesini ve cetvelini verir.

180 inci varakta itibaren arabi aylarının uğurlu ve uğursuz günlerini bildirir.

184 üncü varakta haftanın her gününün uğurlu ve uğursuzluklarını ve talini, Peygamber Hazreti Muhammed'in ağzından sayar, döker.

188 den 192 varaklara kadar "AH-KÂM-i NİKÂH", yani evlenip zifafa girme günlerinin uğurlu ve uğursuz olanlarını ve çiftleşme tedbirlerini bildirir, böylece kitap sona erer.

192, 195 inci varaklarda — Başlığı yazılı olmıyan — bir fasılda: Adem ile Havva'nın yaratılışlarında, birleşme sıralarında, eyi ve kötü huyların insana nasıl bulul eylediklerini bildiren mensur bir hikâye vardır.

196 inci varaktan, sonra, başka bir müellif olan (YUSUF) un (KİTABI RUZ-NAME) başkık manzum risalesi vardır. Caferi Sadık'tan bilgi edinilerek yazdığı ve her ayın her gününde ne iş kılmak uygun olup olmadığını söyler. Bu satırlardan sonra: "BEHRAMŞAH ile ABULMÂŞER-i BALHİ" nin hikâyesinde: Abu Maşer'in Behramşah namına vaktiyle böyle bir Ruzname yazmış ve Şah'dan nice ikram ve ihsan görmüş olduğun zikirden sonra 200 inci varakta, Ruznamenin yazılış sebebinde: Kendisinin de Abu Mâşere uyup özenerek bu ruznameyi yazdığını: "Nazm kıldım bu kitabı key latif + Oİ EMİRİ Â-ZAM? adına şerif., der.

211 inci varakta "Fİ BEYANİ TARİH ELKİTAB" fashında :

"Tarihin bunun çü malûm eyledim — Anla kim resmini mefhum eyledim. Hic-

retinden ol Resulün ey hümmam — Geçti SEKİZ YÜZ KIRK BİR yıl tamam. Çün recep ayında kim oldu namaz — Bu kitabı ahir ettim hem niyaz., dedikten sonra, bu risaleyi beş, altı günde tamamladığım ve ŞAH? ın bu sözlere itibar eylediği takdirde onun ata ve ihsanlarına layik olmaktan güvence duyacağımı, fakat bir derviş için altunun değerinden çok duanın ve Allah Rahmetinin değeri olduğunu söyleyerek sözlerini bitirir.

212 inci varakta haftanın günlerinin uğurlu ve uğursuz olanlarını yazar.

215 inci varakın sonunda kitabın yazılış — Yani dikte — tarihi hatime olarak (25 Ramazan 909) olarak tesbit edilmiştir.

Kitap hakkında genel görüş ve deyiş:

1 — Kitap baştan sona kadar öz Türkçe ve pürüzsüz bir ifade ile yazılmış. Ancak kelimelerin yazılışında saitler yerine arapça harekeler kullanılmıştır.

2 — Öz Türkçe kelime ve tabirler arasında Türk Dili derlemesi için çok değerlileri, orijinaları mevcuttur.

3 — Kitap ve risalenin muhteviyatı içinde Astronomi, folklor, malzemesi olacak değerli maddeler vardır.

4 — (ŞEMSIYYE) adını taşıyan kitabın telif tarihi 909 ve (RUZNAME) nin tarihi, hicri (841) olduklarına göre tarihsel değeri taşır.

5 — Şemsiyye sahibi Salahüddin bu kitabı: "HÜSREV ŞAH OĞLU HACE NASİRÜDDİN OĞLU ZAMANIN KUTBU HACI PAŞA OĞLU İSKENDER" namına armağan yazmıştır.

Ruzname sahibi (YUSUF) ise kitabını — adını zikretmediği — "EMİRİ Â-ZAM?" a armağan etmiştir.

ISPARTA'DA GÜL, GÜLYAĞI VE TARİHİ

Yazan : Hüsnü İŞİK

Orta Anadolu ile Batı Anadolu arasında bir geçit muntakasını teşkil eden Isparta ili bölgesi taşıdığı iklim özelliği dolayısıyla çeşitli ürün yetiştirmektedir. Bu bakımdan bölgenin istihlal varlığı içinde özelliği ile önem kazanan gülcülük diğer ürünler arasında küçümsenmeyecek ölçüde ele alınmış kazanç getiren bir mevzudur.

İlin merkez kasabası ile Atabey bucağı, Keçiborlu ilcesi ve köylerinde tarla büyüklüğünde kurulmuş gülistanlar esas geçimini toprağa bağlamış çiftçi aileleri, sanatkâr ve diğer mesleklerden olan sahipleri için yardımcı, kazançlı ve zevkli, temiz bir iş olarak ele alınmıştır. Sabahın erken saatlerinde gül bahçelerine koşan Ispartalılar bülbül sesleriyle gül toplamağı ve gün doğarken güneş şualarıyla intişar eden nefis gül kokusunu içlerine sindirmekle duydukları ferahlığı yaşayabilmek için gül mevsimini bir bayram gibi kutlarlar. Anadolumuzun gül diyarı olarak tanınan Ispartada altmış yıllık bir mazisi olan gül ziraatı ve gülyâğcılık san'atının biraz tarihine girerek bütün milletlerin edebiyat ve sosyal hayatına karışmış olan gül üzerinde insanların ne kadar büyük ve içten bir ilgi gösterdiklerini inceliyelim.

Gül kokusunun nefaseti renk ve manzarası itibariyle çok eski zamandanberi makbul ve muteber tutulmuş bir nebattir. Gül ilk insanlarla beraber yaşamış onlarla birlikte medeniyet âlemine girmiştir.

Avrupa müellifleri medeni âlemin çiçekler kraliçesi olan güllün şarkta doğduğunu kabul etmişlerdir. Gül üzerinde incelemelerde bulunmuş olan bilginlerin elde ettikleri sonuçlara göre beyaz ırkın en güzel insan tiplerini yetiştiren Kafkasyadan başlayarak Lübnan dağlarına kadar uzanan bir hattın Türkiyenin doğu muntakasından geçen ve Küçük Asyanın şarki Anadolu sahasını kaplıyan geniş arazi kısmı kokulu gül ırkının doğduğu, yetiştiği ve yayıldığı yurd olduğunu kabul etmişlerdir.

Avrupaya yayılmış olan gül neveleri o güllerin beşik vazifesini gören ve en müsait tabii

şartlar altında bulunan Anadolumuzda tekâmüle uğramış tiplerdir.

Uzun zaman gül üzerinde incelemelerde bulunmuş olan bilgin Crepin'in tasnifinde Akdenizin Anadolu sahilinde bulunmuş (Rosa Phenika) Fenike gülü ve doğu muntakamızda bulunmuş katmerli ve katmersiz (Rosa Moschata) misk gülü dünyada mevcut kokulu güllerin cedleri olarak gösterilmiştir.

Gül ve gül kokusundan Tevrat bahsetmekte ve hattâ Musevilerin kadîmen gülcülükle iştiğal etmelerinin batırası olmak üzere senenin muayyen bir gününde (Gül bayramı) yapmaları bunu teyit etmektedir. Mısırlılar ve Romalılar zamanında da gülcülük çok makbul sayılıyordu. Bilhassa Asuri ve Güldaniler gül kokulu mevad sürünmeğe çok meraklı idiler. Ekersiyetle başlarına gül takarlardı. Hülâsa her kavim ve milletin güle karşı bir meclûbiyet devri yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Gül ruha hakim olduğu kadar edebiyata da müessir olmuş bütün tarih boyunca gül kadınların başlarına, şairlerin mısralarına takılmıştır. Asırlarca evvel Türk şairlerini coşturmuş olan gül bir Türk şairinin rubundan taşarak şu mısralarla kadın ve çiçeği ne güzel eşit ve ekizleştirmiştir.

*Gülmü zibadır letafette ya ruhsarın senin
Lâlemi hoştur taravette ya didarın senin
Nerkisi ranama yektir ya senin elâ gözün
Sünbülü zibama yek ya zülfü mekkârın senin.*

Nedim gülyâğının kokusu ile mest olarak:
*Buğu gül taktır olunmuş nazik işlenmiş ucu
Biri olmuş huy biri deste aml olmuş sana
dermiştir.*

Evliya Çelebi seyahatnamesinin birinci cildinde İstanbul bahçelerinde geniş ölçüde gül yetiştirilerek her tarafta gülistanlar bulunduğunu ve çeşitler arasında zamanın en kokulu güllerinin (Verdi Handan) ile (Verdi Ebyaz) ve Kasımpaşada yetiştirilen Boşnak Dede gülü olduğunu kaydetmiştir. Handan ve Ebyaz güllerinin gülyâğı çıkarılan ve bugün Isparta gü-

İstianlarını süsleyen (Rosa Domescana var. Trige petala Dieck) kokulu yağ gülü olduğu kuvvetle tahmin edilebilir.

Gül suyu ve gülyağı on birinci asırda Mon-golistan prenslerinden (Nuri Cihan) tarafın-dan keşfolunmuştur.

Bir şenlik gününü kutlamak üzere eğlen-celer tertip edildiği sırada Nuri Cihan sarayının bahçesindeki havuzları gülle doldurmuş fiski-yelerden akan ve güller üzerine dökülen sula-rın bir müddet sonra hafif yağlı ve lâtif koku-lu bir madde ile örtüldüğünü görerek bu mad-denin sudan ayrılmasını emretmiştir. İşte bun-dan sonra gülyağı tanınmış ve istihsale başlan-mıştır. Bu tarihlerde gülyağının miskali (4.8) gram İranda dört altuna, Hindistanda bir ki-loşu bin altına satılmakta idi. Yüksek kıymet ve rağbet gören gülyağının esaslı şekilde istih-sali ilk defa İranda taammüm etmiş buradan Hindistan, Cezayir, Tunus, İtalya, Fransa ve Bulgaristana geçmiş ise de bu muntakalarda gülcülük ileri bir sanat olarak ancak Bulgaris-tanda kalabilmiştir.

Bulgariar yılda üç milyon kilo gül çiçeği istihsal etmekte ve bundan dört bin kilo yağ almaktadırlar ki bu miktar dünya gülyağı is-tihsalinin onda sekizini teşkil etmektedir. Bul-ğarlar bu yönde ileri bir san'at kurmuşlardır.

Yağ gülcülüğü estetik temayüllerin tat-mini bakımından güzel renk ve biçimde yetiş-tirilen süs gülcülüğünden ayrı olarak mütalâa edilecek bir mevzudur. Çünkü gerek yetiştirme ve gerekse yağ randımanı ve güzel koku üze-rinde Ekolojik faktörlerin büyük tesirleri var-dır. Bunun içindir ki dünya yüzünde pek dar bir yer tutabilmiştir.

İstihsal olunan İsparta yağlarının dünya pazarlarında çok iyi tanınmış olmasına göre bütün kültür şartlarını bir arada toplamış olan bölgemizde bugün ancak iki yüz bin kilo gül çi-çeği yetiştirilebilmektedir ki bundan da ancak altmış kilo yağ elde edilebilmektedir.

Gülcülüğümüzün iki yüz binden hiç ol-mazsa iki milyon kiloya çıkarılması teknik mü-daha evvel çalışmalarla mümkünmüdür. Bu-na doğru atılacak adım muntakamıza büyük kazanç sağlayacağını umuyor ve özliyoruz.

BİR TOPLANTI'NIN NOTU

Tarik YUNUSOĞLU

İsparta'da akşam işinden çıkan halk, biraz dinlenmek ve temiz hava almak için İstasyon caddesi ve hükümet önünde dolaşiyor.

Bizde arkadaşlarla ılık rüzgârın iteleme-siyle İstasyon caddesinde samimi basbihallerle dolaşıyorduk. Orduevi bahçesindeki kuvvetli ışıklar adetâ bizi kendine çekiyordu. Bir (Kır toplantısı) olduğunu hissediyorduk.

Bu şekilde samimi toplantılara susayan halk akın akın geliyor ve daha erken saatlerde Orduevini dolduruyordu.

Bir köşede yer bularak oturduk. Toplantı (İsparta Gençlik Kulübü) yararına yapıyor-du. 25 gün kadar önce bu şekilde bir kır top-lantısı gençler tarafından (İsparta İli Eğitim Derneği) yararına yapılmıştı. Gençler eski zih-niyeti tamamiyle değiştirerek kendi başlarına

tuttukları işleri başarabileceklerini göstermiş-lerdi. Bu toplantıda aynı gençlerin ekserisi fa-aidi.

Halkevi cazının iştirakiyle yapılan bu top-lantı saat 2.00 ye kadar devam etti. Civar köy-lerden getirtilen efeler ve iki gencin oynamış olduğu millî oyunlar millî hisleri kamçıyordu. Bilhassa İsparta'nın sevilen oyunlarından (gı-cır gıçır) oyunu balkın neşesini biraz daha art-tırıyordu. Toplantının ikinci bir orijinal kısmı-nı zeugin bir ince saz heyetinin karışık şarkıla-rı ve halk türküleri teşkil ediyordu.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse gençler bir ay içinde iki büyük imtihanı üstün bir ba-şarı ile verdiler. Gençlerin bu şekilde samimi toplantılar, konferanslar, münazaralar tertip etmesini ısrarla bekliyoruz.

Mevlüt Töreni

Nuri KATIRCIOĞLU

Çok eski zamanlardanberi âdet olan (Mevlüd Okutma) töreni, yurdun hemen hemen her yerinde mevcut olup bu törenin mahallî âdetlere göre eürülü geçitleri vardır. Bilhassa şehir ve kasabalarda bütün halk dâvet edilerek camilerde okutturulan mevlüd törenleride kendine mahsus bir özellik arzeder.

Ben, burada bir çok yıllar önce (Isparta - Ulucamii) nde dinlediğim mevlüdün törenini yazacağım:

Isparta çevresinde mevlüd okutmak için halkta içten gelen riyasız samimî bir istek vardır, bu istek, bazan o kadar özentili, o kadar har bir şekil alır ki, hâli, vakti yufka olanlar bile ruhî ihtiyaçlarını tatmin için biraz para bulup buşurup mevlüd okutmaya özenirler.

Mevlüd ayları gelince: halk, gece gündüz evlerde — mevsimine göre — bağlarda, bahçelerde, su başlarında, mesire yerlerinde, câmilerde yemekli, yemeksiz, mevlüd okutmayı bir din borcu, bir vicdan ibadeti sayarlar.

Düğün yapmağa gücü yetmiyenler evlerinde mevlüd okutturup, çocuklarını sünnet ettirirler.

Kadınların da ayrıca mevlüd okutturanları, okuyucuları ve kendilerine mahsus törenleri ve bu törenlerin başka bir âlemi, başka bir zevki, başka bir keyfi vardır.

Ölüm ve doğum olaylarıyla evlenenler, kız gelin edenler, yeni ev alanlar, ev yapanlar, hastalıktan kalkanlar, uğradığı felâketten kurtulanlar, zorlu işlerini kolaylıkla başaranlar, korktuğundan emin, umduğuna erenler, askerliğini yapıp gelenler, muharebeden dönenler, hasretine kavuşanlar bu şükran borcunu edâ için mevlüd okutturup ruhlarını teselli ederler.

Rebiül evvel ayının onikinci gecesi dünyaya gelen Hazreti (Muhammed) in doğumu hakkında halk diliyle yazılmış olan Süleyman Çelebi'nin mevlüdü, bu geceden itibaren ilâhilerle, münacaatlarla, nice nice ağır ve özel ezgilerle, okunmayı abaşlar.

Mevlüd gecesinden birkaç gün önce camiler, mescitler, evler silinir, süpürülür. İçten ve dıştan temizlikler, hazırlıklar yapılır.

Mevlüdün birinci gecesi: en önce camilerde, sonraki gece ve günlerde her tarafta mevlüd okunmaya başlar. Camilerde okutturulan mevlüd: ya hayır ehli adamlar tarafından veya geliri gösterilerek vakıf veya vasiyyet edilmek suretiyle veyahut memleketin hayırsever kimseleri tarafından okutturulur.

1813 - 1897 yılı Isparta rüştiye mektebinde orta okulunda) okuduğum zaman, bir gün Tahirpaşa (1) Ulucamide okutturacağı mevlüde okulumuzun da öğretmenlerini oğlu Hafız Beyle (2) dâvet ettirmiş. Bir sınıfta beraber okuduğumuz, paşanın en küçük oğlu olan Hafız bey, beni, Çakmakçıoğlu Rızayı, Hancıoğlu Mehmet Nesibi (3) de bu mevlüdü dinlemek için Ulucamie çağırmıştı. Şimdi hepisi birer rahmetli olan bu arkadaşlarla o gün akşam yemeğinden sonra Ulucamî önünde buluştuk. Caminin karşısındaki, süt gibi bembeyaz mermerden yapılmış şadırvanın musluklarından akan bol sularla çarpa çarpa abdest aldık. Akın akın gelmekte olan halkın arasına karışıp camiden içeriye girerken miskianber kokuları türüm türüm tütmeğe, burnumuzdan ruhumuza nüfuz etmeğe başladı.

İçerisi çok kalabalık, cemaatle bütün safları dolmuştu. Bu safların arasından atlaya atlaya geçip menberin sol tarafında mihrabın önlerindeki saflardan birinin arasına sıkışarak diz çöküp oturduk. Çok geçmedi, yassı ezanı okunmaya başladı. Ca nkulağıyla ezanı dinle-

(1) Isparta âyan ve eşrafından.

(2) İstiklâl harbi kahramanlarından olan bu arkadaş Milletvekili iken 989 da öldü.

(3) Çakmakçı Rıza ilk tayyare şehitlerimizdendir. Mehmet Nesip ise tayyare binbaşı iken ölmüştü. Kafa kıymetiyle mümtaz olan bu arkadaşları rahmetle anarım.

yip hürmet ve bazım içinde halis niyetle namaz kılınan sonra : Menleketin tanınmış ve sevilmiş, seçme okuyucu hoca ve hafızları, caminin orta yerine toplanıp, geniş bir halka şeklinde dizilerek, yere diz göküp oturdular. Oturur oturmaz, içlerinden biri: Keskin bir sesle (Sallû alâ seyyidina Muhammed) nidâsiyle caminin iğini gınlattı. Ve bütün halkı (Muhammed) i selâmlamağa davet etti. Hararethi aşklarla hazreti (Muhammed) i selâmladık. Bunun ardınca :

Döndü mürrat üzre Felek
Devran bizimdir bu gece
Gönülleri bir etmek gerek,
Canan bizimdir bu gece.

Na'ti ilâhi bir sesle yükseldi. Halk iki elleyle yüzlerini oksayarak sağ ellerini kalplerinin üstüne koyup (Muhammed) tekrar tekrar selâmlandı. Ruhuna Fatihalar yollandı. Bu sırada genç müezzinlerin ellerindeki, içinde ödacı ve amber yanan buhurdanlıklar cemaat saflarının arasında dolaştırılmıya başlandı. Artık cami müşk kokuları içinde, cemaat bu güzel kokular içinde okunmıya başlayan mevlüdü dinliyor, Allah adıyla başlayıp sıra (Bir kez - Allah dese aşkıla lisân) mısraı okunurken : Şiğsırmımlı bir rahmet seli gibi bütün ümmet coştı. Ağızlardan çıkan ALLAH ALLAH sesleri, kubbeyi delip göklere yükseliyordu. Bizim de masûm gönüllerimizdeki masûm aşklarımız bu ilâhi sesleri içinde göklere ağıyordu. — Bu sırada Çakmakçı Rıza Nesip'le bana : Amân şu incelikleri kaçırmıyalım, not edelim, diyordu —

Artık sıra Süleyman Çelebi'nin Rahmet dileğini terennüm ettiği isteklere gelmişti. Cemaat içinden Sandık emini Oluborkulu Şair Şem'i : Ayağa kalktı "Ey cemaati müslimin! Şimdiye kadar daha bir benzeri vücuda getirilemeyen bu öz Türkçe mevlüdü yazan Türk şairi Süleyman Çelebi'nin ruhuna Fâtiha" diye hazin bir edâ ile din sevgisi içinde özden türe Türk şairinin saygı ve sevgi ile ruhuna fatihalar hediye edildi.

Artık mevlüd okuma seyrini almış yürüyor. Okuyucuların kendi edâ ve usuliyile tatlı ve keskin seslerin nağmesiyle cami ve içindekilerin kalpleri de rahmet suları içinde yüzüyor. Sıra (Mustafa Nurunu alında kodu. Bilhâbim nurudur bu nur dedi) terennümünün gönüll-

lere dokunan tesiri altında içten içe geçen nazik zevklar, nazlar, niyazlar tecelli etmeğe başladı. Güneş hüzmesi gibi gönülleri ışıklandıran bu ruhani nurun aydınlığı altında, buram buram terler dökken okuyuculara bir teneffüz vakfası veren (Sallû alâ seyyidina Muhammed) nidâsı yükseldi. Hal kcoşkunluklar içinde sağ ellerini kalpleri üstüne koydular, Hazreti (Muhammed) i selâmladılar. Bu selâmlayışlarda (Muhammed) aşkının tesiriyle coşanlar, kendinden geçenler görülüyordu. Halk böyle coştukça okuyucular da bir kat daha coşuyor, seslerinin güzelliğini ve okuma sanatının inceliğini tamamen tebarüz ettiriyorlardı, o halde ki : bu nazik inceliklerin derecelerinin ne kadar yükseldiğinin farkına varamıyacak kadar ruhâni zevkin derin neşeleri içine dalıp gidiyorlardı.

Bu zevkin anlatılamıyacak kadar müşkül olan tatlı coşkunluklar içinde tizden keskin bir AH gibi :

"Allah ne hoştur beznimiz
Gülizâre geldik müşdibiz
Bülhülleri söyletmiz
Seyrân bizimdir bu gece."

Na'ti okundu. Okuyanların aşkı, dinleyenlerin neşesi arttıkça okunuştaki ilâhi yükseliş camiden dışarıya taşıyor, yeri göğü kaphıyordu. Bunun ardınca :

"Dedi gördüm Olhabibin ânesi
Bir acep nûrkim güneş pedvanesi"

mısra'ları okunuyordu. Mihrap önünde birinci safın sağında otuarn Atezade adındaki zat (4) Alazah deyüp bir çıkış çıktı, ögle bir yükseldi ki bütün kalpler yerinden oynadı, gönülleri Tanrı katına doğru çekip götürdü.

Bu nazik niyazlarla tecelli eden okunuş seyri âhengi değışmiyen temposuna devam ederek (Muhammed) in doğumunun yaklaştığı, anasının hararettten yüreğinin yandığı demleri okunduğu esnada : İçi gül kokulu şerbetlerle dolu bardakların dizildiğı tepsileri elleri üstün-

(4) Ferik Abdülkerim Paşanın icülük kardeşi olan (Hacı Ateş) ticaretle meşgul bir derviş idi.

de taşıyan iki genç: Okuyucu halkasından içeriye girdikleri sırada : Okuyucu halkasından ak sakallı bir hoca, kevser ırmağından akan selsebil gibi coşturdu da tatlı bir sesle okuduğu :

"Elde gezer şerbet tasi
Üleştiren insanların hası
Silinsin kalplerin pası
İç mevlüdün şerbetini
Dinle (Muhammed) in sohbetini."

Na'tinin terennümü arasında şerbetler sunulurken, sunucular da coştular.

Vaktaki : (Muhammed) in dünyaya gelmesinin yaklaştığını müjdeleyen mısra'lar okunmaya başladı. Cemaat bütün bir kütle halinde ayağa kalktı. Eller göbekler üstüne bağlandı, gözler süzüldü, başlar sağa eğildi. Gönüller tam bir hışı ile beklediği (Muhammed) in duşuşu hayaliyle seyir ve temayaşa koyulduğu sırada : Gözlere nurlar, gönüllere sururlar saçan :

Geldi bir akkuş kanadıyle revân
Arkanı sığıdı kuvvetle hemân
Doğdu ol saatte ol sultanî din
Nure galkoldu semavatüzemin

müjdeleriyle bütün ümmet sevinçlere garkoldu. Cemaat bu sevinç şükranlarıyla sağma soluna döne döne bu mukaddes doğumu kutlayan se-

lâmlarını verirken, yenibaştan içleri ruhanî bir zevkle yakan ince bir ses daha :

"Geldin dili mesrur ile
Gönülleri pürnur ile
Camımeysi gülgün ile
Şükran bizindir bu gece."

İlahisi okunmaya başladı. Bu ilâhi natin, coşkunluğa bir kat daha hız veren tesiriyle cemaat (Muhammed) i selâmlaya selâmlaya yerlerine oturdular.

Doğan Nurun ışığı altında mevlüt seyrine devam ediyor. Birtarafta misk kokuları, amber kokuları birbirine karışarak içlerdeki ferahlara iştirâk ediyor. Artık zevk ve sürurun sürekli neşesi içindeyiz. Âdetâ Süleyman Çelebi'nin ilhamını tanzir eder gibi (Şevki şadiden rakaa geldi cemaat) denilecek hale gelmiştik.

Mevlüt sona yaklaştı. Okuyucular içinden bir zat ayağa kalktı, sağ elini yanağının sağına koyarak Yaradana sığındı da mübarek davudî sesiyle bir yükseldi :

"Ede nasîp biz düşküne
Çıkalım din köşküne
ol (Muhammed) aşkına
Allah deyip sevinelim."

Na'tile bu güzel ve ruhanî tören sona erdi.

K Â Ğ İ D A , K A L E M E D A İ R

(Başı 2228 de)

hitap kelimeleri yazılı idi. Meselâ sivil paşalarının çeşit çeşit rütbeleri vardı. Her biri için kullarılan hitap kelimesi de ayrı idi.

Bir zamanlar İsparta'da şöyle bir vaka olur: Eşraftan birisi padişah iradesiyle ve sivil rütbeler içinde beylikten paşalığa yükselir. O nu sevmiyen birisi, paşayı tebrike gidenlere,

— Canım ne oluyorsunuz, adam ola ola izzetlû paşa oldu. Saadetlû paşa değil ki...

Der ve aradaki farkın gerçekten bir değeri olmadığı halde sadece hitap ayrılığını bir teselli sayarmış.

Yeni neslin yazı işinde yalnız maddî vası-

taların geriliğinden değil, yazıyla bir şeyi anlatmanın bin bir çeşit zorluğundan nasıl kurtulduğunu kısaca anlatmağa çalıştım.

Bugünlerde okullarına gitmeğe başlayan

Türk çocukları, memleketin yakın bir tarihin kendi yaşlarındakilerin nelere katlandıklarını bu satırlarda tamamen bulmuş olmayacaklardır : anlattıklarım çekilen başka sıkıntılar yanında pek hafif kalır. Ancak bu yazılar geçmiş devirlerden şikâyet için değil bugünün ve yarının gerçek değerini belirtmek için yazılıyor. Memleket, dünü ile, bugünü ile tanıtılmak isteniyor. Böylece yakın geçmişin bir iki özelliği bu yazının konusu oldu.

ISPARTA AĞZININ FONETİK ÖZELLİKLERİ

— V —

Saldıhattın Efen

Sertleşen sessizler :

Yumuşak sessizler İsparta ağzında bazan sertleşir: Balta: Palta.

Yumuşayan sert sessizler :

Ç, K, P, T sert sessizleri, İsparta ağzında bazan yumuşayarak c, g, b, d, olur; bunları evvelce görmüştük. Burada da birkaç örnek vere-

İm :	
Çizme	: Cizme
Parmak	: Barmak
Taş	: Daş
Tomatez	: Domadiz
Kaba	: Gaba

Sessizlerin katlanması :

Aşağı	: Aşşağı
Başak	: Başşak
Küçük	: Güccük

Fazla Fonemler :

Bari	: Barım
Elbet	: Helbet
Yaya	: Yayan

Düşen Fonemler :

Abla	: Aba
Böbrek	: Börek
Sonra	: Sona
Satılık	: Satlık
Yufka	: Yuka

Kelime ortasından bir sessiz fonem düşerse, kelime başındaki sesli fonem uzun okunur :

Aşam	: Aşam
Öksüz	: Ösüz
Söylemek	: Sölemek
Teyze	: Deze

Birkaç türlü söylenen kelimeler :

Şimdi	: Şındı, hındı

Büyük ses uyumu :

Genel dile büyük ses uyumuna aykırı olan kelimeler, İsparta ağzında uyumludur :

Bahçe	: Bahça
Elma	: Alma
Helva	: Halva
Şeftali	: Şefteli
Terazi	: Terezi
Taze	: Teze
Tane	: Dene
Lira	: Lire
Kestane	: Kestene
Zahire	: Zehre
Zerdali	: Zerdeli

İsparta şivesinde küçük ses uyumuna uymayan kelimeler, İsparta ağzında uyar :

Armut	: Armit
Çamur	: Çamır
Çabuk	: Çabık
Hamur	: Hamır
Kabuk	: Gabık
Karpuz	: Garpuz
Pabuç	: Babuç
Sabun	: Sabın
Savuşmak	: Sıvışmık

Fonetik değişmelere uğrayan kelimeler :

Genel dile uymayan kelimelerin bir kısmını kurallara bağladık, fakat, bazı kelimelerdeki ayrılıklar kurallara uymayacak kadar çeşitli olduğu için bu kelimeleri liste halinde göstermeği uygun bulduk :

Badem	: Payam (Badem de deriz).
Böcek	: Böcü
Büyük	: Böyük
Çakıl	: Çağıl
Çanta	: Çente
Çekic	: Çekes

Dilenci	:	Dilengi
Elbet	:	Helbet
Esir	:	Yesir
Eşek	:	Eşşek
Evlendirmek	:	Evermek
Fincan	:	Filecan
Gırtlak	:	Hırtlak
Gömlek	:	Gönek
Güreş	:	Güleş
Hiç	:	Heç
Horoz	:	Horaz
Hüseyin	:	Üsen
Kerpeten	:	Kelbiden
Kıkırdak	:	Kümürtlek
Kırlangıç	:	Gırlangıç
Kırpık	:	Kıprık
Kişi	:	Gişi
Kolay	:	Golay
Komsu	:	Gonşu
Kurbağa	:	Gurbağı
Küçük	:	Güccük
Küme	:	Köme
Küfe	:	Köfün
Leylek	:	Lelek
Menekşe	:	Menevşe
Murdar	:	Mundar
Mustafa	:	Mustuk, Mustufa
Nice	:	Neçe
Ninni	:	Nenni
Pamuk	:	Pambuk, pambık
Patates	:	Patike
Perhiz	:	Pehrız
Sarımsak	:	Sarmısak
Sütlaç	:	Sütlaş, siltü
Şenlik	:	Şennik
Şura	:	Şora
Tavuk	:	Tovuk
Tepe	:	Depe
Tenha	:	Tehne
Tilki	:	Dilki
Törpü	:	Dörpü
Uğultu	:	Oğultu, viğıltü
Yengeç	:	Lengeş
Yormak (tâbir)	:	Yoymak
Keşir	:	Hiş

—(Devam edecek)—

TORKU

—(Geresin'i Kardaşlarına)—

Geresin düzünde gifte pınarlar;
Bülbüller ekseri güle kamarlar,
Yiyitler güzele, gence yanarlar

Kaptırdım gönlümü ağa kızına
Daha küçük bakar elin sözüne...

Geresin düzünde keklükler uçar
İnsan sevdiğinden böyle mi kaçar
Yolda sabahlarım, beklerim naçar

Yavrum anan seni bana vere mi ?
Şu kadersiz yüzüm bir gün güle mi ?

Geresin düzünde bu yaz eylendim
"Fatma'ya yangındır" diye dillendim
Aşık Kerem gibi, dilde söylendim

Yıllar geçse bile hâlâ aradan
Seni, bana yazmış güzel yaradan

Geresin düzünden endim aşağı
Yiyit olur bizim köyün uşağı
Geliyor beline sarmış kuşağı

Köylü, dengin diyor; ya sen ne dersin?
"Eh" deyver gönüller murada ersin.

Geresin düzünde pek çoktur kuyu
"Cırbeyli" pınarın soğuktur suyu
Kimlerden aldın sen bu güzel huyu

Sözümünden dönersem vallahi namerdim,
Fatmam görsünler ki; ben nasıl merdim.

Geresin düzünde gül bahçeleri
Keseme doldurdum gül ağaçları
Anam, Fatmacıma sal bahçaları

Fatma benim oldu dünyalar benim
Ben ona köleyim; o benim kulum.

Ahmet Mahir Çadircioğlu

Not: Geresin, Isparta iline bağlı gümlüklerde sâsli; mâte
nevi mevruc ve moksulleri bulunan 550 hançli sirm ve gâz
bir köydür.

Zengi Yaylasında Kurulan Pazar

Ömer Ali ERTAN

Sütçüler ilçe merkezi ve etraf köylerinin arzularına uyarak kaymakam vekilimiz Mehmet Aldan'ın gayretleriyle yaz mevsimlerinde devam etmek ve haftanın pazar günlerine mahsus olmak üzere, kurulan pazarın 13.6.1948 gününde ilk haftası yapıldı. Bu olay, muhitemizde sevinçle karşılandı. Bugün de ikinci haftasını yaşamak için hafta tatilinden istifade ederek Zengiye gidiyoruz.

Sütçüleri görmüş olanlar buradan ayrılduktan sonra üç büyük yaylayı hiç unutamazlar. Zengi, Tot, Sanlı adıyla anılan bu yaylalar Sütçülerin insan ve hayvanatının hayat kaynaklarıdır. Bunlardan bu gün pazara kavuşan Zengiye ele alalım. Zengi Sütçülerin 18 kilometre batı kuzeyinde milâttan 100 yıl önce kurulan (Pitnelisus) Karabavlu dediğimiz harabe şehrin civarında meşhur bir yayladır. Eğridir - Sütçüler şosesinin 15 inci kilometresinden ormanlar içinden başlayıp, harabeler arasından pazarın kurulduğu zengi yaylasına kadar kamyon işleyebilen bir yol yapılmıştır. Yolun sağında ve solunda dikili taşlar görünmektedir. Eski (Pitnelisus) şehrine girerken harabeleri zevkle seyrediyoruz. Sayın Tahir Erdem'in ve Cevdet Yalvaç'ın bu şehir hakkındaki UN dengisinde çıkan tercüme ve mahallinde yaptıkları tetkik notlarını merakla okuyoruz : Cevdet Yalvaç'a göre Pitnelisus şehri Hazreti İsanın doğumundan yüzyıl önce kurulmuştur. Tahir Erdem'e göre Karabavlu dediğimiz şehrin eski ismi (Pitnelisus) olup, Bizanslılar zamanında (Pasturelisus) ismiyle anılmıştır.

Bu şehir düz bir sahada kurulmuştur. Binaları sert kireç taşlarından yapılmıştır. Tahminen şehrin uzunluğu 900, genişliği de 500 metre kadardır.

Şimdi bu harabelerdeki tonlarca ağırlığın-
daki yontma taşlara ve taştan tezyin edilmiş
saçak çıkıntıları ile kapı zaviyelerine bakıyo-

ruz. İki bin küsur sene evvelki ineniyeti düşün-
sünüyoruz. Binaların altına yaptıkları Horasan-
dan sarnıçlar ve yamaçlardaki harç sıvalar bu-
günkü alçıdan daha mukavemetli, daha dün ya-
pılmış gibi duruyor.

Harabelerden sonra sen ve neşe içinde Zen-
giye girdik. Kamyonun inince kasabadan ge-
lenleri Hacı Ahmetler Köyü Eğitmeni Mehmet
Özcan karşılıyor, pazarda istediklerimizi bul-
mağa çalışıyordu. Büyük gölgeli ceviz ve söğüt
ağaçları ve yanık harap cami ardında pazarın
gerçekten durumu bir panayır manzarasını an-
dırıyor. Ağaçların gövdesindeki levhaları oku-
yoruz. Süt, çay ve kahve, manifatura ve bakka-
liye, yağ, yoğurt ve unurta.. Havanın pazarı
ayrı ayrı toplu haldedir. Civar köylerden gelen-
ler. Eğridirli esnafılar kâr için değil de mutlaka
bu yaylanın meşhur suyundan içmek için bile
gelirler. Yolda terlemiş ve susamıştık. Fakat
bu yaylaya gelince temiz ve serin havanın tesiri-
yle olacak ki, susuzluktan ve yorgunluktan
eser kalmadı.

Etrafa ve ovaya bakıyoruz. Öğrek dediği-
miz at topluluklarının kişneyip nara atmaları
pazara ayrı bir hususiyet veriyor. Bahar so-
nunda zayıf düşen atlar bu yaylaya bırakılıyor.
İki ay içinde âdeta bir ceylân oluyor. Siğirler
ve davarlar hepsi de semiz ve neşe içindedir.
Erkeç ve koçlar hararetle satılmakta, bir kaç
grup müşterek aldıkları erkeçi öte yanda kır
usulü döndürerek kebab yapıyorlar. Hasılı Zen-
gi Yaylası gündün güne terakki edecektir. Bunu
duyan doğu köylerimizden Çobanisa, Badap ve
Beydili köylerimizde yörüklerin en çok geç-
mekte olduğu Çobanisa ovasına biz de pazar
kuracağız diye teşebbüse geçtikleri söylenmek-
tedir.

Zengi pazarının memleket iktisadiyatında
hayırlık sonuçlar vermesini dileyelim.

T Ü R K D İ L İ

*Dil Bayramının 16 ncı Yıldönümünde
İsparta HALKEV'inde söylenmiştir.*

Bugün dil bayramının 16 ncı yılını kutluyoruz. Bundan 16 yıl önce bugün, Ebedi Şef Atatürk Osmanlı İmparatorluğundan miras kalan ve Türk olmıyan bir dili Türkçeleştirmek gayesi ile ilk Dil Kurultayını Dolmabahçe Sarayının büyük merasim salonunda toplamıştı. Dil Kurultayında alınan kararlara temas etmeden önce dilimiz ve dilimizin tarihi üzerinde biraz duracağım.

Bugün günden güne güzelleştirmeye çalıştığımız ve atalarımızın konuştuğu bu dil, çok eski zamanlardan beri kullanıla gelmektedir. Asyada kazılar neticesinde ortaya çıkan Orhın Abideleri 732 de dikilmiştir. Demek ki bu tarihten çok evvelde türkçe kullanılıyordu.

Dil, çok önemli bir vasıttır. Milletler ve Devletler birbirlerini, meydana getirmiş oldukları eserler vasıtasıyla tanırlar. Bu eserlerinde tam manasıyla tekkik edilmesi ancak Türk dilinin kolay anlaşılır ve güzel bir dil olduğunu tanıtmak suretiyle mümkün olacaktır.

Türk dili Onuncu yüz yıla gelinceye kadar zengin bir dildi. İslâmiyetin kabulüyle bu dilde bulunan bütün kurallar aynen Türk dili ne geçmiş oldu. Sonuç olarak dilimiz karışık bir durum aldı. Bu vaziyette Türk dili ölmeye yüz tutmuştu. Dolayısıyla dille beraber Türklerde eski şöhretlerini kaybetmişlerdi. Bu durum Türk milliyetçilerinin ve Türk dil severlerinin gözünden kaçmıyordu, fakat ne yazıkki bu işte çok geçkilmisti.

Milliyetçi bir zat olan Kaşgarlı Mahmut yazmış olduğu DİVAN - Ü LÜGAAT - İT - TÜRK adlı eserinde kendi milletinin diğer milletlerden yalnız silâh kuvvetiyle değil, dil, kültür ve medeniyet bakımından da üstün olduğunu meydana çıkarmak gayesi ile eserinde verdiği malûmatla şu satırları görüyoruz.

"Gördüm ki Yüce Tanrım Devlet Güneşini Türklerin burçlarından doğdurmuş. Onlara Türk adını kendisi takmış, Hakanlığı onlara kendisi vermiş. Zamanın padişahlarını hep onlardan teşkil etmiş Cibân halkının dizginlerini

onların ellerine bırakmış; insanların saadeti için onları sebep yaratmış. Doğrulukta onlara her zaman yardımcı olmuş, onlara intisap edenleri, hizmetlerinde bulunanları aziz kılmış..

"Oklarının saplanmasından barınmak için aklı başında onların halleriyle hallenmekten başka bir çare kalmamış; halbuki onlara bir şey dinletmek, gönüllerini sîde etmek için kendi dilleriyle konuşmaktan daha güzel bir vasıta yok..

"Her kim onların diline sığınmışsa onu kendilerinden sayıyorlar, her türlü korkudan kurtarıyorlar. Bunun içindir ki Türk olmıyanlar da Türk diline sığınmakta, bu vesile ile zarar ve ziyandan kurtulmaktadırlar..

Onbeşinci yüzyıl büyük Türkçülerinden Ali Şir Neval yazmış olduğu Muhakemat-ül Lûgâteyn adlı eserinde Türkleri ve Türk dilini şu cümlelerle müdafaa ediyordu.

"Ana Dilin üzerinde düşünmeğe koyuldum: Türkçenin derinliklerine dahınca gözlerime, Onsekiz bin âlemden daha yüksek bir âlem gördü. Bu âlemin süsleri, bezekler igerisinde enginleşen göğü, dokuz göktek daha üstündü. Bu erdemler, yücelikler hazinesinin incileri yıldızlardan daha parlaktı. Bu âlemin bahçelerine daldım. Gülleri güneşler gibiydi; her yanında göz görmedik, el değmedik neler vardı. Aman bu tılsımın yılanları, korkunç, dikenleri yandırdı. Bunları görünce düşündüm ve dedim ki: Demek bizim Türk Şairleri bu korkulu ve üzüntülü şeylerden çekindikleri Türkçeyi bırakıp gitmişler. Fakat ben bu âlemden vazgeçmedim: Korkmadım, yılmadım. Güçlüklere yendim, zorluklarla savaştım. Emeklerimi esirgemedim. Bu âlemin aydınlık alanlarında ilhamımın şablanan atını koşturdum."

Tanzimata kadar yer yer gerek fikirleri ile ve gerekse eserleriyle Türk Dilini diriltmeye çalışan bu hamkelerin yanbaşınde, halka seslenen bir HALK EDEBİYATI vardı. Meselâ Onbeşinci yüz yıl Halk Edebiyatından Köroğlunun bir şiirini örnek olarak alalım

*Merd dayanır, mamerd kaçır
Meydan gümbür gümbürlerin
Şahlar Şâhı divan açar
Divan gümbür gümbürlerin.*

*Yiğit kendini ögende
Oklar menzili dögende
Semper kalkana deşende
Kalkın gümbür gümbürlerin.*

*Ok atılır kalesinden
Hak Saklasın belâsından
Koroğlu'nun narasından
Her yan gümbür gümbürlerin.*

Tanzimatla beraber, dilin sadeleşmesine doğru atılan adımların biraz daha sıkıştığını görmekteyiz. Bu hareketin başında ağını her zaman anacağımız Şinasiyi görüyoruz. Şinasi TERCÜMANI AHVAL gazetesinin mukaddeme sinde... "Umum-halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede" gazeteyi yazmak istediğini söylüyor. Yazmış olduğu bazı şiirlerinde "Safi Türkçe" ile yazılmış olduğu kaydını koyduktan sonra bazılarında "bil'iltizam lisan - i avam" üzere kaleme alındığını söylüyor. Söylediklerini yaptıkları ile isbat etmek için, ŞAIR EVLENMESİ Piyesini meydana getirdi ve bu yolda şuurlu olarak çalıştığını vesikalarla ispat etti.

Tanzimatta Şinasi ile beraber başhyan bu dil hareketinin ilk vesikası olarak, Fuat ve Cevdet paşaların 1851 de yazmış oldukları Kavaid-i Osmaniye vardır. Arapça ile Farsçadan yalnız kelime alınmasını, yabancı kaide ve terkipleri iyi görmemek anlayışıyla yazılmış olan bu eser bu yolda ilk deneme olmak üzere ehemmiyetlidir.

Büyük Vatansever Namık Kemal de dilimiz hakkında bazı fikirler söylemiş ve bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Şinasi 1835 te Paris'e çekilmek zorunda kaldığından Tasvir-i Efkar gazetesini Namık Kemal'e bırakmıştı. Kemal 1866 da Edebiyata ait mütalâalarını ihtiva eden büyük bir makale yazdı. Bu yazısında dilimizin düzelebilmesi için bir gramer bir lûgat ve iyice

parçalardan meydana gelmiş bir müntehabat, edebiyat nazariyatını havi bir belâgat kitabı meydana getirilmesini tavsiye ediyordu.

Ziya paşa ŞİİR ve İNŞA makalesinde

"Bizim şiirimiz hani şairlerin nâmevzun diye beğenmedikleri avam şarkıları ve taşralarda ve gökür şairleri arasında DEYİŞ ve ÖLÇME ve KAYABAŞI tabir ciunan nazımlardır. "Ve devamla: "Hele bir kare rağbet o cihete dönsün, az vakit içinde, ne kâtipler yetişir ki akıllara hayret verir,, diyerek bizim eski şiirimiz ve dolayısıyla dilimizin hususiyetini belirtmeğe çalışıyordu.

Yabancı kaidelerle terkip yapılmasını ve bilhassa Türkçeleri bulunduğu takdirde Arapça ve Farsça kullanılmamasını tavsiye eden Ahmet Mitat bize eserleriyle bunu tahakkuk ettirmişti.

Türkçe kelimelerle ilk lûgat bastıran Ahmet Vefik paşadır. Eserin adı Lehçe-i Osmani (1876). Daha sonra Şemsettin Sâmî en güzel bir lûgat olan Kamus-i Türkî eserini meydana getirmiştir. (1899-1901).

İsimlerini söylediğimiz bu şahsiyetlerden başka Türk dilinin güzelleşmesi için daha bazı kimseler çalışmışlardır. Meselâ Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin gibi. Fakat 1908 den sonra Türkçülük cereyanında rol oynayan bu şahsiyetler ve bu cereyana katılanlar ayrı bir konferans konusu olduğundan burada yalnız isimlerini söylemeyi yeter buluyorum.

İşte dilimiz için çalışan bu şahsiyetler dil yapımızın temelini bu suretle attıktan sonra 1932 de Ebedî Şef Atatürk her cephede yaptığı yenilikler gibi, dilimizin özleşmesi ve bu işlerin bir kurum tarafından idare olunmasını düğünererek ilk dil kurultayını topladı. Bu kurultayda, kısaca şunlar karar altına alındı.

- 1 — Dilin özleştirilmesi.
- 2 — Dil hazinesinin araştırılması.
- 3 — Dil biliminin yayılması.
- 4 — Dilimizin lûgat, terim, gramer bakımlarından işlenmesi.

Dil devrimi başlangıçta tuhaf karşılandı. Bu tuhaf karşılayışı 26 Eylül 1947 de Ulus ga-

estisinin Yankular sütununda şu şekilde izah ediliyordu :

"Dil devrimini yalnız kendi alıştıkları dilin elden gitmesi, kendi yazı ve eserlerinin okunmaz olması kaygısı ile karşıladılar. Bu suretle üstü kapalı olarak ("Arabinkini Araba, Aceminkini Aceme verecek olursak sırtımızda uzun kollu bir Buhara hırkasından başka bir şey kalmaz!..) vecizesi tekrarlanmış oluyordu.

Fakat düşünmediler ki Arabınki Araba, Aceminki Aceme verildikten sonra onların yeri boş kalmıyacaktı; yerli ve millî kaynaklardan doldurulacaktı..

Nitekim böyle oldu. Türk dili günden güne güzelleşti ve kıymetli Türk san'atkarları elinde elestikî bir durum aldı.

16 ncı asır kıymetli şahsiyetlerden Baki, Kanunî mersiyesinin altıncı bendinde

*Tiğın açardı. Düşmene Zahm-ı zebanları
Bahsetmez oldu kimse kesildi lisanları.*

Beyti ile, bize "senin kılınan düşmana u-nulmaz yaralar açardı; kimse ağız açıp söz söyleyemez oldu, dilleri kesildi" demek istiyordu. Halbuki Yirminci Asır Şairlerinden Faruk Nafiz Çamlıbel Millî Mücadele yıllarında kaleme aldığı At Şiiri ile herkesin anlayabileceği bir lisan kullanıyor.

*Bin genle bağlanan yağız at şaha kalkıyor,
Gittikçe yükselen başı Allaha kalkıyor...*

*Son macerayı dinlememiş varsa anlatın :
Zaptetmek isteyenler o mağrur, asil atın*

*Beyhudedir her uzwına bir halka bulsa da
Boştur köpüklü ağzına gemler vurulsa da...*

*Coştukça böyle sel gibi bağrında hisleri
Bir gün bağında kalmıyacaktır seyisleri.*

Atatürk'ün yol göstericiliği ile meydana gelen Dil Kurumu üçüncü toplantısını 1936 da aynı salonda yaptı. Bu toplantıda ayrıca yirmi kadar yabancı dil bilgini vardı. Bu seferki toplantının mihverini GÜNEŞ DİL TEORİSİ teşkil ediyordu. Bu teoriye göre bütün ilim dünyası Türk dilinin bütün dillerin anası olduğunu açık ve müspet bir şekilde anlamış oluyordu.

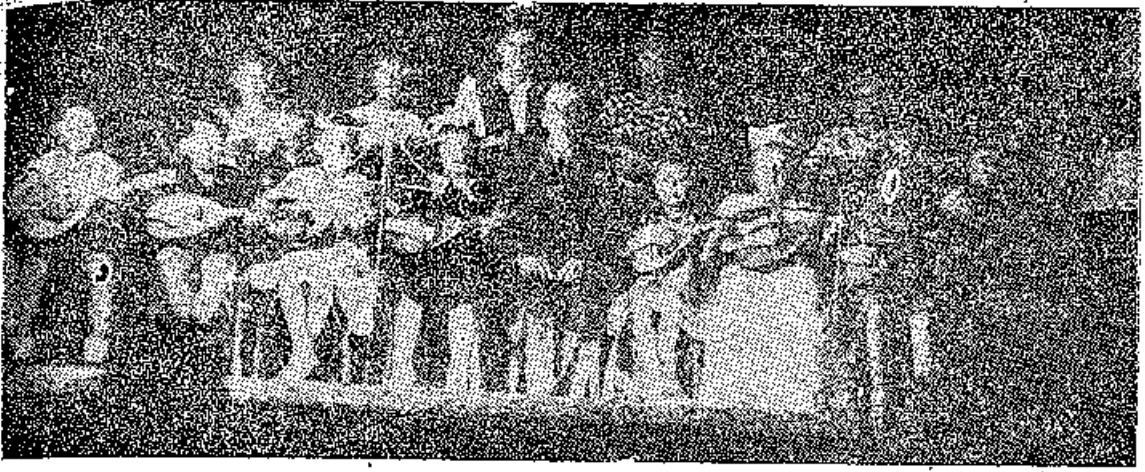
Güneş Dil Teorisine göre: ilk hece ve kelimelerin ne gibi ihtiyaçlarla türediği ve ilk kelimelerinde Türkçede olduğunu gösteriyordu. Bu esaslara göre araştırılıp ortaya atılan Türkçe kelimelere karşı "masa başından atılmış kelimeler" deyip dil kurumuna dil uzatanlar herhalde haksız olsalar gerek... Bu haksızlığı yapan kimseler, yukarıda ismini söylemiş olduğumuz ve milliyetçi bir karakter taşıyan Kaşgarlı Mahmudun, ta dokuz asır önce kaleme almış olduğu Divan-ü Lûgat-it-Türk adlı eserindeki söylemiş olduğu 7500 Türkçe kelime ile Türkçenin Arapçadan üstün olduğunu ispata kalkıştığını muhakkak ki bilmiyorlar...

Türk dili uydurma bir dil değil bilâkis zengin bir dildir. Türk dilinin dünya dillerinden tamamiyle ayrı olan bir çok karakteristik özellikleri vardır. Bu özellikleri burada ayrı ayrı anlatıp sizleri sıkmak istemiyorum. İşte böyle zengin bir dile sahip olan Türk milleti dilinde bulunan kelimeleri bugün nasıl kökünden söküp atmağa çalışıyorsa yarında aynı şuur ile her alanda kalkınacak ve beynelmîl bir devlet olacaktır.

Sözlerime nihayet vermeden, bize bugünkü bayramı kutlulamak şerefini taddıran Ebedî Şef Atatürk'ün yalnız Türk dili için değil Türk milleti için de söylemiş olduğu en kısa ve en veciz bir sözü de tekrarlamaktan büyük bir şeref duyurum.

"Ne mutlu Türküm diyene".

S. DAVER BİNBAŞIOĞLU
Ankara Üniversitesi D. T. C. F.
Türk Dili ve Edebiyatı Öğrencilerinden

Isparta Halkevinin 1948 Temmuz, Ağustos ve Eylül Ayları Çalışmalarına Kısa Bir Bakış

Fikri AYTAÇ

1 — Dil-Edebiyat Şubesi :

Lozan antlaşmasının (25) inci yıldönümü münasebetiyle, geçen yıllarda olduğu gibi bu yıl da (24. Temmuz. 1948) Cumartesi günü sinemasalonda emekli öğretmen Enver Suldur tarafından Lozan'ın değerini belirten konuşmasından sonra Daver Binbaşıoğlu tarafından günün konusuna uygun bir şiir okunduktan sonra Basın ve yayın Genel Müdürlüğünün göndermiş olduğu (Spor Atıl) adlı filmin gösterilmiştir.

Dil bayramının (16) inci yıldönümü dolayısıyla (26. Eylül. 1948) pazar günü akşamı saat (20.30) da Halkevi sinema salonunda İstiklâl Marşını müteakip Daver Binbaşıoğlu'nun dilin önemini belirten konuşmasından sonra Bn. Fazilet Akat tarafından (Dilimiz Kültür Kaynağıdır) şiiri okunmuştur.

2 — Güzel Sanatlar Şubesi :

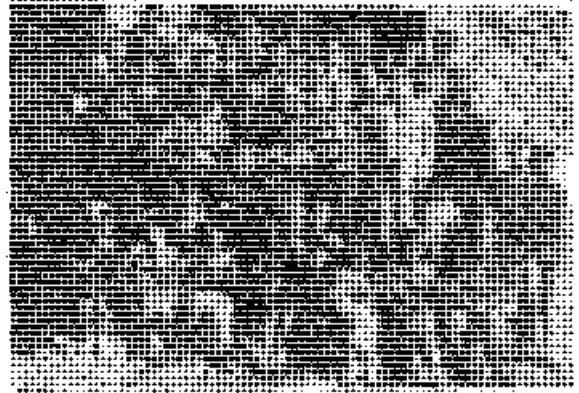
Dil bayramının (16) inci yıldönümü münasebetiyle 26. Eylül. 1948 pazar ve 27. Eylül. 1948 pazartesi günleri akşamları saat (20.30) da Halkevi sinema salonunda Halkevi müzik kolunun yetiştirdiği minimini ve şirin yavrularımız konser verdiler.

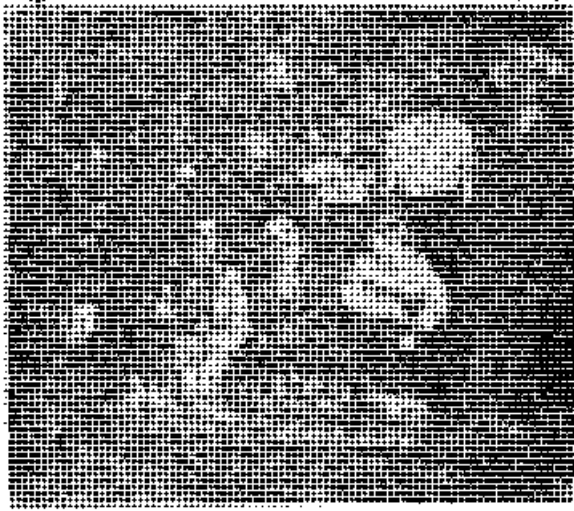
3 — Temsil Şubesi :

Halkevi Temsil şubesi Dil bayramının (16) inci yıldönümü münasebetiyle (26. Eylül. 1948) pazar günü (Ayşe Pınarı) nı temsil etmiştir.

4 — Spor Şubesi :

Bölge masa tenisi birinciliği Halkevi Spor şubesi salonunda yapılmıştır. Müsabakalara 16 genç katılmış, Vedat Çallı birinci, Erdoğan Haznedaroğlu ikinci, Yılmaz Oral üçüncü olmuştur.

5 — Sosyal Yardım Şubesi :

Maddi bakımdan içinde bulunduğu güç duruma rağmen vatandaşlara (465) lira para yardımı yapmıştır.

6 — Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi :

Ortaokulda Fransızca ve matematik derslerinden ikmale kalan talebeleri yetiştirmek maksadiyle açılan kurslara devam edilmiştir.

7 — Kitaplık - Yayın Şubesi :

Halkevi kitaplığı cuma gününden mada her gün açık olarak halkımızın okuma ve araştırma ihtiyaçlarını temine çalışmıştır.

Bazı arızalar yüzünden yayımına son ve-

çilen Üm dergisininin 163-165 inci sayısı çıkmıştır.

Basın ve Yayın Genel Müdürlüğünün göndermiş olduğu Gezintiler (Mersin) adlı film parasız olarak gösterilmiştir.

8 — Köycülük Şubesi :

Bu şubeye kayıtlı üyeler Şube Başkanı Fikri Özgül'ün başkanlığında Kılıç köyüne giderek söyleşilerde (hasbıhal) bulunmuşlardır.

Temsil ve Güzel Sanatlar şubeleriyle de birleşerek Keçiborlu ilçesine gitmişlerdir.

9 — Tarih - Müze :

Çizdiği program dahilinde çalışmalarına devam etmiştir.

ALTI AYIN ÖZ PILANÇOSU

(Başı 2215 inci sayfada)

B — Senirkent Belediyesi 50.000 lira (yine içme suyu için),

C — Şarkî Karaağaç Belediyesi 120.000 lira elektrik ve su için,

D — Yalvaç Belediyesi 50.000 lira içme suyu için.

Bunlardan başka Eğridir Belediyesi de içme suyu için yakında bu fondan faydalanacaktır.

★

Uluborlu İlçesi 1948 kasımında içinde özel bir ortaokula kavuşmuş olup bu gelecek yıl resmî okullar arasına girecektir. Şarkî Karaağaç İlçe-

sinde ise resmî bir ortaokul açılarak bu yıl derslere başlanmıştır.

1948 yılı son yarısında senirkent hükümet konağı inşası tamamlanarak bucak müdürlüğü ve mahkeme, jandarmanın karakolu bina içine taşınmıştır.

Sütçüler İlçesinin telgraf hattıyla Eğridir üzerinden bütün memlekete bağlanması da 1948 yılı işleri arasındadır.

1948 yılı son yarısında 30 Ağustos Zafer Bayramıyla Cumhuriyet bayramı bütün memlekette kutlanmış il içindeki halkevleri ve odaları bu kutlamalarda ve Dil Bayramının kutlanmasında kendine düşen ödevleri yapmışlardır.